

▪ NATALIA SANŻAREWSKA-CHMIEL ▪

**Василь Щурат як філолог
та перекладач у контексті
польсько-українських взаємин**

dr NATALIA SANŻAREWSKA-CHMIEL

ORCID: 0000-0002-8424-7267

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa

---

Recenzja:

dr hab. Danuta Szymonik

Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich
im. Franciszka Karpińskiego w Siedlcach

Komitet Wydawniczy:

Andrzej Barczak, Jolanta Brodowska-Szewczuk, Janina Florczykiewicz, Arkadiusz
Indraszczyk, Beata Jakubik, Stanisław Jarmoszko, Wojciech Kolanowski, Katarzyna
Mroczyńska, Paweł Piszcz, Agnieszka Prusińska, Sławomir Sobieraj, Jacek Sosnowski,
Maria Starnawska, Ewa Wójcik

Zdjęcie na okładce: dawny gmach „Ossolineum” – Zakładu Narodowego im. Ossolińskich,
obecnie Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka (fot. autorka)

© Copyright by Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2021

Żaden fragment tej publikacji nie może być reprodukowany, umieszczany w systemach
przechowywania informacji lub przekazywany w jakiegokolwiek formie – elektronicznej,
mechanicznej, fotokopii czy innych reprodukcji – bez zgody posiadacza praw autorskich.

ISBN 978-83-66541-50-4

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach
www.wydawnictwo-naukowe.uph.edu.pl

08-110 Siedlce, ul. Żytnia 17/19, tel. 25 643 15 20
Ark. wyd. 10.4. Ark. druk. 13.0.

Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii

▪ Зміст ▪

Вступ	5
Розділ I	
Мовний та літературний аспекти українсько-польських взаємин середини XIX – першої половини XX століття	9
Розділ II	
Життєвий та творчий шлях Василя Щурата у польсько-українському соціумі Галичини	49
Розділ III	
Польський дискурс у філологічних розвідках Василя Щурата	112
Розділ IV	
Польська класика у перекладах Василя Щурата: структурно-семантичний аналіз	149
Висновки	176
Бібліографія	181
Анекс 1	
Polonica Василя Щурата	197
Анекс 2	
Вибрані переклади та переспіви Василя Щурата з польської поезії	203

Василь Щурат [<https://uk.wikipedia.org>]

▪ Вступ ▪

Підсумовуючи свої дослідження польсько-українських літературних взаємин, Григорій Грабович на початку третього тисячоліття зауважив, що визначальною рисою цих взаємин є той факт, що «протягом майже всієї їхньої історії то були взаємини не літератури з літературою, а культури з культурою і літератури (польської) з культурою (українською)»¹. Зазначені дослідником взаємини між культурами та взаємини між польською літературою та українською культурою відображувались у текстах культури та літератури впродовж дуже довгої історії українсько-польського сусідства. Попри те, що це сусідство було і залишається предметом дуже багатьох наукових досліджень, величезний пласт української культури у її налаштуванні на польський контекст і на сьогодні є недослідженим. І у польському, і в українському літературознавстві ми маємо дуже цікаві постколоніальні та постмодерністські дослідження цього польсько-українського сусідства. Це передусім праці Марії Яніон, Соломії Павличко, Тамари Гундорової, Агнешки Корнієнко, Євгена Нахліка, Галини Корбич, Наталі Шумило, Сергія Яковенка тощо. Але як правило, усі ці дослідження торкаються в основному магістральних постатей української літератури та культури. На першому плані тут творчість Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, а далі ідуть такі постаті, як Богдан Лепкий, Михайло Яцків, Володимир Винниченко, Богдан-Ігор Антонич, Гнат Хоткевич, Михайло Грушевський. Як це не дивно, але імені Василя Щурата (1871-1948) ми не знайдемо навіть і на третьому плані досліджень. У пострадянській *Історії української літератури* ім'я Василя Щурата тільки побіжно згадується, у той час, як іншим українським авторам присвячено розділи чи підрозділи книжки².

Так само побіжно В. Щурат згадується у теоретичних монографічних дослідженнях, присвячених українському літературному процесові кінця XIX –

---

¹ Г. Грабович, *До історії української літератури. Дослідження. Есеї. Полеміка*, Київ 2003, с. 155.

² *Історія української літератури XX століття*, Книга перша (1910-1930-ті роки), Київ 1993.

початку ХХ століття. Зазвичай письменник фігурує як друг і опонент І. Франка, що орієнтувався на позитивістичну європейську класику, або дискутував про новизну романі та повістей Ольги Кобилянської³. У монографії Сергія Яковенка, присвяченій українській та польській літературній критиці раннього модернізму, В. Щурат взагалі неприсутній як літературний критик, хоча він був автором величезної кількості критичних статей того часу⁴. А серед польськомовних публікацій чи не єдиною є коротенька згадка про В. Щурата у *Лексиконі української культури* Володимира Вільчинського (Włodzimierz Wilczyński), де зазначається, що В. Щурат був поетом, істориком, критиком, перекладачем та ректором так званого підземного українського університету у Львові⁵. Складне ставлення до органів польської влади у міжвоєнному Львові, з одного боку, та замовчування творчості письменника (з різних причин, про які скажемо нижче), з другого боку, зумовили той факт, що Василь Щурат стався відомим та невідомим автором водночас. Ситуацію не змінило навіть видання у Києві в 1963 році солідного тому вибраних праць В. Щурата з історії літератури разом з бібліографією письменника. Надруковані тут тексти практично не ввійшли в науковий обіг: з В. Щуратом ніхто не дискутував, його поезію не вивчали, не кажучи вже про німецькомовні тексти чи єврейську проблематику у критиці. З наведеного контексту стає зрозумілим необхідність певного монографічного дослідження, котре б передусім представило своєрідний синтез дотеперішніх публікацій, присвячених В. Щуратові. І тільки після підсумку та аналізу вже дослідженого, що опирається на опис фактів, подій, текстів, можна продовжити інтерпретації у новому руслі, з опорою на модерністські чи постмодерністські методології та стратегії.

Пропонована робота скерована саме на реалізацію такої мети, при цьому ми обмежили саму проблематику до польського контексту у житті та творчості Василя Щурата. Зауважимо також, що ряд аспектів досліджуваної проблеми могли б спричинитись до спеціальних інтерпретацій: так, загадки

---

³ Досить згадати тут монографію Соломії Павличко *Дискурс модернізму в українській літературі*, див. нове видання, [в:] С. Павличко, *Теорія літератури*, Київ 2002, с. 50, 55.

⁴ Див.: С. Яковенко, *Романтики, естети, ніцшеанці. Українська та польська літературна критика раннього модернізму*, Київ 2006. Єдина згадка імені В.Щурата у цій книжці стосується відомої дискусії про *Зівяле листя* І. Франка (с. 134).

⁵ W. Wilczyński, *Leksykon kultury ukraińskiej*, Kraków 2004, s. 219.

народження В. Щурата можуть бути предметом психоаналітичних інтерпретацій, його релігійна поезія може бути інтерпретована в категоріях українського сакрум чи біблійної інтертекстуальності, політичні тексти письменника підлягають під мірку постколоніальних інтерпретацій тощо. Така тематика і проблематика може бути предметом досліджень для майбутніх щуратознавців.

Повертаючись до постаті В. Щурата, підкреслимо, що як в радянські часи, так і зараз його ім'я є відомим, але і до сьогодні згадується лише у зв'язку з постаттю Івана Франка: В. Щурат зазвичай фігурує як його учень та послідовник. В. Щурата також вважають одним із перших франкознавців, як уже згадувалось, він відомий як поет, активний діяч Просвіти та перший ректор «таємного» Українського університету у Львові. Значно менше приділяли уваги його науковим літературознавчим працям та перекладацькій діяльності. Серед науковців радянської доби до творчого доробку В. Щурата звертались Григорій Вервес⁶, Мирослав Мороз⁷, Степан Трофимук⁸, в також син В. Щурата, Степан Щурат⁹. В наш час, як і раніше, постать Щурата звертає на себе увагу франкознавців і зрідка українознавців, як от дослідниці Лариса Козак¹⁰, Олега Багана¹¹, Маргарита Кривенко¹² та онука науковця, Василюни

---

⁶ Г. Вервес, *Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIXст.*, Київ 1958; Г. Вервес, *Польська література і Україна*, Київ 1985; Г. Вервес, *Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин*, Київ, 1957.

⁷ М. Мороз, *Василь Щурат (до 100-річчя від дня народження)*, «Народна творчість та етнографія», № 5, 1971, с. 82-86.

⁸ С. Трофимук, *Поетична творчість Василя Щурата*, [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 3-20.

⁹ С. Щурат, *Василь Щурат (життя і науково-літературна діяльність)*, [в:] Василь Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 3-22.

¹⁰ Див. напр.: Л. Козак, *Франкіяна В.Щурата. Листи, статті,спогади*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів, 2013; Л. Козак, *Філософські, культурологічні та поетичні студії Василя Щурата як діалог української та французької культур*. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=129> (доступ від 10.08.19); Л. Козак, *Тарас Шевченко в рецепції Василя Щурата*, «Українське літературознавство», Вип. 73, 2011, с. 212-219; Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко: з історії особистих і творчих взаємин*, «Українське літературознавство», Вип. 74, 2011, с. 199-209.

¹¹ О. Баган, *Іван Франко і Василь Щурат як інтерпретатори модернізму (До історії відомої дискусії)*, «Франкознавчі студії», Дрогобич, №1,2001, с. 148-171.

¹² М. Кривенко, *Бібліофільсько-меценатська діяльність Василя Щурата (на основі науково-довідкового апарату відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України*

Щурат-Глухої¹³. Ще один малодосліджений аспект наукової діяльності В.Щурата – шевченкознавство – був відкинтий радянською наукою, як надто про-західний, хоча в *Шевченківській Енциклопедії* 2015 року йому присвячено дві сторінки¹⁴. Натомість практично невідомою залишається діяльність Василя Щурата як педагога та фольклориста, мало відомі і праці В.Щурата – літературознавця, дослідника, чиї тексти стали вагомим внеском у розвиток українсько-польських літературних відносин.

Сьогодні українсько-польські взаємини значно активізувалися і знаходяться, мабуть, у найбільш сприятливому та приязному стані за всю історію свого існування, як в суспільно-політичному, так і культурному аспектах. Саме тому так важливо пам'ятати про той внесок, що протягом століть робили представники польської та української інтелігенції у їх зміцнення, зокрема в періоди найбільшого загострення стосунків між двома народами. Василь Щурат не був першою, ані останньою людиною, яка спричинилася до налагодження українсько-польських відносин, особливо в культурному плані, і цей внесок у розвиток стосунків двох народів до сьогодні залишається поза увагою вчених. У цьому контексті зрозуміло, що вивчення ролі Василя Щурата в процесі зміцнення українсько-польських взаємин, зокрема філологічних, є не лише надзвичайно актуальним, але й дасть можливість відновити історичну справедливість щодо незаслужено забутих моментів історії обох братніх слов'янських народів. Ця роль є особливо важливою на тлі зазначеної Г. Грабовичем взаємодії культур: польської та української.

імені В. Стефаніка), <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2018/JRN/PDF/21.pdf> (доступ від 15.07.2019).

¹³ В. Щурат-Глуха, *Василь Щурат і «Просвіта»*, «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність», № 19, 2010, с. 427-429.

¹⁴ Є. Лебідь, *Василь Щурат*, [в:] *Шевченківській Енциклопедії в 6 томах*, М. Жултнський (гол. ред.), Київ 2015, с. 1033-1034, <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/pro-instytut/shevchenko/item/253-shevchenkivska-entsyklopediia-v-6-tomakh-tom-6> (доступ від 3.04.2019).

▪ Розділ I ▪

Мовний та літературний аспекти українсько-польських взаємин середини XIX – першої половини XX століття

Питання українсько-польських відносин залишається актуальним, не дивлячись на вже тисячолітню історію українсько-польського діалогу та його різноманітних інтерпретацій. Однак саме зараз спостерігаємо найбільшу інтенсифікацію цього діалогу через надзвичайно приязні стосунки, які віднедавна склалися між сусідніми країнами. Як в Україні, так і в Польщі утворилися цілі осередки, що займаються вивченням українсько-польських взаємин в історії, культурі, політиці тощо. У цій частині монографії ми спробуємо показати, як розвивалися українсько-польські стосунки в мовному та літературному контексті протягом життя Василя Щурата і яке тло ці стосунки складають для вивчення творчості письменника.

Кінець XIX – перша половина XX століть залишає багато дискусійного і недослідженого матеріалу, котрий по-різному інтерпретується з боку українських та польських дослідників, і постать Василя Щурата теж належить до дискусійних у цьому контексті. Період, на котрий припали роки його життя, являв собою справжній вир історії: постійна зміна влади, дві світові війни, визвольні рухи та повстання. Статус Галичини, де народився і жив В. Щурат, постійно змінювався: від закутка Австро-Угорської імперії – до «Українського П'ємонту» і найбільшого осередку усього українського в радянські часи. Сучасні історики пишуть, що ситуацію значною мірою ускладнювали національні, соціальні, культурні та релігійні відмінності поміж різними етнічними групами місцевого населення:

«Як й інші пограничні регіони, Галичина мала особливий привілей: відігравати велику роль в артикуляції нових ідентичностей»¹⁵.

У нашій розвідці ми розглядаємо в основному українсько-польські стосунки періоду життя Василя Щурата. Що ж стосується загальної історичної періодизації, то один з найвідоміших дослідників питання українсько-польських взаємин, Григорій Грабович (George Grabowicz), визначає чотири основні етапи:

- 1) перший, найдавніший період від кінця XVI до середини XVIII століття, в що включив пізнє польське відродження та польське і українське бароко,
- 2) другий, романтичний період з доромантичним періодом, що мав тривати майже до середини XIX століття,
- 3) третій, постромантичний період, який мав тривати до Другої світової війни,
- 4) четвертий, поствоєнний період¹⁶.

У своїй класифікації вчений спирається не лише на визначені літературні процеси, але й на історичні та соціальні передумови. Таким чином, життя та діяльність Василя Щурата припадають на третій, постромантичний період українсько-польських літературних стосунків, до якого увійшли, за визначенням Г. Грабовича, фази реалізму та позитивізму, модернізму і символізму та різноманітні постсимволістичні течії. Отже, в цій частині дослідження ми розглянемо контакти між українською та польською літературами, а також торкнемося мовного питання в Галичині, починаючи приблизно з середини XIX століття, щоб спробувати показати їх розвиток протягом усього третього періоду (за Г. Грабовичем).

Українсько-польські літературні зв'язки існують від найдавніших часів, але саме в XIX столітті вони набувають найбільшого розвитку. Політичні та соціальні процеси, що відбувались в обох державах, багато в чому спільні суспільні проблеми зближують дві культури та призводить, в результаті, до того, що літературні контакти стають постійними і набувають регулярного

---

¹⁵ Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота*, Київ 2006, с. 42.

¹⁶ G. Grabowicz, *The History of Polish-Ukrainian Literary Relations: A Literary and Cultural Perspective*, [in:] *Poland and Ukraine. Past and Present*, Toronto 1980, p. 108.

характеру. Науковці, які займалися та займаються цією проблемою¹⁷, висвітлюють різні аспекти цього питання. Ми не маємо тут можливості дуже докладно зупинитись на цьому питанні, але зауважимо, що українсько-польські літературні взаємини розвивалися (і зараз розвиваються) у декількох площинах: це, по-перше, звертання українських письменників до польської тематики та польських – до української; по-друге, це перекладацька робота, котра дозволила українцям читати польську літературу, а полякам – українську; по-третє, особистісний аспект – безпосередній контакт польських та українських письменників, який здійснювався через листування та при зустрічах; по-четверте, це літературознавча сфера, тобто дослідження, що проводилися в цій галузі, проявом яких були численні статті у тогочасних часописах та газетах, різного роду публікації, монографії, праці, що досліджували як біографії, так і творчість польських та українських письменників, а також окремі питання літератури.

Спробуємо описати основні ретроспективні аспекти згаданої проблематики. Українські письменники здавна виявляли значне зацікавлення польською літературою. Мабуть, одним із найбільш популярних серед українських літературних кіл в середині XIX століття був Адам Міцкевич (Adam Mickiewicz), в тому числі завдяки своїм особистим контактам з представниками української культури. Відомо, наприклад, про його спілкування з поетом П. Гулаком-Артемівським, ученим М. Максимовичем. Він не лише був обізнаний з українським фольклором, але й останній знайшов відображення в його творах, наприклад, в поемі *Пан Тадеуш*. Вже на початку XIX століття з'являються переклади його творів з польської (перекладають П. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, Л. Боровиковський та інші)¹⁸ та переспіви його

---

¹⁷ Ми не маємо можливості згадати всіх літературознавців, котрі присвятили свою наукову діяльність саме цій проблемі та її аспектам, але вважаємо за необхідне назвати хоча б декількох (крім вищезгаданого Г.Г. Рабовича, І. Франко, Н. Дашкевич, В. Шурат, М. Мочульський, О. Білецький, Г. Вервес, Є. Кирилюк, П. Волинський, Р. Кирчів, С. Козак тощо. Серед польських науковців це Ю. Голомбек (J. Gołąbek), Т. Грабовський (T.G. rabowski), М. Якубец (M. Jakubiec), М. Яніон (M. Janion), В. Кубацький (W. Kubacki), М. Інґльот (M. Ingłot), Є. Єнджеєвич (J. Jędrzejewicz) та багато інших.

¹⁸ Докладніше про А. Міцкевича в Україні див.: Г. Вервес, *Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIX ст.*, Київ 1958, с. 4–9 та С. Козак, *Типологія українсько-польських літературних взаємин першої половини XIX ст.*, Київ 1967, с. 5–18.

віршів. За доказ популярності А. Міцкевича на Україні можна навести той факт, що під час арешту М. Костомарова в нього знаходять копію третьої частини *Дзядів*. Як пише сам А. Міцкевич, «Україна, погранична земля між Польщею і Росією, стає місцем зустрічей поетів...»¹⁹. Крім А. Міцкевича, популярні були й переклади українською творів так званої «української школи» польських поетів, хоча, як стверджує Г. Вервес²⁰, те, що автори переважно захоплювалися «хлопоманством», призвело до того, що їх твори викликали неоднозначну реакцію в Україні та й вплив на українську літературу, на відміну від Міцкевича, мали лише опосередкований. Популярним серед української інтелігенції був і Богдан Залеський (Bogdan Zaleski), особисто знайомий з Тарасом Шевченком, про що відомо завдяки їх кореспонденції²¹. Саме Б. Залеський поклав початок романтичному оспівуванню українських степів у польській літературі²².

Говорячи про Т. Шевченка, хотілося б звернути увагу на той значний внесок, який він зробив у розвиток українсько-польських літературних відносин. Історична та політична ситуація склалась таким чином, що Т. Шевченко²³ підтримував контакти з багатьма представниками польської інтелігенції, з якими познайомився як в Україні, так і під час свого перебування у Вільні, Петербурзі та оренбурзьких степах, хоча і не маємо відомостей про його контакти з поляками під час першого короткого перебування в Оренбурзі²⁴. Серед його знайомих ватро назвати, крім вище згаданого

---

¹⁹ A. Mickiewicz, *Dzieła wszystkie*, Warszawa 1983, t. VI, s. 7 (переклад мій).

²⁰ Г. Вервес, *Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIX ст.* Київ 1958, с. 16.

²¹ Т. Шевченко, *Повне зібрання творів в десяти томах*, Київ 1957, т. 6, с. 88, 99.

²² Див. вірші Б. Залеського *Dumka hetmana Kosińskiego* (1823), *Dumka Mazepy* (1825), *Rusalki* (1829), *Czajki* (1830).

²³ Більше на цю тему: В. Дьяков, *Шевченко и польское национально-освободительное движение*, [в:] *Тарас Шевченко*, Москва 1962; В. Дьяков, *Тарас Шевченко и его польские друзья*, Москва 1964; Є. Кирилук, *Шевченко і слов'янські народи*, Київ 1958.

²⁴ «Приплив поляків в оренбурзькі степи набув масового характеру у 30-х (після придушення польського повстання) і особливо в 40-х роках – за співчуття чи то й участь в революційних подіях у Галичині і в Познанщині 1846-го і 1848 рр. Як свідчить Броніслав Залеський, наприкінці 40-х – початку 50-х років в Оренбурзькому корпусі поляків налічувалось майже дві тисячі і знаходилися вони в батальйонах, розкиданих в Орську, Оренбурзі, Уральську,

Броніслава Залеського, також Юліана Ковальського (Julian Kowalski), Балтазара Колесінського (Baltazar Kolesiński), Людвіга Турно (Ludwik Turno), Томаша Вернера (Tomasz Werner) тощо. Слід зауважити, що Т. Шевченко, не зважаючи на приязні стосунки між ними, не намагався згладити українсько-польські суперечності в своїх творах, до прикладу, в поемах *Гайдамаки* та *Тарасова ніч*. Та мабуть, найвідомішими є дружні стосунки між Т. Шевченком та польським поетом Едвардом Желіговським (Edward Żeligowski), псевдонім Антоній Сова (Antoni Sowa), котрий присвятив першому свій вірш *До брата Тараса Шевченка*. Т. Шевченко, в свою чергу, пише вірш *Подражананіє Едуарду Сові*²⁵.

Картина українсько-польських літературних відносин XIX століття була б неповною, якщо не згадати ще одного видатного польського поета, Ю. Словацького, чия творчість хоча й припадає на першу половину XIX століття, але вплив його поезії на українсько-польські відносини був значним навіть після його смерті в 1849 році. Він не лише звертається в своїх творах до української тематики – *Dumka ukraińska* (1826), *Jan Bielecki* (1830), *Wacław* (1838) тощо, але й першим у польській літературі показав громадянські ідеали Коліївщини²⁶. Звертаючись у своїй творчості до українсько-польських історичних моментів, котрі були часто досить конфліктними, він одним з перших прагнув показати об'єктивні причини таких конфліктів. Як пише Г. Вервес, «Твори Ю. Словацького сповнені глибоким почуттям поваги до українського народу, до його боротьби за соціальні та національні права...»²⁷.

Визначною подією стає поява перекладу *Історії польської літератури* Людвіка Кондратовича (Ludwik Kondratowicz), інакше Владислава Сирокомлі (Władysław Syrokomla), хоча і виходить вона в Москві російською мовою, проте була добре відома серед української інтелігенції. З січня 1861 до вересня 1862 року виходить частково українськомовний журнал «Основа», який здійснює регулярний огляд польської літератури. В 60-х роках з'являються переклади творів Т. Шевченка польською мовою, в тому числі *Гайдамаків*, здійснених

Новопетровському укріпленні». Цитата за: Г. Вервес, *Тарас Шевченко серед польських друзів*, Київ 1964, с. 3.

²⁵ В справі цих віршів Василь Щурат зробив наукову розвідку, див. далі.

²⁶ Більше про Коліївщину в польській літературі див.: Г. Вервес, *Довгий, смутний дзвін кіс українських*, Київ 1968.

²⁷ Г. Вервес, *Польська література і Україна*, Київ 1985, с. 50.

Леонардом Совінським (Leonard Sowiński), котрого також цікавлять українсько-польські історичні взаємини, і декілька його творів, як, наприклад, драма *Na Ukrainie*, присвячено цій тематиці. Сам Л. Совінський не лише навчався у Київському університеті, але й приятелював з Тадеєм Рильським та Володимиром Антоновичем²⁸.

Висвітленням польського питання в Галичині займаються в 60-70 роках також два друковані часописи – «Слово» усі періодичні видання у лапках, як у бібліографії, яке більше дотримувалось москвофільських поглядів, та народовська «Правда», хоча, з огляду на їх політичну орієнтацію, до польського питання вони підходили здебільша суб'єктивно, так само, зрештою, як і польські часописи: «Przegląd Polski», варшавська «Prawda» тощо. Журнал «Siolo», з іншого боку, займався популяризацією української літератури серед польських читачів. Протягом свого існування (1866-1867) там друкують твори Тараса Шевченка (*Тополя, Катерина, Три шляхи, Наймичка, Калина, Неофіти*), Григорія Квітки-Основ'яненка (*Маруся*), Марка Вовчка (*Институтка*) та Юрія Федьковича (*В церкві, Дезертир, Марш на Італію, Довбуш*) тощо.

У 60-х-70-х роках багато польських і українських письменників висловлюють думку про потребу взаємного порозуміння. В 1872 році Михайло Старицький друкує у львівському журналі «Правда» свій вірш *До слов'ян*, з закликом до єднання. Українсько-польське питання цікавило всіх прогресивних польських та українських письменників. Тісно пов'язані з польським питанням були Марко Вовчок, яка не лише знала польську мову і цікавилась такими письменниками, як Адам Міцкевич і Еліза Ожешко (Eliza Orzeszko), але й була знайома з Едвардом Желіговським та іншими польськими емігрантами, з якими познайомилась у Петербурзі в товаристві Тараса Шевченка; Іван Нечуй-Левицький, котрий протягом шести років жив у Польщі, де працював учителем спочатку у жіночій гімназії у Каліші, а згодом у Сідлецькій світській жіночій гімназії, крім того, відоме його зацікавленість польською літературою, про яку він пише в листі до Наталії Кобринської від 12 липня 1899 року, де особливо високо оцінює А. Міцкевича та Е. Ожешко, на

---

²⁸ Більше на цю тему: W. Feldman, *Współczesna literatura polska*, Warszawa 1908; J. Bliźniński, *Historia literatury polskiej*, Warszawa 1955.

відміну від Г. Сенкевича²⁹, факт його зацікавлення творчістю Міцкевича підтверджує і те, що в домі письменника зберігається повне зібрання творів Адама Міцкевича польською мовою³⁰; Михайло Старицький, який займався перекладами з багатьох мов, в тому числі і польської, його авторству належать такі переклади: вірші А. Міцкевича *Сон*, *Спомин*, *До Сули*, балада *Чати*, з Ю. Словацького – *Поїзд*, з В. Сирокомлі – *Поштар*, *Божеволиці*, *Лялька*, *Бувало* тощо³¹.

Серед польських письменників, що популяризували українську літературу, варто назвати Л. Совінського, про якого вже згадувалось раніше, представника «української школи» польського романтизму, автора драми *Na Ukrainie*, який особливо захоплювався творчістю Т. Шевченка. Саме йому належать переклади польською ліричних творів Шевченка *Чого ти ходиши на могилу*, *Нащо мені женитися?*, *Доля*, *Рано вранці новобранці*, уривки з балад *Тополя*, *Утоплена*, *Причинна* та поем *Гайдамаки* і *Наймичка*. Крім того, Л. Совінський відомий і як перший польський дослідник творчості Шевченка. Його авторству належать робота *Studia nad ukraińską literaturą dzisiejszą* (Вільнюс, 1860 р.) та монографія *Taras Szewczenko. Studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków* (Вільнюс, 1861)³². Л. Кондратович (В. Сирокомля) найбільш відомий завдяки своїм перекладам творів Т. Шевченка. Працю і талант В. Сирокомлі високо оцінив Іван Франко. В 1863 році у Вільнюсі виходить збірка його перекладів під назвою *Tarasa Szewczenki Kobzarz*, до якої увійшли такі твори: *Думи мої, думи мої* (*Dumy moje, źle mnie z wami*), *Перебендія* (*Perebendia*), *Тополя* (*Topol*), *Причинна* (*Lunatyczka*), *Думка – Тече вода в синє море* (*Dumka – Rzeka ciągle, choć powoli*), *Думка – Вітре буйний*,

---

²⁹ Л. Ромашенко, *Польські орбіти І.С. Нечуя-Левицько*, «Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки», № 11, 2010, с. 212-218.

³⁰ http://www.korsun.ic.ck.ua/?page=lit_museum (доступ від 7.05.2019).

³¹ Про перекладацьку діяльність Михайла Старицького дивись: І. Рудянчук, *Тема художніх перекладів у письменницьких епістолярях кінця XIX століття (на матеріалі листів Михайла Старицького)*, «Вісник Черкаського університету», № 40, 2012, с. 127-132.

С. Білик, *Перекладацька спадщина Михайла Старицького в літературній критичці XIX – поч. XX ст. (тези до постановки проблеми)*, «Вісник Черкаського університету», № 40, 2012, с. 132-134.

³² Більше про це: М. Враска, *Реалістична картина руйнації польсько-української пограничної спільноти у драмі Леонарда Совінського «На Україні»*, «Acta Polono-Ruthenica», VOL. XIII, 2008, s. 19-27.

вітре буйний (Dumka – Wujny wietrze), *Думка – Тяжко-важко в світі жити* (Dumka – Och nie znacie...), *Думка – Нащо мені чорні брови* (Dumka – Po co u mnie czarne brewki), *Іван Підкова* (Iwan Podkowa), *Тарасова ніч* (Noc Tarasowa), *Гамалія* (Gamalej), *Катерина* (Katarzyna) і *Наймичка* (Najemnica)³³.

Ще однією важливою постаттю був Володимир Висоцький (Włodzimierz Wysocki)³⁴ – високообдарована людина, чий талант проявився не лише в літературі, але й у фотографії. Завдяки його знайомству з відомими українськими письменниками нам залишились фотографії М. Драгоманова, В. Антоновича та відомий образ Л.Українки в національному костюмі. В. Висоцький належав до так званих «українофілів», звертаючись у своїй творчості до української тематики. Тут можемо навести історичну поему *Оксана* (1891). Його творчість високо цінив Іван Франко. Сам В. Висоцький свої думки щодо української літератури часто висловлював у листах до Е. Ожешко, відзначаючи непересічний талант П. Куліша, І. Левицького та І. Франка. Його особливе ставлення до творчості Шевченка видно і з того факту, що В. Висоцький особисто був присутній разом з польським істориком Адольфом Яблонським (Adolf Jabłoński) на панахиді по смерті українського поета.

Польський письменник Казімеж Глинський (Kazimierz Gliński)³⁵, що народився в селі Василівка неподалік від Білої Церкви, також звертався у своїй творчості до української тематики. Його перу належать такі твори як *Kniahini Anna. Powieść ukraińska*³⁶ та *Bonawentura Dzierdziejewski, ze wspomień rodzinnych na Ukrainie* Станіслав Грудзінський також пов'язаний з Україною через місце народження (с. Водяники), навчався у Києві та Кракові, декілька років провів у Львові. В 1881 році видав книгу *Ukrajinské povídky*. Значну роль у зближенні двох народів і культур відіграли роль романи і повісті Ю. Крашевського (Juzef

---

³³ Більше про це: T. Paźzowski, *Władysław Syrokoma jako tłumacz Szewczenki*. «POLONIA», VOL. XVIII, 1963, s. 149-166.

³⁴ Більше на цю тему: W. Radik, *Włodzimierz Wysocki (1846-1894) – polski poeta i kijowski fotograf. Z okazji 165 rocznicy urodzin*, «Mozaika Berdyczowska», 2012, <http://mozberd.com.ua/?page=article&article=101> (доступ від 9.05.2019).

³⁵ T. Chróścielewski, *Kazimierz Gliński – bard «Królewskiej pieśni»*, «Rocznik Mińsko-Mazowiecki 1995/96», 1996, s. 250-256.

³⁶ K. Gliński, *Kniahini Anna. Powieść ukraińska z pierwszej połowy XVIII wiek*, Warszawa 1911, http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=31616, (доступ від 10.05.2013). Рецензія див.: *Nowe wydanie*, «Przewodnik Naukowy i literacki», 1911, s. 4.

Ignacy Kraszewski), Т. Єжа (Teodor Tomasz Jeż), Ю. Коженювського (Juzef Korzeniowski), котрі показали читачеві життя України та її народу.

Великий внесок у розвиток українсько-польських відносин зробив у той час Михайло Драгоманов. Свої погляди він виклав у декількох працях. Однією з них є написана в кінці 70-х – на початку 80-х робота під назвою *Историческая Польша и великорусская демократия*, в якій висувається ідея визволення польського та українського народів³⁷. Цікавим є той факт, що М. Драгоманов не розмежував російську і українську літературу, а навпаки, закликав «малоросійських» та «великоруських» літераторів творити спільну літературу³⁸. Та роль М. Драгоманова не обмежувалася лише його науковими працями. Є такі харизматичні люди в історії, які виконують роль «каталізаторів»: навколо них групується переважно талановита молодь, тоді як ці люди вміють правильно спрямувати їх талант. Саме М. Драгоманов зумів зосередити навколо себе талановиту галицьку молодь, серед котрих були молодий Іван Франко та Михайло Павлик. Як пише Я. Грицак, «...Драгоманов вирішально вплинув на молодого Франка та його товаришів»³⁹. Саме він допоміг галицьким студентам віднайти свою українську ідентичність та відіграв значну роль у соціалістичному «наверненні» Франка та його товаришів.

Щодо мовної ситуації в Галичині, то варто зауважити, що ці землі, зокрема Львів, були домом для представників кількох різних національностей. У Львові, який на той час перебував у складі Австрійської, а згодом Австро-Урогської імперії, мешкали поляки, українці (на той час русини), австрійці, німці, вірмени, євреї та декілька менших спільнот. Здавалося б, у такій багатонаціональній спільноті мовне питання не повинно було бути проблематичним. Однак, євреї та вірмени тримались, переважно, своєї

---

³⁷ Цікавим є факт, що радянські науковці називали її національно обмеженою. Саму працю Драгоманова див.: М. Драгоманов, *Историческая Польша и великорусская демократия*, Київ 1917.

³⁸ Як доказ, можна привести уривок з його вірша *Поклик до братів слов'ян* (1871). Цит. За: М. Драгоманов, *Австрійсько-руські спомини*, с. 181, <http://www.ukrstor.com/ukrstor/dragomanov-ars.html> (доступ від 22.05.2013)

З Північною Руссю не зломим союзу:

Ми з нею близнята по роду

Ми віки ділили і радість і горе,

І вкупі вступаєм в свободу.

³⁹ Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні*, Київ 2006, с. 125.

громади, мешкали у своїй ділянці, а німці і австрійці були представниками правлячої нації. Проте, дві найчисельніші спільноти, русини і поляки, не могли співіснувати у цілковитій згоді через дуже специфічний поділ: мешканцями галицьких міст були, переважно, поляки, а мешканцями сіл – русини; водночас, аристократія та міська еліта також, переважно, була польською, а робітничу верству міського населення становили русини. З огляду на це між русинами і поляками весь час тривало своєрідне змагання за увагу з боку імперської влади, яка зі свого боку, дуже спритно цю ситуацію використовувала, щоб не допустити змови між представниками обох народів.

В другій половині XIX століття австрійська влада надавала дещо більші привілеї поляком, а українська інтелігенція почувалася зрадженою австрійським урядом, покинутою напризволяще. Через це відбувся своєрідний розкол у її лавах: щоб довести своє право на культурне існування, на те, що українська («руська», за тодішньою самоназвою) культура також має давнє походження, одна частина інтелігенції, «староруси», почали звертатись до першоджерел, шукаючи початків української культури в часах Київської Русі та Галицько-Волинської держави; інші, москвофіли, щоб показати значущість української культури, намагалися показати її як частину «великої російської культури».⁴⁰ В. Щурат у більшості своїх публікацій примикав до першої групи.

Москвофіли проголошували, що «краще втопитися в російському морі, ніж у польській калабані»⁴¹. Вони не лише вважали Галичан частиною російського народу, але й заперечували саме існування української нації як такої. Цілком зрозуміло, що москвофіли мали підтримку російського уряду, особливо після поразки Австрії в Австро-Пруській війні 1866 року. Рупором їх ідей стає газета «Слово» (1861-1887). Ця група була в той час досить популярною серед Українців Галичини. На позиції москвофілів перейшла більшість «старої» руської інтелігенції, в тому числі член «Руської трійці» Яків Головацький. Як приклад, можна навести кількість сільських народних читалень в Галичині москвофільського «Общества ім. Михайла Качковського»

---

⁴⁰ Більше на тему москвофілів і народовців дивись: *Україна крізь віки*, т. 9, В.Сарбей, *Національне відродження України*, Київ 1999, с. 200-203.

⁴¹ Я. Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століть*, Київ 1996, с. 75.

(1871-1878)⁴² – сто вісімдесят одна, тоді як народовці мали їх лише вісім⁴³. Популярність москвофілів пояснюється не тільки посиленням антипольських настроїв, але й наївною вірою частини галицького населення в російського царя, який прийде і захистить їх. Хоча слід зауважити, що, не зважаючи на вищесказане, галицькі русини залишались відданими цісареві, їх навіть називали «тірольцями Сходу».

Проте відбувалось зростання національної свідомості, в тому числі завдяки поширенню творів Т. Шевченка в Галичині. Це, а також те, що традиції «Руської трійці» продовжували жити серед інтелігенції, спричинило появу народовецького руху в 60-х роках XIX століття на чолі з Володимиром Шашкевичем. Ця група не лише впливала на громадське та студентське життя, але й сприяла розвитку культури та літератури. Завдяки їм в Галичині виходять літературні часописи «Нива», «Мета», «Вечорниці», «Руслан». Та, мабуть, одним із найбільших їх досягнень була організація Наукового товариства «Просвіта» у Львові у 1868 році, яке займалося виданням та популяризацією книжок, відкривало читальні, в тім числі по селах. Ще однією значною культурною подією стало створення у Львові за сприяння М. Драгоманова, Д. Пильчикова та О. Кониського літературно-наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1873 році. Піднесенню української свідомості сприяла також поява газети «Діло» (1880) за редакцією Барвінського, газети «Зоря» (1883), а згодом газети «Батьківщина» (1885) під редакцією Ю. Романчука.

Варто згадати, що в кінці 1880-х років українофільська течія стає значно популярнішою за москвофільську⁴⁴, зокрема після виявлення під час судового процесу 1882 року їх зв'язків з російським урядом. В середині 1870-х років молода українська інтелігенція – Іван Франко, Михайло Павлик, Остап Терлецький та ін. – під впливом Михайла Драгоманова звертається до соціалізму, утворюючи радикальну течію. Вони видають часописи «Молот», «Громадський друг», «Дзвін» (1878), а згодом «Світ» (1881-1882).

---

⁴² І. Орлевич, *Товариство імені Михайла Качковського в національно-політичному русі галицьких українців (1874-1914)*, «Наука. Релігія. Суспільство», № 4, 2009, с. 101-109.

⁴³ М. Павлик, *Про русько-українські народні читальні*, [в:] М. Павлик, *Твори*, Київ 1985, с. 237.

⁴⁴ Л. Заник, Б. Савчук, *Проблема москвофільської організації за доби «Галицької весни народів» 1848 року в українській історіографії*, «Схід», 2006, <http://ukrlife.org/main/cxid/8moskvofilia.doc>, (доступ від 20.04.2013).

Цілком зрозуміло, що польська друкована преса також була широко представлена в Галичині⁴⁵. «Gazeta Lwowska», одне з найстарших видань у Львові, була заснована ще в 1811 році і довгий час була трибуною австрійського уряду, особливо після того як останній викупив її у 1848 році. Газета значно розширила свою тематику у 1873 році, коли її редактором стає Владислав Лозинський (Włodzisław Łoziński), а роком пізніше починає виходити додаток «Przewodnik Naukowy i Literacki», який займався питаннями літератури, історії, етнографії, культури тощо. Газета виходила безперервно аж до 1939 року. Представники націонал-демократів заснували у 1848 році видання «Dziennik Narodowy». Видання виходило за редакцією Л. Корецького (Leon Korecki), А. Белявського (Aleksander Bielawski), К. Шайнохи (Karol Szajnocha), В. Поля (Wincenty Pol). Газета займалась не лише історичними та політичними, але й літературними питаннями і виходила до 1915 року. Центральна Рада Народова заснувала свою газету «Rada Narodowa» за редакцією Я. Добжанського (Jan Dobrzeński), яка швидко змінила свою назву на «Gazeta Narodowa». Консервативну позицію представляла газета «Polska» (1848-1849), заснована у Кракові Stowarzyszeniem Ziemiaństwa під редакцією Б. Трентовського (Bronisław Trentowski), а ліберальну – «Postęp» (1848) та його продовження «Gazeta powszechna» (1848) за редакцією К. Вільдмана (Karol Wildman) та Я. Захар'яшевича (Jan Zachariasiewicz). Ліберальний «Dziennik Polski» (1861-1868 та 1869-1918), який виходив у різні роки за редакцією Ф. Земялковського (Florian Ziemiałkowski), Х. Ревакович (Henryk Rewakowicz), Ф. Смольки (Franciszek Smolka) тощо, обстоював ідею автономії Галичини.

У 1858 році до Львова приїздить польський поет та прозаїк Зигмунт Качковський (Zygmunt Kaczkowski) і у 1860 році починає видавати часопис «Głos». Проте газета проіснувала недовго: 7 жовтня 1861 року тут було надруковано заклик Агатона Гіллера (Agaton Giller) під назвою «Posłanie do wszystkich rodaków na ziemi polskiej», за що газету було закрито, а самого З. Качковського звинувачено у державній зраді та засуджено австрійською

---

⁴⁵ Докладніше про польську пресу того часу див.: W. Kolasa, J. Jarowiecki, *The major Polish newspapers published until the beginning of the First World War in context of heritage preservation (characteristics, research, resources)*. http://eprints.rclis.org/16342/1/gazety_eng.pdf (доступ від 21.04.2019).

владою до ув'язнення. З 1867 по 1869 роки Towarzystwo Narodowo-Demokratyczne було представлено демократичною газетою «Dziennik Lwowski» за редакцією Ф. Смольки. згодом цю ж позицію представляла і щотижнева газета «Przegląd Lwowski» (1871-1883). Консервативну позицію «подоляків» наприкінці XIX століття репрезентував «Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki» (1885-1914), що виходив за редакцією Хенрика Реваковича. Газета асоціюється, між іншим, з такими відомими іменами, як Ян Каспрович (Jan Kasprowicz) та Іван Франко. Сам кінець XIX століття пов'язаний з виходом таких газет, як «Ruch Katolicki» (1897-1901) та «Słowo Polskie» (1895-1934)⁴⁶ за редакцією Станіслава Щепановського (Stanisław Szczepanowski). Остання не лише представляла галицьку інтелігенцію, але й була знана з того факту, що не використовувала передруків з інших газет, довіряючи телефону та телеграфу. Крім того, в газеті друкувались представники як польської, так і української інтелігенції.

Проте, не зважаючи на політичні негаразди та мовні перипетії в Галичині, 80-і – 90-і роки XIX століття стали періодом найбільшої активізації українсько-польських літературних відносин в ширшому розумінні. Після того, як у Львові перестав виходити у 1882 р. часопис «Світ», на східній Україні популяризацією польської літератури займається журнал «Кієвская старина» (1882-1906). Журнал не лише друкує літературно-художні твори, але й критичні статті, розвідки про письменників, етнографічний матеріал. Журнал не лише намагався популяризувати польську літературу, особлива увага приділялась тим польським письменникам, котрі в своїх творах звертались до української тематики. Тут друкуються вищезгадані Б. Залеський, Ю. Крашевський, Ф. Равіта-Гавронський (Franciszek Rawita-Gawroński) тощо. Друкує «Кієвская старина» також літературознавчі статті. З'являється, між іншим, стаття-некролог *Йосиф Ігнатій Крашевський*, де автор аналізує такі його твори, як *Ярина*, *Спогади про Полісся*, *Волинь і Литву*, *Остан Бондарчук*. На думку автора статті⁴⁷, «Крашевський нерідко щиро стоїть на боці малоруського простолюдина...»⁴⁸. Ще одна стаття, яка з'явилась у журналі

---

⁴⁶ Електронну версію «Słowo Polskie» дивись на: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra> (доступ від 22.04.2013).

⁴⁷ Автор невідомий, є лише підпис у вигляді літери «W».

⁴⁸ W., *Йосифъ-Игнатій Крашевски.*, «Кієвская старина», №4, 1887, с. 800.

в 1888 році, була присвячена Л. Совінському. Автор статті, О. Стороженко, аналізує такі твори автора, як поеми *Петро* і *Із життя*, студії Леонарда Совінського до польського перекладу *Гайдамаків* Т. Шевченка (Вільно, 1861), збірку сонетів *Widziadła*, автор звертає увагу на те, що Л. Совінський цікавиться українським народом та переймається його долею. З іншого боку, О. Стороженко критикує твір *На Україні* за те, що автор відступає в ньому від життєвої та історичної правди⁴⁹. Слід зауважити, що Леонард Совінський був тісно пов'язаний з Україною: він народився на Поділлі, походив з польсько-української родини (його мати була українкою), закінчив Київський університет. Крім вищезгаданих праць, йому належать польські переклади творів Шевченка, в тому числі поеми *Наймичка*, та дослідження, присвячене українській літературі, *Studja nad ukraińską literaturą dzisiejszą* (1860).

З'являються в «Кіевской старине» і критичні статті, де автори переважно не погоджуються із тим, яким чином польські письменники зображують польську шляхту та українське селянство: наприклад, Г. Сенкевича звинувачують за образ польської шляхти, яка «мала на меті цивілізаторську місію»⁵⁰ щодо українських селян, а історика Ю. Власта – за тенденційне зображення відносин між польською шляхтою та українським селянством⁵¹. Нарешті, ще одним аспектом є поява різних розвідок, присвячених зв'язкам між польською і українською літературою. Як приклад, можна навести некролог *Николай Ивановичъ Савичъ*, де розглядається питання зв'язків Т. Шевченка з Польщею⁵². Крім того, в різні роки було надруковано переклади польських творів: повість Е. Ожешко *Дзюрдзі*, Ю. Остої *Нечиста сила* тощо.

У Галичині преса також щораз більше почала звертати увагу на польсько-українське питання. У 1889 році «Правда» друкує вірш *До братів-русинів* (без підпису автора), але з позначкою, що це вірш відомого польського поета. Автор вірша вказує на складну ситуацію в Польщі і Україні та закликає

---

⁴⁹ «Кіевская старина», №5, Київ 1888, с. 280-306.

⁵⁰ В.А. (підпис), *D-r Antoni I. Z przeszłości Polesia kijowepetkawskiego*. Warszawa, 1882, «Кіевская старина», №10, 1882, с. 149-154 http://iht.univ.kiev.ua/library/kievskaya_starina/kievskaya_starina_1882_10.pdf (доступ від 30.05.2019).

⁵¹ Б. (підпис), *Józef Włast. Opowiadania historyczne z dziejów okolicy Sluczy i jej dopływów*. Краків. 1897г., «Кіевская старина», № 9, 1897р, с. 77-78.

⁵² Сообщ. А. М., *Николай Ивановичъ Савичъ*, «Кіевская старина», №2, 1904, с. 229-238.

до єднання, бо вже нема перепон для цього-гайдамаків чи недобрих панів, а русин є рідним братом поляка⁵³. Сам вірш не вирізняється великою художньою майстерністю, на що звертає увагу й редакція журналу, але пояснює: «...бо ті думки є наші думки, і на їх ми вважали більше, ніж на художню сторону вірша»⁵⁴. Виникає питання, чи дійсно це був «відомий» польський поет, але і так важливим є лише той факт, що народовська «Правда» вважала за потрібне висловитись з цього питання. Не залишається осторонь і «Зоря». В 90-х роках в ній з'являються дві статті М. Грушевського: *Останні романи Г. Сенкевича* (1895) та *Поступова Польща* (1897). У першій статті автор аналізує два романи, *Родина Поланецьких* та *Без догмата*, не лише даючи високу оцінку цим творам, але й на їх основі проводячи паралелі між польським та українським суспільством.

У 80-і – 90-і роки в Україні поживляється перекладацька діяльність. Зокрема перекладаються твори М. Конопницької, Б. Пруса (Bolesław Prus), В. Сирокомлі, А. Міцкевича, Е. Ожешко та багатьох інших. Часописи і газети друкують статті про громадське життя в Польщі, критичні статті, етнографічні та історичні дослідження. Слід зауважити, що багато з вищезгаданого відбувається завдяки діяльності Івана Франка, чий внесок в активізацію українсько-польських літературних відносин важко переоцінити. Він не лише сам активно займається перекладацькою та науковою діяльністю, але й скеровує молодих людей, які згуртовуються навколо нього, до праці в цьому напрямку. Одним з них був Василь Щурат.

З'являються нові видання, які друкують багато досліджень як самого І. Франка, так і інших учених. Так, у 1890 році починає виходити журнал «Народ», який організовують І. Франко та М. Павлик. Журнал займався як громадсько-політичними, так і популярно-науковими питаннями. Друкувалась там і художня література. Оскільки редактором журналу був І. Франко, то і польсько-українському питанню приділялась значна увага. Так приклад, можна навести статті *По заінагуруванню польсько-руської ідилії* (1892), *Куліш і «нова ера»* (1893), *Польські соціалісти реставратори Польщі «від моря і до моря»* (1895) тощо. З'являються там і матеріали про стосунок польської

---

⁵³ До братів-русинів, «Правда», Вип. V, 1889, с. 144.

⁵⁴ Ibidem.

інтелігенції до Т. Шевченка: *Поминки Шевченка в Кракові*, а також про ставлення української інтелігенції до А. Міцкевича *В справі похорону Міцкевича*. Журнал проіснував п'ять років, протягом котрих в ньому з'являлись твори Лесі Українки, О. Кобринської, В. Стефаніка, Л. Мартовича, П. Грабовського тощо.

У 1894 році виходить журнал «Життя і слово», редактором якого також був І. Франко, а видавцем – його дружина, Ольга Франко. Ідея видавати цей журнал з'явилася ще у Відні, а назву для нього підказав М. Драгоманов. Журнал виходив що два місяці невеликим накладом. Попри постійну нестачу коштів, «Життя і слово» проіснував до 1897 року. Половина журналу, за задумом І. Франка, мала містити літературознавчий та історичний матеріал, а також літературні твори в оригіналі та перекладні. Другу половину І. Франко хотів присвятити етнографічним матеріалам. Багато статей було присвячено і українсько-польській тематиці, як-от: *Русини і поляки* (1897). В журналі, крім самого І. Франка, друкувалися Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Драгоманов, В. Щурат, О. Терлецький, М. Павлик та інші⁵⁵.

Завдяки активному розвитку друкованого слова фонетичний правопис стає офіційним та на його основі було видано нові підручники, що значно зміцнило позицію української мови в Галичині. Нагадаємо, що до цього моменту не було однотайної думки: крім фонетичного запису були записи з використанням латинського алфавіту, а прихильники москвофільської течії писали «язичіѢм». Йдучи на поступки українському населенню, австрійській уряд відкриває у Львові другу українську гімназію, створюється ще одна українська кафедра у Львівському університеті. До Львова приїжджає Михайло Грушевський, котрий починає викладати на щойно створеній кафедрі руську історію, а згодом, у 1897 році, очолює НТШ у Львові, яке під його керівництвом було перетворено на наукову організацію.

За період свого перебування у Львові М. Грушевський видає вісім томів своєї праці *Історія України-Руси*. Появу першого тому було приурочено до 100-річчя виходу в світ *Енеїди* Івана Котляревського, що водночас збіглося з роком відзначення 25-ліття літературної діяльності Івана Франка. В тому ж році

---

⁵⁵ Більше про часопис у цей період див.: Л. Шологон, *Літературне та наукове життя Галичини на сторінках часопису «Життя і слово» (1894-1897 рр.)*. www.vesna.org.ua/txt/sxid/hist_2006.doc (доступ від 10.06.2013).

відбулось перепоховання Маркіяна Шашкевича, що, в поєднанні з багатьма іншими факторами, призвело до підвищення національної свідомості та закріплення в Галичині терміну «Українець» замість «Русин». Це було настільки важливим кроком, що його польський історик Станіслав Смолька (Stanislaw Smolka) назвав «українським завоюванням» Галичини⁵⁶.

У 1895 році починає виходити журнал «Громадський голос» за редакцією І. Франка, де, між іншим, з'являлись статті Л. Мартовича, О. Маковея, Марка Черемшини. Трохи раніше, в 1892 році, Наукове Товариство імені Шевченка починає серійно видавати «Записки Наукового товариства ім. Шевченка»⁵⁷. Упорядником першого тому був Ю. Целевич, двох наступних – О. Барвінський, а з 1895 редактором стає М. Грушевський. Проте Франко не обмежувався лише публіцистичною діяльністю. Він брав активну участь у польському літературному житті, цікавився усіма подіями, які в ньому відбувалися, та активно заохочував своїх колег по фаху до того ж. Він підтримував особисті контакти з багатьма польськими письменниками, такими, як М. Конопницька, Б. Прус, Е. Ожешко; не лише показував польське життя у своїх творах українському читачеві, але й писав вірші та прозові твори польською мовою. Позитивно ставився І. Франко й до відомого польського поета Адама Асника (Adam Asnyk), проте оцінку його творчості давав неоднозначну. З одного боку, у своїх працях, присвячених творчості А. Асника, він підносить його стиль, з іншого, як переконаний соціаліст, закидає йому невиразність суспільних бажань, туманність, серед яких неможливо знайти відповідь на соціальні питання, а тому вважає, що впливу на прогресивну польську молодь він мати не буде. Проте І. Франко не обмежував свій інтерес до польської літератури лише сучасниками, його цікавив весь літературний процес. Як зазначають дослідники:

---

⁵⁶ S. v. Smolka, *Die russische Welt: Historisch-politische Stunden*, Wien 1916, S. 103-120. http://archive.org/stream/diereussischeweloosmol/diereussischeweloosmol_djvu.txt (доступ від 22.04.2013) Цит. за: І. Лисяк-Рудницький *Українці в Галичині під австрійським пануванням*, [в:] І. Лисяк-Рудницький, *Історичні есе у 2 т*, т. 1, Київ 1994, с. 413-451.

⁵⁷ Більше на цю тему: З. Зайцева, «*Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*»: *Започаткування та шлях до академічного стандарту (1892-1914 рр.)*, «Український історичний журнал», № 5, 2004, с. 122-134.

Звернення Франка до польської літератури попередніх епох було викликане також намаганням краще зрозуміти і висвітлити творчість своїх видатних сучасників – Ожешко, Пруса, Конопницької, Каспровича, з якими українського письменника зв'язувала не тільки особиста приязнь, а й головне, - суспільне розв'язання кардинальних як для української, так і для польської літератури ідейно-естетичних проблем⁵⁸.

Його широкі контакти з польською інтелігенцією, окрім представників літератури, включали в себе літературознавців, критиків, істориків, публіцистів, перекладачів. Як відомо, в його архіві зберігаються листи від Л. Кшивіцького (Ludwik Krzywicki), І. Коперницького (Izydor Kopernicki), братів І. Дашинського (Ignacy Daszyński) та Ф. Дашинського (Feliks Daszyński), С. Жеромського (Stefan Żeromski), А. Свентоховського (Aleksander Świątchowski), тощо. Він листується і з редакціями таких польських часописів, як «Prawda», «Kraj», «Kurier Warszawski», «Przegląd tygodniowy», «Ateneum» та іншими. Іноді Франкові закидали, що він не любить польської шляхти, та сам він про це говорить у авторській передмові до польського видання його творів *Дещо про самого себе*:

Говорили про мене, що я ненавиджу польську шляхту. Якщо до польської шляхти зарахувати Ожешко й Конопницьку, Пруса й Ленартовича, Остою й Карловича,- то така думка про мене буде цілком несправедлива, бо цю справжню шляхту, цю еліту польського народу ціную і люблю, як люблю всіх благородних людей власного і кожного іншого народу. Що таким самим почуттям не обдаровую того чи іншого галицького шляхтича або й навіть більшої їх частини, то, напевно, з причин цілком відмінної натури від тих, які велять мені любити перших. Якщо серед галицьких шляхтичів знайду коли які симпатичні винятки, не занедбаю ударити про них у великий дзвін⁵⁹.

У 70-х-80-х роках він листується з Б. Спаустою, Б. Червенським, Г. Реваковичем, Я. Каспровичем, а в 90-х до кола його кореспондентів потрапляють А. Малецький, О. Брюкнер, П. Хмельовський, Г. Бігеляйзен,

---

⁵⁸ Г. Вервес, *Польська література і Україна*. Київ 1985, с. 225.

⁵⁹ І. Франко, *Дещо про себе самого*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у 50 томах*, т. 31, Київ 1976, с. 28-32.

А. Немоевський та інші⁶⁰. Крім Івана Франка, в кінці XIX – на початку XX століть найбільше популяризували польську літературу в Україні Василь Штурат, Павло Грабовський та Леся Українка.

Завдяки П. Грабовському в Україні з'являються чудові переклади віршів М. Конопницької, які були надруковані в журналі «Зоря» у 1897 році. Його особливу увагу привернули вірші *Годі вам холодні роси випадати* (*A czemuż wy, chłodne rosy*), *Як же брать тебе, дівчино!* (*Jakże cię tam brać, dziewczyno*), *Світять зорі, світять...* (*Świecą gwiazdy, świecą*), *Як до бою круль збивався* (*A jak poszedł król na wojnę*), *Коли б ти, сонечко, хоч раз дізналось* (*Co słonko widziało*). Ще один польський поет, до чийої лірики звертається П. Грабовський, був Адам Асник. Особливо П. Грабовському припала до душі його філософська лірика. Хоча пізніше перекладачеві закидали неточність через незнання мов і, як наслідок, неправильне розуміння цих творів читачем, та більшість літературознавців вважає, що хоча Грабовський і не робить буквального перекладу, проте вміло передає образи і настрої, деколи навіть підсилюючи їх.

Цікавилася польською літературою й Леся Українка⁶¹. Особливе враження на неї справляла творчість М. Конопницької. Як доказ цього літературознавці наводять той факт, що назва одного з її раних віршів *Na skrzydłach pieśni* була запозичена Лесею Українкою для першої збірки віршів, яка вийшла в 1893 році, – *На крилах пісень*. Про її захоплення поезіями М. Конопницької свідчить і однакова назва віршів у обох – *Contra spem spero*. Відзначається літературознавцями і співзвучність назв: у М. Конопницької *Sclavus – saltans* (1883), у Лесі Українки *Slavus – sclavus* (1895). Згадує вона про Конопницьку і в своїй статті *Заметки о новейшей польской литературе*⁶², котра була надрукована в журналі «Жизнь» у 1901 році. У ній не лише дає огляд тогочасної польської літератури, але й літературознавства. Польським критикам вона закидає, наприклад, що, перебуваючи під великим враженням

---

⁶⁰ Більше на тему Івана Франка і польської літератури див.: Г. Вервес, *Іван Франко і питання українсько-польських літературно- громадських взаємин*, Київ 1957.

⁶¹ Докладніше про це див.: М. Здинюк, *Леся Українка та польська література: рецепційний і перекладацький аспекти*, «Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство», № 13, 2011, с. 50-54.

⁶² Л. Українка, *Зібрання творів у 12 томах*, т. 8, Київ 1977, с. 100-127.

від розвитку польської літератури, їм «очень трудно бывает отрешиться от дифирамбического, преувеличительного тона, особенно по отношению к романтическому периоду родной поэзии» і «даже у такого серьёзного и добросовестного критика-учёного, как г-н Хмелевский, оценка нередко превращается в славословие, которое у критиков-дилетантов положительно не имеет пределов». Є свідчення про те, що Леся Українка написала й статтю про М. Конопницьку до часопису «Мирь Божій», вона так і не була надрукована і подальша її доля невідома.

Цікавим є і той факт, що у листі до свого брата від 26-28 листопада 1889 року вона, переказуючи список необхідних до перекладу українською творів світової літератури, подає і таких визначних представників польської літератури, як Томаш Єж (Tomasz Jeż), Юзеф Залеський (Józef Zaleski), Ігнацій Красицький (Ignacy Krasicki), Юзеф-Ігнацій Крашевський (Józef Ignacy Kraszewski), Антоній Мальчевський (Antoni Malczewski), Юліан Немцевич (Julian Niemcewicz), Еліза Ожешко (Eliza Orzeszko), Болеслав Прус (Bolesław Prus), Генрик Сенкевич (Henryk Sienkiewicz), Юліуш Словацький (Juliusz Słowacki), Адам Міцкевич (Adam Mickiewicz)⁶³, з якими необхідно ознайомити українського читача. Загалом же у своїй оцінці польської літератури Леся Українка наближається до Івана Франка, також, наприклад, не сприймаючи декадентизм у польській літературі. Якщо Василь Щурат ділив декадентів на «правдивих» і «неправдивих», то для неї, як і для І. Франка, тематика невиразності, смерті й руйнування була лише ознакою «занепаду і виродження мистецтва»⁶⁴. Риторика Г. Вервеса відповідає духові часу, в якому він жив і писав. Тоді прийнято було ганьбити модернізм і всі його відміни, а поняття «декадент» вважалось принизливим для тогочасних письменників.

Отже, як бачимо, у ХІХ столітті українсько-польські літературні відносини значною мірою активізуються. Те, що в попередніх століттях було поодинокими контактами, у другій половині ХІХ століття систематизується. Контакти українських письменників з представниками польської літератури стають постійними і регулярними. Та найбільша активність припадає на кінець

---

⁶³ М. Хмелюк, *Польська література в рецепції Лесі Українки. Діалог культур у творчості Лесі Українки*, [в:] *Леся Українка і сучасність*, т. 4, кн. 1, Луцьк 2007, с. 492.

⁶⁴ Г. Вервес, *Польська література і Україна*, Київ 1985, с. 198.

XIX століття. І можна сміливо твердити, що основним центром українсько-польських літературних відносин поступово стає Львів і взагалі Галичина, а сприяє цьому така харизматична постать, як Іван Франко. З іншого боку, складні політичні стосунки між українською та польською спільнотами в Галичині, та між росіянами та українцями в Малоросії сприяли, як це не парадоксально, остаточному формуванню української мови.

На початку XX століття ці взаємини, залишаються такими ж тісними, як і наприкінці XIX. Цьому сприяли аналогічні суспільно-політичні умови, в яких розвивались обидві літератури: «співжиття українців і поляків у межах Росії і Австро-Угорщини на становищі пригноблених народів» на початку XX століття, як і раніше було «головною передумовою творчих перегуків, аналогій, подібностей і взаємовпливів в тематиці, образах, художніх засобах Франка і Конопницької, Коцюбинського і Жеромського, Оркана і Стефаніка, як і пізніше Тичини і Броневського», – вважає дослідник цього періоду Григорій Вервес⁶⁵. З іншого боку, це час, коли активізуються різноманітні соціально-політичні течії, загострюються суспільні та національні конфлікти, в світі набирає обертів пролетарський рух, що призводить до неминучих конфліктів також у Галичині. Причиною їх, як не дивно, була саме схожість ситуацій для обох народів, як пише Леонід Зашкільняк,

українці і поляки перебували у подібному становищі, не маючи власної державності і прагнучи її здобути. Проте вихідні позиції ідеологічних і політичних підстав обох національних рухів значно відрізнялися. Стрижень українсько-польських взаємин був у Східній Галичині під владою Австро-Угорщини, де зустрілися «два П'ємонти» національного державотворення, кожен з яких претендував на виняткове право першості⁶⁶.

Непроста політична ситуація мала безпосередній вплив на літературне життя обох народів. В цих умовах

---

⁶⁵ Г. Вервес, В. Ведіна, Ю. Булаховська, *Українсько-польські літературні взаємини в XX ст. І міжнародний з'їзд славісти*, Київ 1963, с. 5-6.

⁶⁶ Л. Зашкільняк, *Українсько-польські стосунки XX ст. у суспільній свідомості українців і поляків*, «Вісник Львівського Університету», вип. 2, 2008, с. 128.

обидві літератури виступають як загальнонаціональні. Зникає поняття «регіональна», «обласна» література («галицька література», «західноукраїнська», «краківська школа» і т.д.), натомість пробуджуються від сну «окраїни» і дають культурі цінності загальнонаціонального значення («Покутська трійця», «Підгаляни» В. Оркан і С. Віткевич). Зв'язки між окремими письменниками поступаються зв'язкам між окремими групами і напрямками⁶⁷.

І тут письменників вже поєднує не спільна тематика (так звані «школи»), як було раніше, а ідейно-естетичні та політичні чинники. Галина Лесная вказує ще одну причину таких близьких літературних відносин та зацікавленості саме польською літературою з боку українських галицьких письменників. На її думку, саме через польську літературу українська найшвидше мала змогу сприймати нові літературні напрямки, які з'являлись в літературі Західної Європи того часу⁶⁸.

Це особливо помітно у випадку львівського об'єднання «Молода Муза», котре прагнуло привнести нові європейські тенденції в українську літературу. Один з його представників, П. Карманський, говорить про пошук нових літературних ідей та засобів у своїй роботі, присвяченій тридцятиліттю «Молодої музи». Петро Карманський згадує, що, прагнучи подарувати українському читачеві «справжню» поезію, шукаючи нових форм та більш витончених засобів вираження, одні з молодомузівців зупинились на «Молодій Польщі», інші шукали натхнення значно далі на Заході⁶⁹.

Цілком зрозуміло, що в основі цього лежить, як і раніше, географічний аспект. Львів і Краків залишаються двома культурними центрами, які притягують представників як польської, так і української інтелігенції. Значна кількість галицьких письменників, науковців принаймні деякий час проводила в Кракові, а Львів притягував багатьох представників польських творчих та наукових кіл. Така ситуація робила творчі контакти не лише постійними, але й неунікненними. Що вищого рівня розвитку сягала українська література, то

---

⁶⁷ Г. Вервес, *Польська література і Україна. На зламі сторіч*, Київ 1985, с. 270.

⁶⁸ Г. Лесная, *Литературное объединение «Молодая Муза» у истоков украинского символизма*, «Вестник МГУ. Филология», Серія 9, №3, 2003, с. 129-134.

⁶⁹ П. Карманський, *Українська богема: З нагоди тридцятиліття молодой музи*, Львів 1936, с. 115.

більше зацікавлення в світі вона викликала, то більше цікавилися світовою літературою її представники. Іван Франко, один з найбільш ерудованих її представників того часу, пояснює це явище так:

Кожен чільний сучасний писатель ... являється неначе дерево, що своїм коренем вривається якомога глибше і міцніше в свій рідний національний ґрунт, намагається ввібрати в себе і переважити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, етичних і моральних змагань. Тільки той писатель може нині мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі⁷⁰.

Загалом же, якщо говорити про мовне питання та українсько-польський конфлікт в Галичині часів Австро-Угорської імперії, то більшість науковців вважає його однією з причин подальшого об'єднання західних та східних Українців, тоді як інші вказують на те, що теоретично існували передумови для утворення двох окремих українських держав (як Сербія і Косово в наш час), оскільки в кінці XIX століття наддніпрянці та галичани русини відрізнялись між собою не лише соціальною і політичною ситуаціями, в яких вони перебували. Існували відмінності у віровизнанні (греко-католицька церква на заході та православна на сході), на додаток до відмінностей у мовних діалектах додавались деякі відмінності у способі життя та звичаях, що було наслідком життя Українців по два боки кордону, у складі двох різних держав з дуже відмінним менталітетом, що залишило свій відбиток у ментальності Українців (наслідки чого можна спостерігати й сьогодні). Таким чином, деякі сучасні дослідники, як Я. Грицак, услід за А. Каппелером вважають, що тогочасних західних та східних Українців слід називати «субнаціями»⁷¹. М. Грушевський у той час писав, що якщо наддніпрянці не докладуть зусиль, то галицькі і наддніпрянські українці можуть стати двома окремими націями, як у випадку з Сербіями і Хорватами.⁷² Відомо, що галицька українська мова

---

⁷⁰ І. Франко, *Из чужих літератур*, «Літературно-науковий вісник», т. 1, 1898, с. 61.

⁷¹ Я. Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття*, Київ 1996, с. 81.

⁷² М. Грушевський, *Україна і Галичина*, «Літературно-науковий вісник», т. 36, 1906, с. 489-496.

була практично незрозумілою для мешканців центральної та східної України. У 1911 р. Іван Нечуй-Левицький писав: «У загальному треба сказати, що галичани не мали б писати ніяких книг, ані для українського народу, ані для дітей»⁷³. І те, що західні і східні Українці почали вважати себе єдиною нацією, є, між іншим, і результатом тісної взаємодії обох культурних еліт: східної, для якої Галичина була своєрідним П'ємонттом українськості, та західної, для якої приєднання до східної було шансом на здобуття незалежності для свого народу

Як і в кінці XIX, на початку XX століття українсько-польські літературні взаємини розвиваються значною мірою завдяки титанічній праці Івана Франка. Він не лише пише статті та розвідки до журналів, але й підтримує контакти з багатьма представниками польської інтелігенції. Як зауважує Михайло Гнатюк,

Іванові Франкові належить роль першовідкривача найвищих вершин польської літератури для українського читача. Але це не просто намагання дати рідному народові найвизначніші твори літератури великого народу-сусіда, а й показати за допомогою аналітичних статей роль польської та української літератури у творенні європейського культурного простору... Значна частина статей І. Франка про українську літературу написана польською мовою, особливо тих, що друкувалися на сторінках «Kurjera Lwowskiego» (1887–1897). А поза тим, на сторінках польськомовних, як і україномовних видань вчений пише про проблематику літератури польського народу, близького до українців і за ментальністю, і за способом бачення життєвих проблем... Проблеми польської літератури І. Франко обговорював на сторінках українських та німецьких видань, тільки іноді звертаючись до польськомовних. І це, очевидно, пов'язане з намаганням наблизити проблеми польської літератури до українського, російського, як і німецькомовного читача⁷⁴.

На початку XX століття І. Франко листується з польським письменником та публіцистом Адамом Шиманським, сином Адама Міцкевичом

---

⁷³ Цит. за: П. Магочій, *Мовне питання як фактор національного руху у Галичині*, [в:] П. Магочій, *Галичина (історичне есе)*, Львів 1994, с. 148.

⁷⁴ М. Гнатюк, *Польська література другої половини XIX - початку XX ст. в літературно-естетичній концепції Івана Франка*, *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 23-24: spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France, Warszawa 2007, с. 74-76 <http://www.wzu.ukraina.uw.edu.pl/warszawskie%20zeszyty%20ukrainoznawcze%2023-24.pdf> (доступ від 17.06.2013).

Владиславом, етнографом та славістом Антонієм Каліною (Antoni Kalina), істориком літератури, фольклористом Станіславом Здзярським (Stanisław Zdziański), критиком Емілем Брайтером (Emil Breiter) тощо. У 1899 році в ЛНВ виходить його робота *Сучасні польські поети*, де І. Франко дає оцінку тогочасним літературним процесам у Польщі, особливо високо оцінюючи творчість З. Міріама-Пшесмицького, К. Тетмаєра, Я. Каспровича, С. Пшибишевського⁷⁵, пише передмову до перекладу українською *Костки Ханерського (Bunt Napierskiego)*⁷⁶ тощо. Продовжує Франко займатись і перекладами, зокрема творів А. Міцкевича (*Втеча, Чати, Ордонів редут*, уривок із III частини *Дзядів*), В. Гомулицького (*Ель моле рахмім, На канонії, Під обухом*), перекладає свої власні твори польською мовою (вони виходять у Києві в 1914-1915 рр. у літературно-політичному тижневику «*Kłosu ukraińskie*» за редакцією Яна Урсіна-Замараєва⁷⁷) тощо.

Відомо також про дружні стосунки, які пов'язували І. Франка з Елізою Ожешко (Ожешковою)⁷⁸, відомою польською прогресивною письменницею, котру двічі висували на Нобелівську премію⁷⁹ (1904, 1910). Знайомство Елізи Ожешко з українською літературою почалося ще в кінці XIX століття завдяки контактам з польськими письменниками, що жили в той час у Києві, та саме після знайомства з І. Франком її інтерес до української літератури стає постійним. Вона пише розвідки про українську літературу, займається перекладами. Їй належать переклади оповідань *Два сини, Сон* Марка Вовчка та

---

⁷⁵ Іван Франко, *Сучасні польські поети*, «Літературно-науковий вісник», т. 5, Львів 1899, с. 176-200.

⁷⁶ Автор перекладу невідомий.

⁷⁷ «*Kłosu ukraińskie*» друкували інформацію про українських письменників, у тому числі про І. Франка та Т. Шевченка. Примірники часопису див.: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=1631&from=pubstats> (доступ від 19.06.2019). Польська преса на Україні в цей період див.: А. Ziąja, *Wybrane przejawy aktywności społeczno-kulturalnej na Ukrainie Naddniepriańskiej w okresie rządów Ukraińskiej Rady Centralnej (marzec 1917-kwiecień 1918)*, <http://www.irekw.internetdsl.pl/aktywucr.html> (доступ від 20.06.2019).

⁷⁸ Більше про Елізу Ожешко та українську літературу див.: І. Спатар, «Слово про Елізу Ожешко», або до проблеми взаємозв'язків Елізи Ожешко з українськими письменниками, «Вісник Прикарпатського університету. Філологія (літературознавство)», вип. XVII-XVIII, 2008, с. 182-187. М. Возняк, *Еліза Ожешко і Іван Франко у взаємному листуванні*, Київ 1955; Г. Вервес, *Еліза Ожешко*, [В:] *Еліза Ожешко. Над Німаном*, Київ 1981, с. 5-20.

⁷⁹ Цікавим є факт, що першого разу кандидатуру Е. Ожешко зголосив їх спільний з І. Франком знайомий, історик культури та літератури Олександр Брікнер.

Лірник М. Старицького. На жаль, після цього її почали критикувати за незнання української мови і до перекладів вона більше не повернулася. Крім І. Франка вона листується з О. Конинським. Творчістю Елізи Ожешко цікавилися Леся Українка, яка пише про неї у *Замітках про найновішу польську літературу* (1900) та її мати Олена Пчілка, яка присвятила їй свою доповідь *Слово про Елізу Ожешко* (1910), з котрою виступила в Українському клубі в Києві, називаючи Елізу Ожешко найбільш талановитою польською авторкою. В Києві виходять переклади її творів українською: *Gloria victis!* – переклад С.Тобілевича (1914) та *Хам* – переклад М. І.З. Левицьких (1910).

Підтримує зв'язки І. Франко і з Яном Каспровичем (Jan Kasprówicz), з яким його зв'язувала близька дружба ще з часів першого приїзду Я. Каспровича до Львова на запрошення журналу «*Kurier Lwowski*», де той виступив у 1889 році зі збіркою *Poezje*, на яку І. Франко відреагував досить критичною рецензією. І все ж, між двома поетами існували справжні дружні стосунки. Це підтверджує, наприклад, той факт, що Я. Каспрович позичав І. Франкові фрак на його габілітаційну лекцію у Львівському університеті⁸⁰, як і те, що Я. Каспрович стає хресним батьком первістка І. Франка Андрія. Валерій Корнійчук вважає, що поетів об'єднували спільні погляди та переконання, що

І. Франко і Я. Каспрович, «дві ягоди з того самого поля», вигодувані «твердим мужицьким хлібом», віддали «працю свого життя тому простому народові». Їхня різка, документально достовірна поезія на селянські теми, зігріта теплим авторським чуттям, пропущена крізь призму творчої індивідуальності, прозвучала як гнівне оскарження соціальної несправедливості, грізний протест проти нелюдських суспільних відносин⁸¹.

В іншому своєму дослідженні, *Excelsior Івана Франка і Яна Каспровича*, автор додає, що причиною таких близьких стосунків було не лише спільні погляди і переконання, але й спільні аспекти біографії та зацікавлення, що

---

⁸⁰ В. Корнійчук, *Перехресні стежки Івана Франка і Яна Каспровича (типологія творчості)*, «Українсько-польський інтернет-журнал», 2001, <http://www.ukraine-poland.com/u/kultura/kultura.php?id=15> (доступ від 22.06.2013).

⁸¹ *Ibidem*.

спричинило значну кількість перегуків у їхній творчості⁸². Хоча їх життєві шляхи розійшлися після того, як Я. Каспрович виїхав зі Львова, та у 1909 він знову повернувся до Львова, як надзвичайний професор університету і оселився неподалік І. Франка. Я. Каспрович і І. Франко підтримували дружні контакти аж до смерті останнього. Як пише Василь Щурат, на похорон І. Франка Я. Каспрович прийшов з невеликою групою польської інтелігенції і, будучи збентеженим подякою Щурата, відповів: «Z kim się raz jadło chleb i sól, na tego nie rzuca się kamieniem»⁸³.

Є свідчення, що був Франко знайомий також з Владиславом Орканом (Władysław Orkan), у 1904 в «Літературно-науковому віснику» було надруковано переклад В. Оркана з приміткою Франка, хоча про листування між ними невідомо. Сам В. Оркан був знайомий із В. Стефаником, з яким вони перебували у дружніх стосунках, та М. Яцковим, до збірки творів якого, що вийшли польською мовою, він написав передмову. Крім того, спілкувався В. Оркан із В. Гнатюком, Л. Мартовичем, В. Охрімовичем, Б. Лепким, С. Твердохлібом, зустрічався з українською молоддю, яка на той час перебувала у Кракові. Саме завдяки цим знайомством В. Оркан був добре обізнаний з українською літературою і намагався познайомити з нею польського читача. Йому, наприклад, належать польські переклади новел М. Коцюбинського, завдяки його старанням у 1908 році в Варшаві вийшла збірка українських творів Л. Мартовича, О. Кобилянської, О. Маковея, І. Франка, В. Стефаніка тощо⁸⁴, а в 1909 з його допомогою вийшла збірка новел М. Яцкова *Wieczorne psoty*, до якої В. Оркан написав передмову, наголошуючи в ній потребу зближення двох літератур⁸⁵. На близькість В. Оркана до української літератури вказує і той факт, що його п'єса *Skapany świat* була спочатку поставлена на українській сцені Львівського театру в 1900 році, і лише в 1902 – на польській сцені.

---

⁸² В. Корнійчук, *Excelsior Івана Франка і Яна Каспровича*, *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 23-24: spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France, Warszawa 2007, с. 135-145.

⁸³ В. Щурат, *Взаємини Франка з Каспровичем*, [в:] *Спогади про Івана Франка*, Львів 1997, с. 275.

⁸⁴ *Młoda Ukraina. Wybór z nowel. Zebrał, tłumaczył Wł.Orkan*, Warszawa 1908.

⁸⁵ М. Jackiw, *Wieczorne psoty*, Warszawa 1909.

Г. Вервес зазначає, що В. Оркан був

добре обізнаний з українською історією, мистецтвом та літературою, свідченням чого є його юнацькі твори – ескізи драм («Sahajdaczny» і «Wyzuty»), план-проспект незакінченої повісті «Ruiny», численні записи українських народних пісень, нарешті, проникливі характеристики вистав українського народного театру у Кракові напровесні 1900 р., статті, скеровані на захист української культури проти польської реакції (ненадрукована стаття «Гонори для «своїх»»), численні українські книжки в особистій бібліотеці письменника в с. Поремба Велька, інтерес до української проблеми в романі «Костка Наперський»⁸⁶.

Це підтверджує й тогочасний знайомий В. Оркана, Богдан Лепкий⁸⁷, котрий у своїх спогадах про перебування в Кракові пише, що «..найближче підійшов до нас пізніший славний поет Владислав Оркан...Гарно знав нашу літературу і історію (особливо XVII століття)... знаменито орієнтувався в наших національних питаннях»⁸⁸. Разом з Б. Лепким, В. Ярошем та С. Твердохлібом він видає дві дуже важливі збірки, що наближували польського читача до української літератури. Це збірка оповідань *Młoda Ukraina* (1908), до якої ввійшли оповідання І. Франка, О. Кобилянської, Н. Кобринської, М. Черемшини, В. Стефаніка, Л. Мартовича, А. Крушельницького, О. Маковея тощо, та *Antologia współczesnych poetów ukraińskich* (1910), упорядником і перекладачем якої був С. Твердохліб, куди було включено не лише вірші І. Франка, Л/Українки, П. Грабовського, М. Вороного, В. Самійленка, твори мало відомих у Польщі поетів. Пізніше, у 1903-1914 рр. В. Оркан листується з М. Павликом, який багато займається перекладами, також і з польської літератури (останньому, наприклад, належить переклад *Селян* В. Реймонта). Між іншим, в листуванні йшлося, наприклад, про перекладену М. Павликом повісті *Мор*, що мала друкуватися в «Ділі».

---

⁸⁶ Г. Вервес, В. Ведіна, Ю. Булаховська, *Українсько-польські літературні взаємини в ХХ ст. І міжнародний з'їзд славістів*, Київ 1963, с. 24.

⁸⁷ Більше на тему Б. Лекого і В. Оркана див.: О. Царик, *Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог*, Тернопіль 2000; О. Царик, *Творчість Богдана Лепкого в українсько-польських літературних взаєминах 1899-1941 рр.*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Тернопіль 2001.

⁸⁸ Б. Лепкий, *Три портрети: Франко, Стефанік, Оркан*, Львів 1937, с. 136.

Вважається, що Оркан дуже близький своїм ліризмом та тематикою творів до іншого західноукраїнського письменника Василя Стефаника, котрий також зробив значний внесок у зближення двох літератур. Перебуваючи в Кракові (1892-1900), Василь Стефаник близько познайомився з «Молодою Польщею», зокрема Станіславом Пшибишевським (Stanisław Przybyszewski), Яном Каспровичем і Казимиром Тетмаєром (Kazimierz Tetmajer). В. Стефаник стає одним з найвідоміших на той час у Польщі українських поетів, його вірші з'являються у багатьох польських журналах («*Życie*», «*Młodość*», «*Chimera*» тощо). В. Стефаник цікавився не лише культурним, але й суспільно-політичним життям Польщі, ще на самому початку свого перебування у Кракові виходять дві його статті: *Мазурське віче у Жешові* (1894) та *Польські соціалісти як реставратори Польщі од можа до можа* (1895); завдяки участі у діяльності польської соціалістичної партії близько зійшовся з Ігнацом Дашинським (Ignacy Daszyński), а через співпрацю з редакцією журналу «*Życie*» познайомився з К. Тетмаєром, Я. Каспровичем і С. Виспянським (Stanisław Wyspiański), проте справжні приятельські стосунки він мав із Владиславом Орканом та Станіславом Пшибишевським. За його власними спогадами⁸⁹, найбільший вплив на нього мали Вацлав Морачевський (Wacław Moraczewski) та його дружина Софія Окуневська (Zofia Okuniewska) з якими він познайомився під час навчання у Краківському університеті. Сам В. Морачевський у своїй автобіографії також зазначає, що молодий В. Стефаник справив на нього незабутнє враження своїм природним талантом, який він цінив набагато більше від так званого «набутого» таланту. Після появи збірки В. Стефаника *Синя книжечка* (1897) В. Морачевський спробував перекласти її польською, але переклад йому не вдався. Причину цього вбачають у його невмінні на той час повністю зрозуміти усі тонкощі творчості такого письменника, як В. Стефаник. Ще однією причиною невдалих перекладів вважають те, що В. Морачевський використовував при перекладі мазурський діалект та спольщував імена та деякі назви, позбавляючи його твори властивого лише В. Стефаникові стилю. Набагато вдалішим вважаються переклади іншого знайомого В. Стефаника, Владислава Оркана, котрий

---

⁸⁹ В. Стефаник, *Твори*, т. 2, Київ 1953, с. 17.

перекладав літературною польською мовою, залишаючи українські імена і назви, а коли була в тому потреба, вдавався до мови гуралів, що значно ближча до покутського діалекту. Крім того, він був ближчим В. Стефаникові а духом, а його переклади *Кленових листків* та *Палія* польською вважаються одними з кращих.

Як зазначає Данило Струк⁹⁰, роки перебування в Кракові мали великий вплив на молодого В. Стефаника саме завдяки В. Морачевському. Через нього він потрапляє в літературні кола Кракова, бере участь у зустрічах літературних гуртків, знайомиться, як згадувалось вище, з представниками польської літератури, відвідує партійні гуртки, але незабаром останні перестають його цікавити, і В. Стефаник повністю зосереджує увагу на літературній діяльності, що відбувається, як вважає Є. Баран, завдяки впливові того ж В. Морачевського:

Між політикою та літературою Василь Стефаник обирає останню. Він ще не знає, що і ця пристрасть не буде кінцевою і його знову кине у вир політичного життя (1908-1918). Але на цьому етапі саме література дала Стефаникові відчуття тієї внутрішньої свободи, яка зробила його галицьким Сфінксом для нащадків, чия таємниця життя і творчості буде розгадувати не одне покоління. Принципово у цьому внутрішньому переродженні Василя Стефаника є роль Кракова, міста, яке позбавило його вузькопартійного галиційства, відкривши обшири творчого духа⁹¹.

Ще один краківський знайомий Стефаника, Станіслав Пшибишевський (Stanisław Przybyszewski), також був тісно пов'язаний з українською літературою. В. Стефаник неодноразово зустрічався з С. Пшибишевським у Кракові і між ними часто виникали жваві дискусії, про що перший писав у своїх спогадах. Питання про вплив С. Пшибишевського на творчість В. Стефаника й досі є актуальною темою дослідження. Г. Вервес вважає, посилаючись на спогади самого В. Стефаника, що молодий письменник не піддався впливові старшого колеги⁹². Цілком протилежну думку висловлює

---

⁹⁰ D. Struk, *A Study of Vasyl's Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence*, Toronto 1973, p. 17-18.

⁹¹ Є. Баран, *Краківський контекст Василя Стефаника*. (На матеріялі листів Василя Стефаника до Левка Бачинського, 2011, <http://pokytyr.livejournal.com/44832.html> (доступ від 29.06.2019).

⁹² Г. Вервес, *Польська література і Україна. На зламі сторіч*, Київ 1985, с. 280-281.

сучасна дослідниця творчості С. Пшибишевського, Тамара Ткачук, яка в своїй роботі зауважує, що «вивчення творчих взаємин між письменниками дає підстави стверджувати, що спілкування С. Пшибишевського із В. Стефаніком мало двосторонній вплив»⁹³. Фактом залишається те, що саме В. Стефанік став першим популяризатором творів С. Пшибишевського в Україні. Творчість С. Пшибишевського звернула на себе увагу багатьох представників української літератури: А. Крушельницького, І. Франка, О. Кобилянської тощо. Захоплювалась ним Леся Українка, яка не лише високо оцінила його творчість у вищезгаданій нами статті *Заметки о новейшей польской литературе*, називаючи його «жерцем нової релігії мистецтва», але й редагувала переклад твору С. Пшибишевського *Апострофа к Королю-Духу на порозе нового столетия: поэма в прозе Станислава Пшибышевского памяти Юлиуша Словацкого*. Новаторські ідеї С. Пшибишевського привернули увагу М. Вороного, який показує їх у своїй розвідці *Драма живих символів*, як і в інших публікаціях, що були надруковані в «Літературно-науковому віснику» та газеті «Рада». У 1907-1914 роках українського читача з творчістю С. Пшибишевського знайомили М. Євшан та М. Сріблянський на сторінках журналу «Українська хата».

Загалом до польської тематики зверталось багато редакторів того часу і не лише в Галичині, але й в наддніпрянській Україні, хоча, звичайно, галицька преса була більш активною. Взагалі, мабуть, важко було б знайти таке тодішнє періодичне видання, на сторінках якого хоч раз не висвітлювалась би польська тематика. Серед найбільш активних виступають галицькі «Записки наукового товариства ім. Шевченка», «Літературно-науковий вісник» та київська «Україна». Остання виходила в Києві з перервами протягом 1914-1930 років, деякий час за редакцією М. Грушевського⁹⁴. В журналі друкувалися статті з проблем літератури, мови, етнографії, культури, історії, археології, економіки тощо. Також часто тут уміщували літературні твори та переклади, літературну критику, біографії та листування. З польської тематики редакцію найбільш цікавила «українська школа». Тут з'являються такі статті, як:

---

⁹³ Т. Ткачук, *Станіслав Пшибишевський і українська література кінця XIX – початку XX століття: рецепція і типологія*, Автореф. дис. канд. філ. наук, Тернопіль 2011, с. 9.

⁹⁴ Більше про це: І. Савчук, *Михайло Грушевський та журнал «Україна». (Проблемно-тематичний аналіз публікацій)*, [в:] *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, вип. 14-15, Дрогобич 2011.

Л. Козловський *Польские романтики украинской школы, Голос минувшего* (1913), М. Мочульський *Українська школа, умови її появи в польській літературі* (1917), *В століття «Марії» Мальчевського* (1925) тощо⁹⁵.

«Записки наукового товариства ім. Шевченка», з іншого боку, займалися українсько-польськими контактами у більш загальному аспекті. На початку ХХ століття над «Записками» працює значна кількість людей:

у підготовці статей та інформаційно-хронікальних матеріалів для Записок брали участь понад 40 авторів, 16 з них були з-поза меж Австро-Угорщини. Крім М. Грушевського й І. Франка, в них друкували свої розвідки О. Маркевич, А. Кримський, О. Грушевський, І. Каманін, В. Ястребов, В. Доманицький, І. Штешенко, В. Перетц, В. Гнатюк, К. Студинський, О. Колесса, П. Житецький, Ф. Вовк, І. Верхратський, І. Пулюй, С. Рудницький, М. Зубрицький, В. Шурат, В. Охримович, О. Маковей та ін. З молодшого покоління – М. Кордуба, І. Кривецький, І. Джиджора, Ф. Голійчук, І. Крип'якевич⁹⁶.

Основною в журналі була гуманітарна тематика – література, історія, етнографія, культура, релігія тощо. Тут було надруковано такі праці, як І. Франко *«Король балагурів» Антін Шашкевич і його українські вірші*⁹⁷, В. Перетц *Українське питання в освітленню польського поета XVII ст.*⁹⁸, В. Радзикевич *Павлин Свеніцький, наукова та педагогічна його діяльність*⁹⁹ (стаття вийшла в двох частинах і розглядала такі теми, як «хлопоманський» рух у Києві і участь П. Свеніцького в ньому, П. Свеніцький у Галичині і театр «Руської бесіди», виступи П. Свеніцького на українській сцені та в аматорських

---

⁹⁵ Статті подаються за кн. Г. Вервес, В. Ведіна, Ю. Булаховська, *Українсько-польські літературні взаємини в ХХ ст. I міжнародний з'їзд славістів*, Київ 1963, с. 8.

⁹⁶ З. Зайцева, «Записки Наукового товариства ім. Шевченка»: започаткування та шлях до академічного стандарту, «Український історичний журнал», №2, 2004, с. 109.

та О. Купчинський, *Передмова*, [в:] *Бібліографія «Записок Наукового товариства ім. Шевченка». Томи I-CCXL. 1892-2000*, Львів 2003, с. 3-30.

⁹⁷ І. Франко, *«Король балагурів» Антін Шашкевич і його українські вірші*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 57, Львів 1904, с. 1-34.

⁹⁸ В. Перетц, *Українське питання в освітленню польського поета XVII ст.*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 71, Львів 1906, с. 5-12.

⁹⁹ В. Радзикевич, *Павлин Свеніцький, наукова та педагогічна його діяльність*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, Львів 1911, т. 101 с. 109-129, т. 102, с. 127-147.

трупах Возняковського і Штенгля, драматичні переклади і переробки, П. Свенцицький, як публіцист «Sioło» і «Nowiny», його педагогічна діяльність), В. Щурат *Шевченко й поляки. Основи взаємних зв'язків*¹⁰⁰ тощо.

Окрему позицію займав «Літературно-науковий вісник», утворений з ініціативи М. Грушевського, який також видавався Науковим товариством ім. Шевченка¹⁰¹. Цей журнал, фактично, утворений на базі журналів «Зоря» і «Життя і слово», займався питанням слов'янської культури та літератури. Редактором «ЛНВ» стає Іван Франко. Під його керівництвом журнал став одним із найвагоміших літературних видань Європи того часу. Як згадує сам І. Франко, «на наш «Вісник» звернули увагу і поляки, і німці, і москалі, подаючи про нього звістки, перекладаючи вміщені в нім праці; його багату хронікою користувалися інші періодичні видання, цитуючи або й не цитуючи джерело»¹⁰². «Літературно-науковий вісник» виходив у Львові з 1898 до 1906 року. З 1907 по 1914 роки журнал почав виходити одночасно у Львові і Києві, оскільки в цей час було знято заборону на українські видання у наддніпрянській Україні. Скориставшись цим, М. Грушевський починає видавати журнал у Києві, об'єднавши таким чином літературну еліту Галичини, Буковини та наддніпрянської України. У зв'язку з хворобою І. Франка, редакційні обов'язки змушений перебрати на себе М. Грушевський. Під керівництвом М. Грушевського журнал займає більш політично активну позицію. Після перенесення журналу до Києва його науковий рівень значно погіршився, про що зауважують як І. Франко, так і сучасні дослідники¹⁰³. З початком Першої світової війни редакція була змушена припинити випуск журналу. Поновити його вдалося лише в 1917 році в Києві, де, крім М. Грушевського, редакційною роботою займався Олександр Олесь. Журнал виходив у Києві до 1919 року.

---

¹⁰⁰ В. Щурат, *Шевченко й поляки. Основи взаємних зв'язків*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 119-120, Львів 1917, с. 217-347.

¹⁰¹ Див. докладніше: Г. Корбич, *Журнал «Літературно-науковий вісник» львівського періоду (1898-1906)*, Київ 1999.

¹⁰² І. Франко, *Українсько-руська література і наука в 1899 році*, [в:] І. Франко, *Мозаїка із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50-ти томах*, Львів 2001, с. 155-159.

¹⁰³ Більше про це див.: Л. Шологон, «Літературно-науковий вісник» (1898-1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини кінця XIX – початку XX ст., «Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія Історія», вип. 14, 2008, с. 94.

Відновити випуск журналу у Львові вдалося лише в 1922 році, де він проіснував до 1932 року за редакцією Дмитра Донцова.

У журналі друкуються не лише розвідки з польської літератури, як вищезгадана робота І. Франка *Сучасні польські поети*, біографії польських письменників та рецензії на тогочасні польські твори, але й численні переклади А. Асника (*Голос, що кличе в пустині, Йди далі, Не говори, Чого так вихор віє?, Пусті жалі*), К. Тетмаера (*Гімн до Аполона, Триумф, Кар'єра папуги*), Ю. Словацького (*Ангеллі*), Б. Пруса (*Привид*), А. Міцкевича (*Втеча, Чати, Ордонів редут*), Г. Домбровського (*Фелька*), В. Оркана (*З країни горців, Костка Наперський, Недовірок, Підвечірок, Ясная поляна, Ніч, Скапаній світ*), С. Жеромського (*Легенда про лісового брата, Тіні, Покуса, На помості корабля*) тощо. Авторами перекладів були І. Франко, П. Грабовський, С. Павленко, П. Стебницький, О. Маковей, В. Гнатюк, Ю. Стадник тощо. Мабуть, найважливішим є факт, що журнал у різні роки випускав окремими виданнями переклади відомих польських літературних творів. Серед львівських видань можна назвати *Янко – музикант* Г. Сенкевича (1901), *В Гірничій Діброві* Г. Запольської (Gabriela Zapolska) (1905), *Мужики* В. Реймонта (1908), *Верховинці* Ю. Корженьовського (Juzef Korzeniowski) (1909), *«Табу» і інші оповідання* С. Жеромського (1912) тощо. Завдяки київській редакції українські читачі мали змогу познайомитися з такими творами, як *Вдосвіта* (1907) та *Даг'ївшина* (1913) Т. Єжа, *Хам* (1910) та *Gloria victis!* (1914) Е. Ожешко тощо. Саме завдяки праці львівської та київської редакцій «Літературно-наукового вісника» українська аудиторія мала змогу всебічно ознайомитись з тогочасною польською літературою. Звичайно, практично в усіх галицьких часописах час від часу піднімалось питання польської літератури, проте жоден не зробив стільки для популяризації польської літератури серед українців, як «ЛНВ».

Період Першої світової війни ще більше ускладнив українсько-польські стосунки в Галичині. Проте цей період значною мірою сприяв національному усвідомленню Українцями себе як нації, на що склалось декілька факторів. З одного боку, українські селяни, котрих було втягнуто у великій кількості до обох армій і котрим часто доводилось воювати проти своїх співвітчизників, перетинаючи край, зустрічали людей, мову яких, попри регіональні відмінності, вони розуміли, з якими їх поєднували спільні культурні традиції та

звичаї. Звичайно, галицькі, а особливо закарпатські Українці багато чим відрізнялись від наддніпрянських, що призвело до появи серед науковців терміну «субнації», як ми згадували вище, проте слід зауважити, що ці люди мали значно більше спільного в культурному, мовному та релігійному аспектах, ніж відмінного.

Зауважимо спеціально, що загострення українсько-польських відносин у міжвоєнний період не могло не позначитись на літературних взаєминах. Цьому сприяла і політика, що її проводив новий уряд, активна популяризація польської культури та літератури з одночасним ігноруванням культури національних меншин, – та відповідна переорієнтація пріоритетів активної частини українського суспільства – розвиток та збереження власної культури. Пропаганда польської літератури Українцями чи української поляками часто сприймалась як зрада інтересів своєї нації і викликала сувору критику, хоча, на щастя, це не було закономірністю, справжні митці та науковці завжди вміли виходити поза межі особистої чи навіть національної образи якщо йшлося про чисте мистецтво чи науку. Доказом того, що не всім була байдужа ситуація, в якій опинились західні Українці, був «Biuletyn Polsko-Ukraiński» (Варшава, 1932–1938), за редакцією Володимира Бончковського (Włodzimierz Bączkowski), котрого через це часто звинувачували в українофільстві, так що в 1935 році він навіть надрукував статтю *Nie jesteśmy ukrainofilami*, де пояснював свої погляд на українське питання. Як пише Микола Жулинський,

В. Бончковський сповідував ідею польсько-українського союзу, який має зіграти значиму геополітичну функцію, оскільки наростатиме загроза комуністичної Росії і Польщі, і країнам західної демократії. Тому слід уникати, вважав він, будь-яких силових заходів у вирішенні міжнаціональних конфліктних проблем, особливо різко він виступав проти політики колонізації українців, переконував підтримувати поривання українців до незалежності. Саме завдяки головному редакторові «Польсько-український бюлетень» став справді вільною трибуною польсько-українського дискусійного діалогу, на його сторінках мали можливість висловити свої думки і поляки, і українці¹⁰⁴.

---

¹⁰⁴ М. Жулинський, *Україна і Польща міжвоєнного двадцятиліття: пошуки шляхів порозуміння*. «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність», вип. 21, Львів 2012, с. 313.

Крім того, саме В. Бончковський доклав зусиль, щоб зібрати в своїй редакції таких представників українських творчих кіл, як Євген Маланюк, Богдан Лепкий, Андрій Крижанівський, Микола Ковалевський, Іван Кедрин-Рудницький, Роман Смаль-Стоцький, Павло Ковжун, Володимир Кубійович, Дмитро Дорошенко, Володимир Дорошенко, Павло Зайцев, Степан Баран, Павло Шандрук та інші.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, це те, що журнал було організовано так званими пілсудчиками та представниками прометейського руху. Коли говоримо про антиукраїнську політику уряду Пілсудського, то слід зауважити, що автором багатьох антиукраїнських заходів в Галичині був Ігнаци Дашинський, тоді як сам Юзеф Пілсудський підтримував ідею незалежної України, яка служила б буферною зоною між Польщею та Росією і комунізмом, хоча Галичина і далі мала б залишитись у складі Польщі. Саме це стало чи не головною причиною появи «Польсько-українського бюлетеня», проте його значення як для літературного життя Галичини, так і для покращення українсько-польських відносин було дуже великим.

Поразка в українсько-польській війні 1918-1919 років значно погіршила ставлення українського населення до польської влади. Запроваджені новою владою, вдарили по системі української освіти, коли в 1924 році всі національні (українські) школи а Польщі було перетворено в двомовні із наданням переваги польській мові. Як зазначає Я. Грицак, «за двадцять років польського панування кількість українських шкіл зменшилась з 3662 до 144». Польський уряд всіляко стримував український національний рух, зокрема шляхом переслідування православних та греко-католицьких священників за вживання українських прізвищ, уникання слова «Українець» та використання, натомість, старої назви «Русин». Крім того, влада підтримувала русофільські течії та навіть проголошувала, що українська мова – це винахід комуністів.

Лояльність до польської влади проголосили москвофіли та Українська католицька народна партія (утворена в 1930 році на чолі з Осипом Назаруком та єпископом Григорієм Хомишиним). Українську соціалістично-радикальну партію (1926) очолив Лев Бачинський та Українська соціал-демократична партія. Діяльність цих партій сприяла поступовому покращенню соціально-

-економічної ситуації Українців – вони сприяли утворенню кооперативів, відкриттю українських шкіл, роботі громадських організацій, таких як «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок» тощо.

Попри численні труднощі продовжувало діяти НТШ, яке і далі публікувало нові наукові роботи, опікувалося музеями тощо. Разом з іншими громадськими організаціями їм вдалося створити у Львові таємний український університет (1921-1925), першим ректором якого обрано Василя Щурата, котрий як голова НТШ прикладав багато зусиль до творення культурного наукового середовища. У Львівському університеті було зліквідовано українські кафедри, відбувались закриття українських шкіл, відділень «Просвіти». Тим не менше, у Львові діяли Львівська висока таємна політехнічна школа та Богословська греко-католицька семінарія (з 1928 року – академія). Треба у цьому контексту спеціально згадати, що В. Щурат у 1921 році відмовився присягнути на вірність Польській державою.

Загалом же в 20-ті роки до української літератури польські часописи звертались рідко. Ситуація поступово почала змінюватись лише в 30-х роках, коли польські видання, крім вищезгаданого «Польсько-українського бюлетеня», – «Kamena» за редакцією Казімежа Яворського (Kazimierz Jaworski) та Зенона Васньєвського (Zenon Waśniewski), «Zet» за редакцією Єжи Брауна (Jerzy Braun), «Kurier Naukowo-Literacki»¹⁰⁵ за редакцією Мечислава Домбровського (Mieczysław Dąbrowski), варшавський «Ateneum» за редакцією Стефана Наперського (Stefan Napiercki) тощо, – почали спорадично друкувати українських авторів та дослідження з української літератури. Значно частіше до української тематики звертались прокомуністичні видання того часу, що було зумовлено їх політичною позицією. Серед них можна назвати варшавські журнали «Kultura Robotnicza» за редакцією Яна Хемпля (Jan Hempel) та Єжего Херинга (Jerzy Hering) та його продовження «Nowa Kultura» за редакцією Францішки Квятковської (Franciszka Kwiatkowska) та Едварда Станєвського (Edward Staniewski) «Miesięcznik Literacki» за редакцією Олександра Вата (Aleksander Wat) тощо.

---

¹⁰⁵ Kurier Naukowo-Literacki, див.: <http://mbc.malopolska.pl/publication/18159> (доступ від 12.07.2019).

Окремо хотілося б виділити львівський щомісячник «Sygnały», котрий виходив з 1933 до 1939 року і був трибуною носіїв лівих поглядів серед польського населення, хоча самі вони вважали, що не представляють жодної групи – ні лівих, ні правих. Проте журнал постійно переслідувала польська цензура, а в 1938 році на редакцію було вчинено напад польською національно-екстремістською групою. Головним редактором і засновником був Кароль Курилюк (Karol Kuryluk), якому вдалося залучити до співпраці багатьох талановитих людей: Юліан Тувім (Julian Tuwim), Марія Домбровська (Maria Dąbrowska), Анджей Струг (Andrzej Strug), Леопольд Стафф (Leopold Staff), Бруно Шульц (Bruno Szulc) тощо. Журнал знайомив читачів не лише з новинами літературного, але й театрального та мистецького життя. Окремі номери журналу були повністю присвячені українській культурі.

Західноукраїнська преса, яка тоді виходила в Галичині, також менше зверталась до польської літератури. Серед таких видань була газета «Діло», яка в різні роки цього періоду виходила за редакцією Дмитра Левицького, Івана Німчука, Анатолія Курдидика, Івана Кедрина аж до самого її закриття радянською владою у 1939 році. Крім того, спорадично звертались до польської тематики журнали «Культура», «Нова культура» та комуністична газета «Вікна» за редакцією Василя Бобинського.

Іншою ознакою цього періоду є зростання популярності польської літератури в Радянській Україні в 20-х роках. Цьому сприяли емігранти із Західної України, які залишили свої домівки, втікаючи від антиукраїнської політики польського уряду, приваблені примарною проукраїнською політикою СРСР у наддніпрянській Україні. Протягом першого повоєнного десятиліття вони активно діяли на Східній Україні: створювали гуртки, видавали часописи, переклади книжок українською мовою, у Києві був польський театр, діяв Інститут польської пролетарської культури. В 1930 році під час Другої міжнародної конференції пролетарських письменників, котра проходила у Харкові, працювала окрема польсько-українська секція. Та вже в 30-ті роки після зміни радянської політики на протилежну, більшість цих людей стала першими мішенями сталінського терору саме через своє походження. Польським питанням займаються журнали «Нова генерація», «Критика», «Червоний шлях», «Життя і революція». Видаються твори А. Міцкевича,

Е. Ожешко, В. Оркана, В. Реймонта. З'являються чудові переклади Миколи Зерова творів Ю. Словацького та Максима Рильського творів А. Міцкевича. Серед літературознавців польською тематикою займалися С. Савченко, М. Мочульський, В. Гнатюк, О. Білецький тощо. Разом із українською інтелігенцією до Радянської України емігрувала і група польської. Разом вони творили спілку «Західна Україна», яку очолив Дмитро Загул, а згодом Мирослав Ірчан. В кінці 20-х років вона організувала видавництво та журнал із такою ж назвою. До спілки належало близько 50 осіб, серед яких Василь Атаманюк, Володимир Гжицький, Володимир Гадзінський, Антон Шмигельський, Володимир Гадзінський, Мечислав Гаско, Дмитро Бедзик, Василь Бобинський, Михайло Козоріз, Любомир Дмитерко, Микола Марфієвич, Мелетій Кичура, Мирослава Сопілка, Микола Тарновський, Федір Малицький, Іван Ткачук, Агата Турчинська.

Проте, як і раніше, основу українсько-польських літературних відносин складають особисті контакти та велика літературна діяльність окремих її представників. На зміну поколінню Л. Українки, М. Конопницької, І. Франка, Я. Каспровича приходять нові митці, котрі вибудовують новий тип польсько-українського діалогу, і до цієї кагорти належав також і Василь Шурат.

На тлі запропонованої синтези ми бачимо, що розвиток українсько-польських літературних взаємин постійно перебував у прямій залежності від політики урядів та суспільних настроїв. Австро-угорський період, попри усі негаразди, зблизив дві культури. Окрім спільних труднощів, з якими змагалися українці і поляки, постійно зростало взаємне зацікавлення літературою сусіднього народу. Сприяли цьому світові культурні осередки – Краків, Львів, Відень, Київ, Варшава – навколо яких громадилися найвидатніші представники обох культур, що значною мірою сприяло активізації особистих контактів між представниками польської та української інтелігенції. Значного послаблення українсько-польські стосунки зазнали після Першої світової війни, коли на політичній арені відбулися кардинальні зміни. Послабленню контактів між представниками польських та українських наукових та літературних кіл одночасно сприяли кілька чинників: криза, спричинена українсько-польською війною, національна політика польського уряду в Галичині, переслідування представників української та польської інтелігенції в Радянській Україні тощо.

З іншого боку, підтримці цих взаємин значно сприяли еміграційна інтелігенція, яка, як ніхто, розуміла усю важливість утримування близьких та приязних українсько-польських контактів.

Зазначені два періоди польсько-українських стосунків специфічно відобразились у житті та творчості Василя Щурата. Політична постава письменника як оборонця української справи у Галичині не заважала йому писати та займатись польською проблематикою. А як конкретно це відбувалось, ми розглянемо у наступному розділі праці.

▪ Розділ II ▪

Життєвий та творчий шлях Василя Щурата у польсько-українському соціумі Галичини

Відомостей про життя Василя Щурата не так уже й багато. Сам він залишив після себе автобіографію, оригінал якої зберігається у його архіві у Львові, проте охоплює вона лише період його навчання в університеті у Відні¹⁰⁶. Цілком очевидним є факт, що В. Щурат планував продовжити роботу над автобіографією, оскільки в його архіві у Львівській Науковій бібліотеці імені Василя Стефаника зберігаються чорнові нотатки з датами та подіями його життя аж до 1922 року. Зберігається там і коротка нотатка-спогад на кількох сторінках із записника, котру він склав під час перебування у арешті (від серпня 1919 до січня 1920). Життя Щурата 30-х – 40-х років є менш відомим, а біографія, написана його сином та видана в радянські часи (у передмові до збірки робіт батька 1963 року) також не подає багато інформації про нього. В 2013 році з'явилася книга *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*¹⁰⁷ Лариси Козак, яка містить, як говорить сама назва, спогади та статті Василя Щурата про Івана Франка, а також декілька листів до Франка, які зберігаються в архіві відділі рукописів ЛНБ. Те, що нам удалося зібрати, включаючи деякі спогади його сучасників та листи, дозволяє докладніше показати життєвий та творчий шлях галицького науковця, проте цілком зрозуміло, що його біографія варта окремої книги.

---

¹⁰⁶ В. Щурат, *Автобіографічна записка*. рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

¹⁰⁷ Л. Козак, *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*, Львів 2013.

В цьому розділі ми маємо на меті показати життєвий та творчий шлях видатного галицького вченого. Завдяки своїй несамовитій працездатності та насназі, Василь Щурат залишив по собі величезну кількість робіт з літератури, історії, педагогіки, філософії, фольклору, політичні статті тощо. Ми просто не в змозі навіть поверхнево розглянути усі роботи, залишені вченим, але не згадати принаймні найважливіші роботи вченого, просто щоб продемонструвати величезний обсяг наукової спадщини вченого, ми не можемо. Крім того, спробуємо більш детально показати деякі з аспектів діяльності вченого, що якимось чином пов'язані з польською тематикою, хоча і не належать до філологічних робіт. Окрім біографічних фактів, ми вважаємо, що на особливу увагу заслуговують взаємини Василя Щурата та Івана Франка. Хоча в наш час найбільш відомим моментом їх відносин є довготривала суперечка, що виникла між ученими, проте, попри те, що існує декілька досліджень цього факту, згоди щодо справжніх причини цієї суперечки немає. Крім того, звертаючи увагу лише на цю суперечку, сучасні франкознавці залишають осторонь питання того впливу, котрий Іван Франко мав на Василя Щурата.

Народився Василь Щурат 24 серпня 1871 року у Вислобоках біля містечка Куликова на Львівщині. Батько Василя, Григорій Щурат, походив з простої селянської родини з Грибовичів коло Львова, де отримав дяківську освіту, згодом розпочав військову службу і, як пише Василь Щурат, «був фірером при кінниці»¹⁰⁸. У війську Григорій Щурат добре опанував німецьку мову, що пізніше дало йому змогу отримати постійну посаду народного вчителя початкової школи у Вислобоках. Вже будучи вчителем, батько захворів на сухоти та помер через два роки після народження сина, у липні 1873 року, у львівській лікарні.

Мати Василя Щурата Марія (архівні дані про матір Василя Щурата суперечливі) походила з польсько-моравської родини Старжевських. В автобіографії, як і в біографіях Щурата, скрізь подано, що матір звали Марія, в дівоцтві Старжевська, проте в його акті шлюбу записано: «matka Anastazja

---

¹⁰⁸ В. Щурат, *Автобіографічна записка*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206, с. 1.

z.d. Wemnok» [Анастасія з родини Вемнок – *переклад мій*]¹⁰⁹. Як трапилось, що в офіційному документі ім'я і дівоче прізвище матері подано цілком інакше, ніж у автобіографії, нам не відомо, але факт цей звертає на себе увагу і ми зупинимося на ньому пізніше.

Після смерті чоловіка, залишившись сама з маленьким сином, мати була змушена податись на чотири роки у найми, залишивши сина на виховання у маломіщанській польсько-моравській родині Суботницьких в селі Наварія біля Львова. Згодом, у 1879 році, вона вдруге вийшла заміж за Миколу Семкова, також селянина за походженням. Забравши сина, вони разом переїжджають до селянського господарства вітчима, що знаходилося у Кобиловолоках під Яновом, біля м. Теревовлі на Тернопільщині. Тут у 1879 році батьки записали Василя до народної школи, в якій той навчався протягом двох років. В школі хлопець почав уперше вивчати українську мову, бо, як сам пише, польською говорити і читати він вивчився раніше. Саме його шкільний вчитель, Данило Ковальський, розбудив у молодого Щурата любов до книжок, особливо «Просвіти» та «Общества Крачковського», ця любов з часом зробила з нього справжнього бібліофіла¹¹⁰. Його першими книжками стали «оповідання Квітки і «Наука» Наумовича»¹¹¹.

Не лише подільська природа, але й люди справили на майбутнього письменника величезне враження. Про своє перебування там він пише: «...жив там з народом і серед народу, так що і до смерті вважатиму сторони Теревовельщини своєю вітчизною»¹¹². Через два роки після переїзду до Кобиловолок Микола Семків був змушений продати своє господарство і разом з родиною переїхати до Львова, де отримав посаду «фамулюса» при університетській бібліотеці, проте Василь Щурат майже щороку на вакаціях старався повертатися до Кобиловолок. Той факт, що звичайний селянин отримав посаду службовця при львівській університетській бібліотеці не

---

¹⁰⁹ *Akt Matżeński*, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів, фонд 206.

¹¹⁰ М. Рудницький, *Бібліофіл*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизка*, кн. 3, Львів 1966, с. 89-92.

¹¹¹ В. Щурат, *Автобіографічна записк*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206, с. 2.

¹¹² *Ibidem*.

є дивним, бо, як пише Степан Щурат, вітчим батька був «людиною незначної освіти, але неабиякого природного розуму і м'якого, чутливого серця»¹¹³. За роки праці на цій посаді, де він залишався до самої смерті, М. Семків добре вивчив книгозбори бібліотеки, і до нього часто звертались по допомогу представники львівської інтелігенції, серед яких був і Іван Франко.

Після переїзду до Львова батьки В. Щурата записали його до однієї з кращих шкіл – отців домініканців, де його, як і інших дітей із сільських українських родин, цькували учні-поляки. «Мужицький син і львівські панята з шляхетських і купецьких родин, Русин і Поляки, уніат і латинники не могли з собою помиритися»¹¹⁴, – напише він про це пізніше а «Автобіографічній записці». В. Щурата постійно переслідували насмішки учнів, особливо після лекцій з польської історії, що, вочевидь, робилось за мовчазної згоди вчителів. Така ситуація, за його словами, пробудила в ньому національну гідність. Згодом йому вдалось роздобути польську історію гайдамаччини, і на всі насмішки хлопець показував кривдникам записаний в ній вислів: «Лях, жид і собака то віра однака»¹¹⁵.

Цікавим у цій ситуації виглядає факт, котрий ніколи не згадувався біографами В. Щурата, але котрий мимоволі привертає увагу: мати Василя Щурата походила з польсько-моравської родини (за його словами), а батька свого він не знав, бо той помер, коли синові виповнилось два роки. Як ми вже згадували вище, з офіційного документу, свідоцтва про шлюб¹¹⁶, виникає, що ім'я його матері – Анастасія Вемнок, а не Марія Старжнівська, отже, можемо спостерігати певну розбіжність з версією В. Щурата.

---

¹¹³ С. Щурат, *Василь Щурат (життя і науково-літературна діяльність)*, [В:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 6.

¹¹⁴ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 2.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Akt Matżeński*, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаніка, відділ рукописів, фонд 206.

Таб. 1. Батьки Василя Щурата

<i>Версія Василя Щурата</i>	<i>Офіційні документи</i>
<p>Марія Старжевська Григорій Щурат (помер 1873 р.)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Василь Щурат (народ. 1871)</p> <p style="text-align: right;">↘</p> <p style="text-align: center;">Родина Суботницьких (1873-1879)</p> <p style="text-align: left;">↙</p> <p>Марія Старжевська Микола Семків</p>	<p>Анастасія Вемнок Григорій Щурат (помер 1873 р.)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Василь Щурат (народ. 1871)</p> <p style="text-align: right;">↘</p> <p style="text-align: center;">Родина Суботницьких (1873-1879)</p> <p style="text-align: left;">↙</p> <p>Марія Старжевська Микола Семків</p>

Фактично, якщо поглянути на таблицю, виходить, що малого Василя було усиновлено: його справжня мати, Анастасія Вемнок, після смерті чоловіка подалася в найми, а малого сина залишила в польсько-моравській родині Суботницьких і ніколи не повернулася. Згодом хлопця віддали Марії Старжевській з чоловіком. Причиною могла бути бездітність останньої, адже Василь Щурат був одинаком, що дуже нетипово для сільської родини кінця 19 століття (не має жодних згадок і про смерть його братів чи сестер). Якби версія Василя Щурата була правдивою, то в другім шлюбі його матері мала б народитися хоча б одна дитина, оскільки жінка була ще молодою (в той час заміж виходили рано, двадцятилітня незаміжня жінка вважалася старою дівочою; між смертю першого чоловіка і другим шлюбом минуло 6 років, тобто жінці ще й не було 60 років), як це було у випадку матері Івана Франка. Ще один значущий чинник – Марія Старжевська була польсько-моравського походження з села Наварія, як і родина Суботницьких; цілком можливо припустити, що йдеться про більш чи менш віддалених родичів. Тобто, коли стало зрозуміло, що в Марії Старжевській та Миколи Семкова не може бути дітей, то вони взяли собі хлопчика, який був на вихованні в її (припустімо) родичів, говорив і читав польською, і якому сказали, що за ним повернулася мати. У цьому світлі стає зрозумілим, чому родина переїхала на

Тернопільщину, подалі від непотрібних запитань. Там він міг спокійно зростати в повному переконанні, що живе з рідною матір'ю, там не було нікого, хто б знав правдиву ситуацію родини та міг би кинути щось образливе у бік батьків чи малого Василя.

Така ситуація не могла не позначитись свідомості. Коли рідна мати віддала його на виховання у чужу родину, котра була польсько-моравською, тобто дитина виховувалася в польському середовищі – за словами самого Щурата, читати й писати польською він вмів ще до навчання у школі¹¹⁷. Така ситуація могла б, в результаті, посприяти його самоідентифікації як поляка, але так не сталося. Чи мали таку надію батьки – не відомо, але після повернення до Львова вітчим записав його саме до польської гімназії, а не до української, але там, як бачимо, він називає себе Русиним. Тобто, саме в гімназії відбувається його національне самоусвідомлення.

На національне самоусвідомлення дитини, переважно, визначальний вплив має родина, а сам процес є майже несвідомий. У випадку мішаних родин дитина найчастіше обирає національність того з батьків, з котрим має ближчі стосунки – матері. Але трапляються випадки, коли людина свідомо робить вибір, часто змінюючи свою національну самоідентифікацію, приймаючи іншу, відмінну (наприклад в мішаних родинах, де один з батьків є з числа іммігрантів чи представників національної меншини); така людина починає себе свідомо ідентифікувати як представника національної більшості. Такі процеси ми найчастіше спостерігаємо в економічно високорозвинених суспільствах, а однією з основних причин такого вибору є економічна. Значно рідше відбувається зворотний процес, коли людина перестає ідентифікувати себе як представника національної більшості.

Такі зміни не відбуваються раптово, і у випадку В. Щурата початку таких змін слід шукати у подільському періоді життя, перебування в українському середовищі (де зустрівся із щирим ставленням до себе, тому й називав Поділля своєю справжньою батьківщиною), і перший вчитель, котрому вдалося прищепити хлопцеві любов до української літератури, можливо, навіть вплив вітчима. Проте, визначним моментом, мабуть, стало

---

¹¹⁷ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 2.

неприйняття його польським середовищем учнів львівської гімназії, що викликало його образу і внутрішній супротив та, як наслідок, стало причиною бунтівної поведінки. Те, що це була образа, хоча сам В. Щурат про неї ніколи не говорить, часто буде видно з його поведінки в майбутньому дорослому житті, коли він відмовиться прийняти польське громадянство уряду Пільсудського (за що потрапить до в'язниці), і в тому, що погодиться стати ректором «таємного» Українського університету, і в деяких його роботах як науковця. Чи прийшов би він згодом до своєї української ідентичності, якби його перебування у цій гімназії було позначене більшою толерантністю, не відомо, як і важко передбачити, чи став би він польським науковцем. Швидше за все, його майбутньої дружби з І. Франком не було б, і він став би одним з багатьох польських державних службовців того часу.

Цілком зрозумілим є той факт, що така бунтівна поведінка В. Щурата – гімназиста не могла не призвести до конфлікту з керівництвом школи. В результаті, після закінчення четвертого класу директор школи, отець Жаак, видав В. Щуратові таке свідоцтво, що прийняти на навчання його могли «хїба кравці або шевці». Сам В. Щурат в той час не мав нічого проти навчання якомусь ремеслу, але йому хотілось стати ковалем або солярем, проте для таких професій хлопець мав занадто слабе здоров'я. Ця обставина змусила матір знову забрати Василя до Наварії, де вітчим купив собі нове господарство.

Протягом року В. Щурат жив у селі, працюючи в полі та допомагаючи дякові в місцевій церкві. Любов до книжок, яку прищепив йому його перший учитель, змусила його «попрочитувати всі можливі кримінальні романи..., а головню всякі описи подорожей»¹¹⁸. Перебуваючи в Наварії, В. Щурат вирішив, що хоче продовжити навчання і попросив вітчима знову записати його до школи. Цього разу вітчим записав його до підготовчого класу при українській Академічній гімназії, а родина повернулась до Львова. Після року навчання В. Щурат став учнем гімназії і в 1892 році успішно склав матуру. За його власними спогадами, він не лише досяг значного прогресу в навчанні, але й справив добре враження на вчителів, серед котрих особливо прихильно він згадує викладачів української мови та літератури Д. Гладилевича та

---

¹¹⁸ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 3.

В. Коцковського, викладача історії Ю. Целевича та філолога О. Борковського, що протягом року викладав грецьку та латинську мови, завдяки якому йому вдалося «очистити» свою літературну мову. Період навчання В. Щурата у гімназії відзначався великою популярністю москвофілів у Львові, що не могло не мати впливу на гімназійне життя: частина викладачів, а за ними і їх учнів належала до москвофільської течії. Василь Щурат також потрапив під цей вплив і у перші роки перебування в гімназії «схилявся до москвофілів, навіть намагався писати «язичієм», яким друкувалися тогочасні москвофільські видання»¹¹⁹. Проте саме завдяки вищезгаданим викладачам він швидко став прихильником української мови та літератури.

На період навчання у гімназії припадає знайомство тоді ще учня Академічної гімназії з уже відомим письменником та науковцем Іваном Франком. Це знайомство назавжди визначило долю Василя Щурата. Як сам він пише, ця зустріч стала справжнім переворотом у його літературних, національних і політичних поглядах¹²⁰. Саме через нього молодий В. Щурат познайомився з кількома студентами Львівського університету – М. Ганкевичем, Є. Левицьким, В. Охримовичем та О. Маковеєм, з котрим у нього склалися приятельські стосунки, які з часом переросли у багатолітню дружбу. Будучи учнем п'ятого класу, він завдяки І. Франкові зміг брати участь у зустрічах «Академічного братства», де не лише слухав лекції, але й міг користуватися бібліотекою товариства. Крім того, він отримав можливість відвідувати разом зі студентами університету лекції з української літератури Омеляна Огоновського, який також розгледів талант В. Щурата, а тому дозволив йому брати участь у своїх семінарах.

Хоча В. Щурата і захоплювали нові ідеї, про які говорилося на зустрічах у братстві, проте значно більше його цікавила література, тому він майже не вступав у дискусії, «користаючись головно з бібліотек так «акад. Товариства» як і приватних людей». За його словами, в цей період він, «прочитавши систематично все, що з руської літератури гідно було читання, й слідив тоді й далі за всім, що поставлялося в ній нового, але й зачав

---

¹¹⁹ С. Щурат, *Василь Щурат (життя і науково-літературна діяльність)*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 7.

¹²⁰ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 4.

ознайомлюватись з чужими літературами, в першій мірі з великоруською і польською, а відтак німецькою, французькою і др»¹²¹. На роки навчання в гімназії припадають і перші літературні спроби Василя Щурата, коли він у другому класі гімназії почав писати віршовані анекдоти, наслідуючи стиль Степана Руданського. Намагався писати й романтичні балади, історичні повісті, оповідання і навіть написав «довгу-предовгу баладу «Богдан Хмельницький»... все то давно спалене»¹²². Слід зауважити, що його перші літературні спроби не були надто вдалимими, про що свідчить лист редактора «Зорі» Г. Цеглинського про вірш, який учень третього класу надіслав до редакції під псевдонімом Яворенко: «Читали Ви які поезії? Ваша «Розлука» якраз показує, що ні»¹²³. Така гостра критика змусила В. Щурата більш поважно поставитись до поезії, протягом наступних двох років він багато читає, щоб через деякий час знову повернутись до написання віршів. Цього разу він показав декілька з них Івану Франкові, котрий звернув увагу на слабку форму і помилки у наголосі, проте не знеохотив В. Щурата, а порадив почати перекладати з інших мов. Не все йому вдавалося, проте вже у шостому класі його запросили до редакції «Народного часопису» і запропонували перекладати оповідання та повісті. Свої переклади він віддавав до «Діла» та деяких інших часописів, у тому числі «Дзеркала». Крім перекладів, В. Щурат трохи займався етнографією, за порадою І. Франка він надіслав до редакції «Зорі» та «Народу» свій етнографічний матеріал, котрий виходить протягом 1890 року: *Обжинки. (Грибовичі під Львовом)*¹²⁴, *Свійські ліки народні*¹²⁵ та *Святий вечір в Грибовичах під Львовом*¹²⁶. Дослідник творчості батька Степан Щурат вказує, що того ж 1890 року І. Франко видав окремим виданням сатиричну поему Г. Гейне *Тангейзер*, перекладену В. Щуратом, та порадив перекласти *Легенду про святого Юліана милосердного* Г. Флобера, що була надрукована роком пізніше у серії «Літературно-наукова бібліотека», яку видавав на той час І. Франко¹²⁷.

---

¹²¹ Ibidem, с. 5.

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem, с. 6.

¹²⁴ В. Щурат, *Обжинки. (Грибовичі під Львовом)*, «Народ», ч. 17, 1890, с. 261-263.

¹²⁵ В. Щурат, *Свійські ліки народні*, «Зоря», ч. 4, 1890, с. 63-64.

¹²⁶ В. Щурат, *Святий вечір в Грибовичах під Львовом*, «Народ», ч. 6, 1890, с. 82-84.

¹²⁷ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 9.

Протягом наступного, 1891 року Щурат переважно займається перекладами і співпрацює з додатком до «Gazety Lwowskiej» та виданням «Народна часопись», яку редагували його двоє близьких знайомих – О. Маковей та П. Кирчів. З його листування з І. Франком відомо, що в серпні того року він деякий час перебуває в Боб'ятині Сокальського району, недалеко кордону. Серед іншого, займається збиранням матеріалів для Франка та поетичними перекладами:

В бібліотеці більшість книг церковних, ... та маса благих, сенсаційних часописей німецьких. В церкві замітна була б лиш метрика, що сягає по 1763 рік і цікава своїми записками. ... Опис тої метрики, як і вельми цікавих малюнків, я зроблю ще. Якби добродій були ласкаві подати мені сказівки, на що головне звернути мені увагу, був би-м за це дуже вдячний¹²⁸.

В 1892 році він повертається до поезії. Його перші вірші *Думка* (Ой стану ж бо я, ой погляну ж бо я...) ¹²⁹, *Пісня* (Ой виберусь я полем...) ¹³⁰ та *Вірш на смерть д-ра Ю. Целевича* (Загомони моя понура пісне...) ¹³¹ були опубліковані в «Ділі» та «Зорі». Того ж 1892 року В. Щурат успішно закінчує гімназію і вирушає до Відня разом з Іваном Франком. І. Франко повертався до Австрії, щоб захистити свою докторську роботу. В. Щурат поїхав разом з ним, щоб розпочати навчання. Як і І. Франко, він вступив на філософське відділення університету, присвятив свої студії головним чином вивченню слов'янських літератур, оскільки дістався на навчання до відомого славіста В. Ягича, під керівництвом якого І. Франко і писав свою докторську працю. Серед своїх викладачів, чії лекції він постійно відвідував, Щурат згадує славістів Ягича, Пастрнека, Йіречка, історика Цейстерга, викладача класичної філології Гоффмана, філософів Ціммермана, Маха і Райха, палеографа Пшібрама, викладача епіграфіки Бормана ¹³². Навчаючись в університеті, В. Щурат, завдяки

---

¹²⁸ В. Щурат, *Лист до І. Франко, Боб'ятин, 12.8.1891*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*, Львів 2013, с. 23-24.

¹²⁹ В. Щурат, *Думка*, «Зоря», ч. 24, 1892, с. 465.

¹³⁰ В. Щурат, *Пісня*, «Зоря», ч. 21, 1892, с. 406.

¹³¹ В. Щурат, *Вірш на смерть д-ра Ю. Целевича*, «Діло», ч.283, 1892, с. 4.

¹³² В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 7.

І. Франкові та В. Ягичу, познайомився з ученими, які на той час перебували у Відні. Відомо, що він був близько знайомий з фольклористами А. Черним, Ч. Зібратом, Ф. Краусом, славістом М. Мурком, філологами Д. Джорджевичем, М. Сперанським, В. Істріним, О. Архангельським. Та, мабуть, одним з найважливіших було знайомство з М. Драгомановим, котрий, вже тяжко хворий, на кілька днів зупинився у Відні та декілька раз зустрічався з І. Франком, який познайомив В. Щурата з М. Драгомановим. Того дуже зацікавила ідея І. Франка видавати у Львові літературно-науковий журнал «Живе слово», який почав виходити під назвою «Життя і слово». Знаючи, що В. Щурат ще в останніх класах гімназії переклав *Пісню про Роланда*, І. Франко хотів надрукувати її десь у дальших номерах, але М. Драгоманову це настільки сподобалось, що порадив не відкладати, а друкувати вже: «Немає для нас нічого актуальнішого, як кладення таких підвалин під культурну будову. Давайте не тільки «Пісню про Роланда», давайте «Божественну комедію», давайте Софокла, давайте «Магабгарату!»¹³³ Таким чином, уже в 1894 році в «Житті і слові» з'явився Щуратів переклад *Пісні про Роланда*, а наступного 1895 року він вийшов окремою книжкою в 600 примірників, котру В. Щурат присвятив І. Франкові «на спомин». Як згадує В. Щурат, «про неї не озвався з наших письменників ніхто крім Франка, що помістив невеличку замітку в «Kurierze Lwowskim»¹³⁴.

Навчаючись у Відні, Щурат все більше проявляє себе як учений. Він друкує свої дослідження з літератури, етнографії, фольклористики. Декілька його досліджень було надруковано в австрійському журналі «Am Ur-Quell»: *Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied*¹³⁵ і *Zaubergeld*¹³⁶. Крім того, вийшла і їх спільна з Франком праця під назвою *Geheime Sprachweisen. Eine Umfrage von Krauss*¹³⁷. Декілька праць з фольклористики він відіслав до Львова і вони з'явилися в журналах «Діло», «Народ» та «Бєсьда». Займається він

¹³³ *Пісня про Роланда*, [Старофранцузький епос в перекладі, з передмовою і поясненням В. Щурата], Друге оновлене видання, Львів 1918. Цитата за: С. Трофимук, *Передмова*, [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 331.

¹³⁴ *Ibidem*, с. 332.

¹³⁵ W. Ščurat, *Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied*, «Am Ur-Quell», IV Band, №11, 1983, S. 249-250.

¹³⁶ W. Ščurat, *Zaubergeld*, «Am Ur-Quell», IV Band, №5, Wien 1983, S. 135-141.

¹³⁷ Iw. Franko, W. Ščurat, *Geheime Sprachweisen. Eine Umfrage von Krauss*, «Am Ur-Quell», IV Band, №3, 1983, S. 76-78.

і художньою літературою. В 1893 році друкується його оповідання *Казка про трьох докторів*. Він відвідує українські молодіжні гуртки «Громада» і «Січ», хоча це тривало недовго. «Громаду» він залишив швидко, бо «інтриги розбили його [гурток – Н.С.-Х.] і змусили й мене виступити з товариства»¹³⁸, та й «Січ» не припала йому до смаку оскільки «в «Січи» науково-літературні організації не вдавалися й я махнув на неї рукою»¹³⁹.

Перебуваючи у Відні з І. Франком, В. Щурат опиняється в центрі не лише тогочасного літературного, але й політичного життя. Крім знайомих І. Франка, в нього поступово з'являлись власні; як у Львові, так і у Відні він старався бути в центрі подій, а його бунтівний характер втягував його в такі акції, від яких його старший і більш досвідчений колега волів утриматись. Один такий приклад наведемо із двох листів самого І. Франка, перший з котрих було написано 12-13 червня 1893 року до Ольги Франко:

... Тут за демонстрацію проти митрополита буде кримінальний процес проти тих, що яйця кидали. Щурат був між демонструючими, був Левицький, Партицький і ще дехто з січовиків, та вони не кидали. Їх також переслухували в поліції. Я не був і мав значні перепалками з москвофілами, котрі жадали, щоб я підписався на маніфест, де витолкувано мотиви демонстрації. Я й їм наговорив дещо гіркої правди - і відстали. Посилаю тобі той маніфест – вчора вийшов і був прокураторією конфіскований¹⁴⁰.

Як і передбачав І. Франко, історія ця мала досить неприємні наслідки, про що через тиждень від вищезгаданих подій було написано в листі до М. Драгоманова:

...Маніфест «москаликів» сконфіскований, січовик свій здали, тай не публікували, не знаю навіть, чи написав хто з них до «Народу» про сю справу. Я абсолютно не мав часу. Справа наробила тут клопоту: у «Січи», у «Буковині»

---

¹³⁸ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 8.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ І. Франко, *Лист до О.Ф. Франко, Відень, 12-13 червня 1893 р.*, [в:] І.Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 405.

і у кільканадцяти людей були ревізії, навіть у Щурата, що живе зі мною; при тій вірній оказії запросили й мене в поліцію для переслухання¹⁴¹.

Після захисту праці І. Франко повернувся до Львова, а В. Щурат залишився, щоб продовжити навчання. З його-ж словами, в новому академічному році мав лише два слов'янських виклади, обидва в Ягіча¹⁴². В цей час між І. Франко і В. Щуратом починається активне листування. Останній, фактично, стає посередником між І. Франком та його віденськими знайомими, а завдяки І. Франкові утримує зв'язок з львівським науковим середовищем.

Після двох років навчання його взяли до війська і хоча вже восени звільнили, та до Відня він не повернувся, а залишився у Львові, щоб продовжити навчання у Львівському університеті. Серед своїх львівських професорів В. Щурат згадує Грушевського, Пілафа, Калину, Скурського та Круеркевича, проте на лекції він вчашав рідко, значно більше його цікавила співпраця з газетою «Діло», де починають з'являтися його перші праці як шевченкознавця, а саме *Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*¹⁴³, що того ж року вийшла окремих накладом самого автора. Перебуваючи у Львові, деякі свої статті він надсилає до Відня, до журналу «Am Ur-Quell», одночасно пише вірші, готуючи до друку свою першу поетичну збірку *Lux in tenebris*¹⁴⁴, що побачила світ вже наступного, 1895 року. Виходять в світ і дві поеми: *Повість про царя Аггея (У давнину у давню...)*¹⁴⁵ та *Казка про задоволеного чоловіка (Цар хворий. Даром з царства всіх сторін...)*¹⁴⁶, крім того, саме у Львові В. Щурат починає роботу над великою збіркою перекладів, що мала являти собою антологію європейської поезії XIX століття.

Як і у Відні, у Львові В. Щурат не залишається осторонь громадського життя, а стає головою «Академічного братства», зібрання якого він відвідував ще учнем гімназії. Але і цього разу співпраця з гуртком не склалася, про що

---

¹⁴¹ І. Франко, *Лист до М.П. Драгоманова, Відень, 20 червня 1893 р.*, [в:] І.Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 409.

¹⁴² В. Щурат, *Лист до І. Франко, Відень, [між 13 і 26 жовтня 1893 р.]*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*, Львів 2013, с. 25.

¹⁴³ В. Щурат, *Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*, «Діло», ч. 143-147, 149, 1894, всюди с. 1.

¹⁴⁴ В. Щурат, *Lux in tenebris*, Львів 1895.

¹⁴⁵ В. Щурат, *Повість про царя Аггея*, «Діло», ч. 204, 206-207, 1894, всюди с. 1-2.

¹⁴⁶ В. Щурат, *Казка про задоволеного чоловіка*, «Життя і слово», т. 2, кн. 6, 1894, с. 361-364.

свідчить його запис: «...був я головою Акад. Братства. Той час вважаю для себе змарнованим»¹⁴⁷. Через неповний рік перебування у Львові В. Щурат повернувся до Відня, на цей раз для захисту своєї докторської роботи у В. Ягича, темою для якої він обрав літературну пам'ятку Київської Русі *Слово Данила Заточника*. Роботу було прийнято схвально, і в липні 1896 року В. Щурат отримав ступінь доктора філософії.

Перебуваючи у Відні без І. Франка, він нав'язує приятні стосунки з представниками гуртка польських літераторів, до якого входили не лише польські, як Л. Щепанський (Ludwik Szczepański), але й австрійські літератори і журналісти, як Г. Монат, Й. Ціпсер, М. Ландау. На відміну від попередніх віденських гуртків, контакти з гуртком польських літераторів мали двосторонні позитивні наслідки. Як згадує сам В. Щурат, «кружок польських літераторів, з яким я в тім часі зійшовся у Відні, звернув мене до студій сучасної західно-європ [ейської – Н.С.-Х.] літератури, а знайомство з Махаром, першим поетом молодих чехів, й чеської, котрими я й тепер займаюся»¹⁴⁸. Мабуть, саме ці контакти з представниками польських літературних кіл викликали в нього захоплення декадансом, котрий був особливо популярний серед польських поетів того часу, оскільки В. Щурат із самого початку захоплювався романтичною поезією, про що свідчать його перші літературні спроби та вибір віршів європейських поетів, що були ним перекладені українською. І цілком зрозуміло, що цим замилюванням до декадентизму він не завдячував І. Франкові. Зі свого боку, йому вдалось «розбудити... певний інтерес до українського літературного руху, відгомонам чого були опубліковані у віденській газеті «Politik» фейлетони «Ruthenische Dichtung in Galizien», що знайомили австрійців з творчістю І. Франка, О. Маковея і В. Щурата»¹⁴⁹. Автором цих фейлетонів був Г. Монат. Хоча, мабуть, цілковито приписувати цю заслугу В. Щурату, як це робить С. Щурат, ми не можемо, хоча б тому, що і Г. Монат, і Й. Ціперс були шкільними друзями І. Франка з часів його навчання в Дрогобичі і про український літературний рух, центром якого був саме І. Франко, не могли не знати. Проте доказом того, що саме в цей період

---

¹⁴⁷ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 9.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 11.

В. Щурат починає знайомити польських читачів з українською літературою може бути той факт, що саме в 1895 році він друкує дві статті у польському журналі «Monitor»: *Iwan Franko*¹⁵⁰ та некролог *Michał Petrowicz Dragomanow*¹⁵¹. Перебуваючи у Відні, В. Щурат продовжує друкуватися в галицьких часописах «Громадський голос», «Діло», «Зоря», він надсилає статті і до журналів, що їх редагував його приятель О. Маковей, «Неділя» і «Буковина». Останній був у захваті від творчої працездатності друга, як подає С. Щурат, у листі до батька 1896 року О. Маковей писав: «Мені, признаюсь, навіть чудно трохи, аби ти, мабуть, тепер лише повнолітній [В. Щурату на той час було 24 роки – Н.С.-Х.], мав уже за собою стільки дійсної, корисної роботи»¹⁵². Справді, починаючи з другого перебування у Відні, В. Щурат починає активно працювати як науковець, поет, перекладач, доказам чого є велика кількість надрукованих робіт: наукові розвідки та статті політичного й соціального плану, рецензії, вірші, переклади, іноді до майже півсотні в рік (і то лише з тих, що були надруковані та відомі зараз). Така активна робота тривала до Першої світової війни та ще протягом першої половини міжвоєнного двадцятиліття, після чого обсяги надрукованих робіт значно зменшились, що, цілком зрозуміло, впливало з політичної ситуації в Галичині. Причину такої працездатності слід шукати у яскравому прикладі, який В. Щурат на початку своєї кар'єри мав перед очима в особі свого друга і вчителя, І. Франка.

Займається В. Щурат у Відні і літературною діяльністю. Серед його творів можна назвати написану у Відні серію віршів *Осінні Думки*¹⁵³ (*Плила по небі хмаронька, Замріло щось у сірій мглі, Світ, наче велика трумно та Люблю я небо, хмарами сповите*), два сонети *Щоб хоч портрет, хоч лист, Коб я словом сто раз на день ужитим*¹⁵⁴ та вірші *Бувають хвилі, мов спросоння*¹⁵⁵, *З чужини* (Мое серце не тут, моя дума не тут)¹⁵⁶, *Просьба* (Сонній душі мій будь ранком

---

¹⁵⁰ W. Szczurat, *Iwan Franko*, «Monitor», №13, 1895, с. 6

¹⁵¹ W. Szczurat, *Michał Petrowicz Dragomanow*, №13, «Monitor», 1895, с. 5.

¹⁵² С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 11.

¹⁵³ В.Щурат, *Осінні Думки*, «Діло», ч. 251, 253, 1895, всюди с. 1.

¹⁵⁴ В. Щурат, *Сонети*, «Зоря», ч. 6, 1896, с. 109.

¹⁵⁵ В. Щурат, *Бувають хвилі, мов спросоння*, «Зоря», ч. 8, 1896, с. 150.

¹⁵⁶ В. Щурат, *З чужини*, «Буковина», ч. 177, 1896, с. 1.

раннім)¹⁵⁷. Крім того, були написані дві поеми *Сестра Йосафата* та *Боккадоро*, що не були надруковані і не збереглися¹⁵⁸, сатира на галицьку дійсність *Голеччина* (Є на світі ще країна)¹⁵⁹, літературознавче дослідження *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі*¹⁶⁰, переклади з М. Конопницької, К. Тетмаєра, Ш. Петєфі, О. Пушкіна тощо. Після повернення до Львова В. Щурат знову бере активну участь у галицькому соціально-політичному житті, підтримує діяльність радикальної партії, бере участь в її з'їздах, відвідує засідання НТШ, охоче друкується в багатьох галицьких виданнях, особливо редагованих І. Франком і О. Маковеєм, з яким активно листується. Саме в одному з листів до нього В. Щурат пояснює свої преференції щодо друкованої преси:

Пишучи для всіх, поміщую у всіх доступних мені видавництвах. Озиваючись в політиці, я стаю завжди на становищі окремім, індивідуальнім (скажу навіть – партійнім) і тут мушу числитися з обставинами – писати лиш до газет, симпатичних мені за своїми переконаннями, чи поступовістю, чи незалежністю і правдомовністю¹⁶¹.

Зауважимо лише, що у порівнянні зі значною кількістю журналів, в яких на той час було надруковано літературознавчі роботи В. Щурата, «Народ», «Буковина», «Діло», «Правда», «Зоря», «Життя і слово», «Радикал», «Громадський голос», «Монітор» тощо, для своїх політичних статей він обрав лише три – «Радикал», «Монітор» і «Народ».

Рік 1896 став ще одним зворотнім моментом в житті Щурата, коли після появи в журналі «Зоря» статті *Д-р Іван Франко*¹⁶² із запланованої серії «Літературні портрети», його стосунки з І. Франком різко зіпсувалися та згодом цілковито припинилися на майже десять років. Щоб краще зрозуміти

---

¹⁵⁷ В. Щурат, *Просьба*, «Зоря», ч. 11, 1896, с. 207.

¹⁵⁸ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 11.

¹⁵⁹ В. Щурат, *Голеччина*, «Радикал», ч. 4, 1895, с. 44-45.

¹⁶⁰ В. Щурат, *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі*, «Зоря», ч. 9, 1896, с. 179-180; ч. 10, 1896, с. 197-198; ч. 11, 1896, с. 216-217.

¹⁶¹ Цитата за: С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 11.

¹⁶² В. Щурат, *Літературні портрети. І. Д-р Іван Франко*, «Зоря», ч. 1, 1896, с. 16-17; ч. 2, 1896, с. 36-37.

вагомість цього факту в житті В. Щурата, варто ближче придивитись їх стосункам з І. Франком. Крім батьків, Іван Франко був, мабуть, чи не найголовнішою особою в житті Василя Щурата. І. Франко був для нього другом, учителем, прикладом, тим «добрим генієм», без якого ми могли б не знати В. Щурата таким, яким він був, навіть їх долі були чимось схожі.

Ще будучи учнем гімназії, В. Щурат почав знайомитися з творчістю І. Франка. Першим твором, який він прочитав, став *Захар Беркут*, потім були *Галицькі образки*, що особливо припали до душі молодому хлопцеві, а ще книжечки з *Дрібної бібліотеки*, одночасно він почав читати соціально-політичні статті І. Франка, що друкувались у журналах «Громадський друг», «Світ», «Дзвін», «Молот». Усі ці твори він був змушений читати потайки від учителів та учнів-москвофілів, від яких він відійшов після особистого знайомства з Франком. Оскільки Академічну гімназію на той час місцева влада і так вважала гніздом атеїзму та соціалізму, а її учнів безбожниками та соціалістами, то дирекція гімназії не могла дозволити учням читати твори такого «радикального соціаліста», як І. Франко. Як і в польській гімназії, в українській В. Щурат також мав проблеми з керівництвом школи, в даному випадку саме через І. Франка: спочатку за доносом в нього знайшли екземпляр поеми І. Франка *Смерть Каїна*, а згодом ситуація погіршилась, коли стало відомо, що на власні кошти він видав окремою брошуркою поему В. Самійленка *Герострат*, рукопис котрої отримав від І. Франка¹⁶³.

З Іваном Франком Василь Щурат познайомився, як подає Степан Щурат¹⁶⁴, через свого вітчима, працівника університетської бібліотеки, котрий допомагав вченому підбирати книжки, через що останній час від часу заходив до В. Щурата додому. Лариса Козак вказує на інші обставини їх знайомства¹⁶⁵: на її думку, їх особисте знайомство відбулося у 1887 році за сприяння директора «Народного дому» Скородинського, котрий порадив В. Щуратові звернутись саме до І. Франка у справі зібраного в Кобиловолоках фольклористичного

---

¹⁶³ Про це див.: В. Щурат, *Іван Франко й тайні кружки в Академічній гімназії у Львові*, «Українська школа», № 13-14, 1926, с. 6-12. або В. Щурат, *Іван Франко у моїх споминах*, [в:] *Іван Франко у споминах сучасників*, Львів 1956, с. 190-202.

¹⁶⁴ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 6.

¹⁶⁵ Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко: з історії особистих і творчих взаємин*, «Українське літературознавство», Вип. 74, 2011, с. 200.

матеріалу. На той час В. Щурат знав І. Франка хіба з вигляду, оскільки мешкав неподалік і часто бачив поета на вулиці Академічній, коли той прямував до редакції «Kurjera Lwowskiego», звертаючи на себе увагу перехожих «багато й гарно вишитим по-народному передом і коміром сорочки»¹⁶⁶. Після першого знайомства В. Щурат зміг відвідувати І. Франка удома, а той також заходив до Василя, хоча спочатку це було виключно з «корисливих» причин: І. Франко потребував багато наукової літератури для своєї праці, а вітчизняним хлопцем працював у бібліотеці університету і мав змогу допомогти у пошуку потрібних книжок, тому, на думку С. Щурата, саме Миколі Семкову Василь Щурат завдячував своє знайомство з Франком, з чим можна погодитись.

Так чи інакше, але щось у молодому п'ятнадцятирічному хлопцеві мусило привернути увагу І. Франка, оскільки він поступово починає допомагати йому, впливає на його світогляд (до зустрічі з І. Франком В. Щурат тримався разом з москвофілами), фактично стає його наставником у політичному, науковому та літературному житті. Якщо Щурат говорить, що зустріч з Франком зробила справжній «переворот» у його світогляді¹⁶⁷, то і сам він мусив якось привернути увагу письменника. Залишається питання, чим. Мабуть, великого таланту в нього І. Франко тоді не побачив (про перші літературні спроби молодого В. Щурата читай вище). Швидше за все, це міг бути живий, відкритий на все нове розум та впертість і витривалість, які в майбутньому допомагатимуть В. Щуратові в його дослідницькій роботі. А можливо, І. Франко побачив самого себе у цьому юнакові, чия доля дивовижним чином була подібна до його власної: обидва походили з селянських родин, де батько-українець був близьким до українських культурних традицій, а мати через родину мала зв'язок з польською культурою, обоє втратили батька і жили з вітчизном, хоча Щурат був одинаком. Потім була сільська початкова школа і не дуже приємні спогади з гімназії, з одного боку, та велика любов до українського села, його мешканців, культури та звичаїв – з іншого.

---

¹⁶⁶ В. Щурат, *Іван Франко у моїх споминах*, [в:] *Іван Франко у споминах сучасників*, Львів 1956, с. 199.

¹⁶⁷ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 4.

У будь-якому разі І. Франко настільки серйозно поставився до молодого хлопця, що познайомив його з Академічним братством, і завдяки йому учень гімназії зміг відвідувати лекції у Львівському університеті. Після першої невдачі з віршами наступні В. Щурат показав І. Франкові і, хоча у них було багато помилок, той не висміяв вірші, не відмовляв від подальших спроб, а лише вказав на помилки і тактовно порадив перекладати, крім того, спрямував його зацікавлення в бік фольклористики, бо саме за порадою І. Франка В. Щурат згодом віддав до друку свої етнографічні записи. Крім того, для самого І. Франка він записує легенду про Іуду Іскаріотського, про яку І. Франко згадує в листі до М. Драгоманова, як про «Юду з Кобиловолок»¹⁶⁸.

Зі свого боку, В. Щурат став відданим другом і прихильником творчості І. Франка, про що свідчать вищезгадані конфлікти з керівництвом гімназії, причиною яких було знайомство з поетом, і той факт, що, незважаючи на заборону контактів з представником «соціалістів – атеїстів», він неодноразово відвідував І. Франка у тюрмі після арешту останнього у 1889 році, приносив йому передачі та потрібні книжки. Як відомо, І. Франко завжди цікавився українською талановитою молоддю, старався всіляко допомогти молодим, скерувати у потрібному напрямку, навколо нього групувалися молоді галичани, і всі тією чи іншою мірою перебували під впливом великого письменника, але і тут В. Щурат перебував у якійсь окремій, привілейованій позиції, бо саме з ним І. Франко їде до Відня на захист докторської роботи і знайомить його з відомим славістом В. Ягичем, під керівництвом якого захищався і в котрого згодом В. Щурат захищатиме вже свою докторську дисертацію. Перебуваючи у Відні, вони разом винаймають квартиру, разом відвідували лекції в університеті, заходили до віденських кав'ярень, що були місцем зустрічей представників австрійської та європейської інтелігенції:

...Zamieszkawszy we wspólnym pokoiku przy Wipplingerstrasse, razem bywaliśmy na wykładach uniwersyteckich, razem chadzaliśmy po restauracjach na obiady, razem też nałogowo odwiedzaliśmy dzień po dniu kawiarnię «Centralną» ... Tam przy czarnej kawie czytało się co najmniej po tuzin świeżych dzienników, o ile ktoś ze znajomych

---

¹⁶⁸ І. Франко, *Лист до М. П. Драгоманова, Львів, 25 лютого 1892 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ, 1976, с. 370-372.

Franki, rzadko moich, bo u mnie jeszcze wielu ich nie było, zwłaszcza takich, z którymi dłuższa rozmowa mogłaby dla Franki przedstawić jakiś większy interes...¹⁶⁹

Таким чином, молодий поет знайомиться з багатьма відомими вченими та літераторами того часу, що перебувають у Відні, про що ми згадували раніше, як, наприклад, М. Драгомановим, має можливість брати участь у наукових, політичних та літературних дискусіях, що відбувалися у них на квартирі та у кав'ярнях. Він був першим, кому І. Франко читав свої нові твори, маючи можливість постійно спостерігати за працею цього титанічного розуму. Завдяки такому близькому знайомству з поетом він фактично стає першим франкознавцем, а його спогади з часів Відня, що згодом були надруковані у різних часописах, є цінним джерелом для сучасних літературознавців, оскільки не лише подають факти з життя І. Франка, але й показують сам процес написання багатьох відомих творів від зародження ідеї і до кінцевого результату. Наприклад, згадуючи роботу над *Вандрівкою русина з Бідюю*, він пише:

Готові строфи, творені при мені день по дневі, Франко зараз же виголошував. Жартом наслідував я тоді його фабрикування вірша й докинув йому кілька строф про Лукича. Йому сподобались ті строфи, і він прийняв їх до своєї будови, як пригожу цеголку. Міцкевич, мовляв, теж давав місце в своїм «Пані Тадеуші» стрічкам приятелів¹⁷⁰.

Тут варто зауважити, що серед переліку статей про І. Франка одна викликає сумніви серед сучасних літературознавців. Мова йде про статтю, надруковану в газеті «Chwila» за 1937 рік під назвою *Wówczas było to jeszcze mrzonka*, в котрій автор описує зустріч Івана Франка з Теодором Герцлем, яка, за його словами, стала поштовхом до написання поеми *Моїсей* та її друку у рік смерті Герцля. У статті з усіма подробицями описана зустріч двох відомих людей, їх розмова та подальші стосунки, а саме той факт, що В. Щурат неодноразово після цього зустрічався з Т. Герцлем, котрий за кожної нагоди

---

¹⁶⁹ W. Szczurat, *Wówczas było to jeszcze mrzonka*, «Chwila», № 6601, 1937, s. 5.

¹⁷⁰ Іван Франко у спогадах сучасників, Львів 1956, с. 242, цитата за: *Коментарі*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 1, Київ 1976, с. 443.

запитував про І. Франка. Незважаючи на те, що багато франкознавців вважають цю зустріч за незаперечний факт, Роман Мних доводить у своєму дослідженні¹⁷¹, що такої зустрічі бути не могло, оскільки, крім слів В. Щурата, про неї взагалі немає згадок ні в щоденниках Т. Герцля, в яких ім'я І. Франка не згадується, ні в листах самого І. Франка за цей період, котрий досить докладно писав про своє життя у Відні в листуванні з М. Драгомановим. Неможливими на той час, коли відбувалася розмова, на думку вченого, є й ідеї, що їх висловлювали І. Франко та Т. Герцль. Важко собі уявити, чому такий поважний учений, як В. Щурат, міг цілковито вигадати такий факт, ще важче нам зрозуміти ті причини, що могли б спонукати до цього, але ті аргументи, що їх наводить Р. Мних є настільки вагомими, що з ними важко не погодитись. Цей факт з життя В. Щурата, як у випадку справжнього імені його матері, можливо, колись знайде пояснення.

Після від'їзду І. Франка з Відня між ним і В. Щуратом, як ми вже згадували вище, починається період листування, яке продовжується до 1896 року і витримане у дуже приязному тоні. З одного боку, Щурат стає посередником між Франком та віденськими знайомими І. Франка, котрий через нього передає до Відня свої статті, вірші, переклади, а сам отримує свіжу пресу, новини, нові видання. Наведемо лише кілька прикладів:

Відень, між 13 і 26 жовтня 1893,

Ваші новели приймив Яг'ч дуже радо: балакав зі мною з півгодини, звідуючись про наші наукові, літературні і політично-патріїні відносини. Розпитував про Вас¹⁷².

Відень, 28.X.1893 р.,

Вашу дисертацію видобув вже; дали її на шість місяців, під услів'ям звороту або манускрипту, або чотирьох печатних примірників. ... Щербицького у Відні нема¹⁷³.

---

¹⁷¹ Р. Мних, *Іван Франко і єврейство у Аїстро-Угорщині кінця 19 – початку 20 століття*, «Франкознавчі студії», №5, 2012, с. 147-176.

¹⁷² В. Щурат, *Лист до І. Франка, Відень, [між 13 і 26 жовтня 1893 р.]*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*, Львів 2013, с. 25.

¹⁷³ В. Щурат, *Лист до І. Франка, Відень, 28.X.1893 р.*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 26.

Відень, 30.X.1899,

Колесса казав мені, що, може, напише що до слідуєчих книжок. ... Крушинський говорив мені, що в нього є листи пок. Волод. Пашкевича, цінні для характеристики народовського руху бо=pp. Може, він їх Вам вишле¹⁷⁴.

З другого – В. Щурат через І. Франка мав можливість друкуватися у галицькій пресі і отримував цінні настанови та поради від свого наставника. Як доказ цього, подаємо один з листів І. Франка до В. Щурата від 26 жовтня 1893 року¹⁷⁵:

Дорогий друже!

Лист ваш дуже мене втішив. Новини з Відня для мене, мов у літі холодна вода. З моєю доцентурою прийдеться пождати, бо є припис, що о доцентуру не можна старатися скорше, як в два роки по доктораті. А мені се й гарно, бо тим часом трохи попрацюю, видам бодай один рік журналу.

Сими днями вишлю на Ваші руки мої вірші для Ягича, Пастрнка, Мурка і для семінарії. Донесіть мені, чи є Щербатський у Відні, то я вислав би й йому.

Посилаю Вам «Народ». Буду сими днями в Коломиї і постараюся для семінарії дістати комплект.

Тішить мене, що Ви, хоч «запряжені», та все-таки влазите в фольклористику. Надіюсь, що з праць, про котрі пишете до Kraussa, подаєте правоздання й до «Живого слова». Про Волкова я бажав би справоздання як можна докладного. Порівняйте, на[с]кільки його французька розправа є ідентичною з болгарською в «Сборнику» (він є у Kraussa). Пришліть також, крім «Роланда», і свого «Агтея». Може, й для нього знайдемо місце, коли не в першій книзі, то де-небудь далі.

Посилку не оплачуйте! [позначення моє – Н.С.-Х.]

Цілую Вас.

Ваш Іван Франко.

Особливу увагу хочемо звернути на останню фразу. Саме вона показує, наскільки близькими та приятними стали стосунки двох науковців після періоду спільного перебування у Відні. І. Франко просить В. Щурата не

---

¹⁷⁴ В. Щурат, *Лист до І. Франка, Відень, 30.X.1893 р.*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 27-28.

¹⁷⁵ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 26 жовтня 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 428.

оплачувати посылку, розуміючи, що у студента, яким на той час був В. Щурат, може бути скрутно з грошима, і воліє його не обтяжувати іншими коштами, особливо після того, як той залишився сам і був змушений самотужки винаймати квартиру та утримуватись у Відні: «Відразу при теперішніх заняттях і клопотах о хліб насущний (на котрий в мене сього року особливий недорід) все поправили і переписати годі – на те Ви самі добре вирозуміли»¹⁷⁶.

Це був справжній дружній жест, оскільки в самого Франка на той час фінансова ситуація була дуже важкою, докази чого знаходимо в його листі до іншого знайомого, Михайла Павлика, написаного кількома днями пізніше: «Коли продалось що-небудь із моїх книжок, то будьте ласкаві по струченні коштів прислати мені гроші, бо-сьмо сими часами дуже бідні. Буває так, що «Kurjer» zaliczki не може дати і сидимо дома без цента – і жінка починає плакати»¹⁷⁷. З листа у відповідь довідуємось, що Василь Щурат скористався порадою І. Франка: «P.S. Користаючи з ради, не оплачую листа, бо й нічим оплатити. Впрочім, певніше дійде»¹⁷⁸.

Саме через своє приязне ставлення І. Франко і в листах продовжував скеровувати В. Щурата, даючи йому поради щодо творчості та досліджень, як-от: «Розправа про «Мелюзину» може вийти інтересна, хоч усе-таки ліпше було б брати щось таке, щоби пов'язалося з нашою літературою чи з нашим фольклором»¹⁷⁹, (11 листопада 1893 року), або: ««Агтея» дістав...та все-таки в такій формі, як є, він ще не може піти...Поминаю вже місця, на котрі може цензура звернути надто пильну увагу, але є чимало таких, де вірш переходить у прозу, де акценти хибні...хоч вони і не такі-то й великі, щоб поправлення їх могло Вам становити яку трудність»¹⁸⁰ (10 квітня 1894 року).

Те, що В. Щурат уважно прислуховувався до порад І. Франка, доводить той факт, що *Повість про царя Агтея* (У давнину у давню)¹⁸¹, яку І. Франко мав

---

¹⁷⁶ В. Щурат, *Лист до І. Франко, Відень, 30.X.1893 р.*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 27.

¹⁷⁷ І. Франко, *Лист до М.І. Павлика, Львів, 13 листопада 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 434.

¹⁷⁸ В. Щурат, *Лист до І. Франко, Від., 9.XI.93 р.*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 29.

¹⁷⁹ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 11 листопада 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 433.

¹⁸⁰ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 10 квітня 1894 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 490.

¹⁸¹ В. Щурат, *Повість про царя Агтея*, «Діло», ч. 204, 206-207, 1894, всюди с. 1-2.

намір надрукувати в «Житті і слові», була-таки надрукована в газеті «Діло» в 1894 році, доводить це й ціла майбутня творчість Щурата-науковця, який значну її частину присвятив дослідженню української галицької літератури та фольклористики, як і їх зв'язкам з іншими слов'янськими літературами, зокрема польською.

В січні 1894 року В. Щурат деякий час переребує на Тернопільщині, водночас допомагає І. Франкові продавати примірники «Життя і Слова»:

Товсте, 18/І. 1894

На сталий побут я приїхав, правда, до Товстого, однак від часу до часу виїжджаю як не до Красного, то до Вікна. З Вікна, власне, вернув. ... За пересилку «Ж. і Сл.» сердечне спасибі. Десять примірників се, правда, замного, але, що дасться розпродати, розпродам¹⁸².

З цього-ж листа довідуємось, що І. Франко мав плани поїхати на декілька днів до Відня разом з В. Щуратом:

Я забавлюся на селі ще тиждень. Два-три дні побуду у Львові, а відтак – до Відня. ... Не знаю, чи Ви відступили вже від свого наміру поїхати зі мною на пару день у Відень. Якщо ні, так розважте, чи не було б се для Вас, дійсно, на руку¹⁸³.

Цікавим є той факт, що І. Франко не лише допомагав молодому В. Щуратові у його науковій та творчій діяльності, але й старався скеровувати його у соціально-політичному житті Галичини. Після неприємного інциденту, що виник між редакцією москвофільського літературного журналу «Русская беседа» за редакцією Осипа Мончаловського та «Життям і словом», а саме йшлося про рецензію Юліана Яворського на збірку Івана Франка «З вершин і низин», надруковану в № 1-2, 4-5 за 1894 рік під двозначною назвою *Верхи и низы современной малорусской поэзии. Критический очерк*, у який було одночасно висунуто провокаційні звинувачення і проти іншого редактора «Життя і слова», Леона Василевського, І. Франко у своєму листі до В. Щурата написав:

---

¹⁸² В. Щурат, *Лист до І. Франко Товсте, 18/І. 1894*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 31.

¹⁸³ Ibidem.

Як стоять Ваші відносини до «Рус[скої] беседи»? Невже Ви не порвете їх після того свинства, яке зробив редактор, денунціюючи глупо і несправедливо Вас[илевськ]ого в примітці до кінця статті Яворського? Я думав писати свої замітки про сю статтю до «Беседи», але після того закінчення і тої примітки рішився не писати нічого, раз, що з Яворським полемізувати не стоїть, бо він, очевидно, і сам не знає, що пише, раз махаючи пером направо, то знов наліво, а по-друге, що до часопису, котрий бавиться в такі денунціації, я одного свого слова не дам, хоч би там про мене писали, що їх душа забажає¹⁸⁴.

І. Франко стає одним з перших рецензентів наукових праць В. Щурата, озвавшись на його першу роботу як шевченкознавця *Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*¹⁸⁵, яка спочатку була надрукована в «Ділі», а пізніше того ж року і окремим накладом самого автора. В своїй рецензії, котру І. Франко помістив в «Житті і слові»¹⁸⁶, автор схвально відгукнувся про працю В. Щурата, підкреслюючи слушність його доказів про Шевченкові аналогії своєї долі із долею Палія, дуже важливим вважав також дослідження історичної та народної основ легенди, одночасно вказуючи на брак аналізу психологічного підґрунтя поеми, хоча й зауважує, що «надто високих вимог до праці д. Щурата ставити не можна; він хотів дати тільки «Замітки», а дав дещо більше...»¹⁸⁷.

Видно, що І. Франко високо оцінив цю першу шевченкознавчу роботу молодого вченого навіть у порівнянні з уже досвідченими шевченкознавцями того часу, про що свідчить наступна думка автора:

В усякім разі праця д. Щ[урата] являється цінним причинком до пояснення творів Шевченка, тим ціннішим, що свобідна від усяких самовільних догадок, від усякого алегоризування та філософування, котрим досі часто грішили інтерпрети Шевченка¹⁸⁸.

---

¹⁸⁴ І. Франко, *Лист до В. Г. Щурата*, Львів, 10 квітня 1894 р., [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 491.

¹⁸⁵ В. Щурат, *Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*, Львів 1894.

¹⁸⁶ І. Франко, *Рецензія. В. Щурат. Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*, «Життя і слово», т. II, кн. 6, 1894, с. 482 або [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 29, Київ 1976, с. 271-272.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ *Ibidem*.

Така позитивна оцінка його роботи видатним літературознавцем, хоча й близьким другом, мусила зробити велике враження на В. Щурата, бо вже наступного, 1895 року, він віддає до друку інше дослідження – *Шевченко в світлі критики Скабичевського*¹⁸⁹, в 1896 році статтю *Пам'яті Тараса Шевченка*, а згодом розпочав цілий цикл досліджень творчості українського поета. Протягом його життя були надруковані статті *Святе письмо в Шевченковій поезії* (1904), *До історії культу Шевченка в Галичині* (1906), *Шевченків Іван Підкова* (1909), *Шевченкове посланіє Гоголю* (1909), *Шевченко – Желізовський – Чечот* (1910), *Варшавський учитель Шевченка* (1911), *Шевченків «Буквар»* (1911), *Шевченків наголос* (1911), *Перша оцінка Шевченка в Галичині* (1912), *Перші польські голоси про Шевченка* (1912), *З круга знайомих Шевченка* (1913), *Шевченко в малярськiм анекдоті* (1913), *Галичина і Шевченко* (1914), *Кобзар Т. Шевченка* (1914), *Культурна ідея в поезії Шевченка* (1914), *Шевченко і гайдамаки* (1914), *Шевченкова поема надії* (1925), *Наш Шевченко* (1926), *У Шевченка в Києві 1846 р.* (1927) та велика праця *Основи Шевченкових зв'язків з поляками* (1917), що вийшла в тому ж році окремих відбитком під назвою *Шевченко і Поляки. Основа взаємних зв'язків*¹⁹⁰, таким чином вписавши своє ім'я в ряд найбільших дослідників творчості Т. Шевченка загалом та його зв'язків з польською літературою зокрема в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ століття.

Тема творчості Т. Шевченка була лише однією з багатьох, якими протягом свого життя займався В. Щурат, і до яких ми повернемося згодом. Вражає передусім його працьовитість та завзяття, завдяки котрим він друкував іноді до 40-50 праць протягом року. Цілком зрозуміло, що за приклад такої працездатності йому послужив Іван Франко, за роботою якого він мав можливість безпосередньо спостерігати. Та не лише пасивне спостереження, але й безпосередній вплив Франка на молодого колегу, котрий прагнув максимально розвинути потенціал молодого науковця, призвели до такої творчої працездатності. Як один з прикладів, можемо навести наполегливість, яку Франко проявив у випадку з друком перекладу Щуратової *Пісні про Роланда* та іншими обіцяними для журналу матеріалами:

---

¹⁸⁹ В. Щурат, *Шевченко в світлі критики Скабичевського*, «Зоря», ч. 5, 1895, с. 95-97.

¹⁹⁰ В. Щурат, *Шевченко і Поляки. Основа взаємних зв'язків*, Львів 1917.

29 грудня 1893 року: «Пригадую рецензії для 1 кн[ижки] «Ж[иття] і сл[ова]». Останній час! Висилайте, що маєте!»¹⁹¹.

9 січня 1894 року: «Жду на рукопис [Роланда – Н.С.-Х.]. Будьте ласкаві присилати якнайшвидше!»¹⁹².

4 серпня 1894 року: «Що з Вами, що ви забули про «Ж[ите] і сл[ово]» і не присилаєте р[укопису] «Роланда»? Прошу Вас дуже, присилайте якнайскоріше...Також просив би я обіцяний вірш із Рішпена...»¹⁹³.

13 вересня 1894 року: «Ваш «Роланд», як бачите, прийшов у останній хвилі та й то прийшло його замало...Жаль, що Ви не підспіли з Рішпеном до сеї книжки...»¹⁹⁴.

Той факт, що І. Франко з великим натхненням займався редагуванням часопису, не міг не привернути уваги В. Щурата, тому нічого дивного не має в тому, що і тут він вирішив піти за прикладом свого вчителя. Своєю ідеєю про редагування він поділився із І. Франком, коли той в 1896 році з фінансових причин був змушений припинити друк «Життя і слова». Саме тоді В. Щурат звертається до нього за порадою, чи не варто було б йому продовжити випуск цього часопису після І. Франка: «Може б, Ви згодились на те, що я під тою фірмою («Жите і слово») видавав би місячник від липня, коли тепер се не було можливе»¹⁹⁵. Те, що В. Щурат вирішив сам видавати журнал вже після І. Франка свідчить, що в нього з'явилась підсвідома потреба вийти з парадигми «учень-учитель», стати з ним на один рівень. Відповідь І. Франка у цій ситуації була цілком лаконічною: «Чи удасться Вам зорганізувати видання наново, не знаю. Не віриться мені, щоб у нас могло устоятися видання літературне, а ще

---

¹⁹¹ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 29 грудня 1893*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 443.

¹⁹² І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 9 січня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 446.

¹⁹³ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 4 серпня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 508.

¹⁹⁴ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 13 вересня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 513.

¹⁹⁵ *Дослідження творчості Івана Франка, Коментарі*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 1, Київ 1976, с. 477.

й наукове, поки не буде для наших видань отворена російська границя»¹⁹⁶. Як відомо, «Життя і слово» за редакцією В. Щурата так і не з'явилося, це свідчить про те, що останній прислухався до поради І. Франка, проте після свого повернення з Відня він деякий час редагуватиме разом з О. Маковесем газету «Буковина» та згодом самостійно й інші галицькі видання.

Як бачимо, в період до 1986 року стосунки між І. Франком і В. Щуратом були багатогранні, дуже приязні, проте майже не виходили за межі «учень-учитель». Саме І. Франкові В. Щурат, за його особистим визнанням, був зобов'язаний своїм становленням як науковий, суспільний та політичний діяч, фактично, перейнявши від нього погляди, зацікавлення, навіть працьовитість. Віддаючи шану своєму другу, в 1895 році В. Щурат не лише пише некролог на смерть близького друга та вчителя І. Франка Михайла Драгоманова, «Michał Petrowicz Dragomanow»¹⁹⁷, щоб наблизити постать цієї людини до польського читача, а й одночасно надсилає до редакції статтю про творчість самого Франка, «Iwan Franko»¹⁹⁸.

Як відомо, кардинальних змін стосунки між Іваном Франком і Василем Щуратом зазнали в 1896 році, коли припинилися майже на десять років. Мабуть, найбільш відомим епізодом з історії відносин двох письменників залишається суперечка, що виникла між друзями з приводу статті В. Щурата *Д-р Іван Франко*, у якій автор, роблячи огляд творчості І. Франка, висловлюється про його збірку *Зів'яле листя* як прояв декадентства в українській літературі, маючи на увазі позитивні його аспекти. І. Франка така інтерпретація його збірки образила і у відповідь він пише відомий вірш *Декадент*. Відчуваючи потребу якось виправдатися, Щурат пише вірш-відповідь під назвою *Се не декадент* та робить ще одну спробу пояснити свою позицію у статтях *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі* та *Поетія Зів'ялого листя в виду суспільних задач штуки* (*Прочитавши ліричну драму І. Франка «Зів'яле листя»*). Проте це не поліпшило ситуації – письменники не розмовляли майже десять років. Принаймні, таку

---

¹⁹⁶ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 13 лютого 1896р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 72.

¹⁹⁷ W. Szczurat, *Michał Petrowicz Dragomanow*, «Monitor», №13, 1895, s. 5.

¹⁹⁸ W. Szczurat, *Iwan Franko*, «Monitor» №13, 1895, s. 6.

версію озвучували радянські науковці, оскільки це давало привід значно зменшити культурну вартість вищезгаданої збірки І. Франка в часи, коли поняття модернізму і декадентства вважалось негативними. Той факт, що І. Франка могло настільки образити слово «декадентизм», що із своїм другом він припиняє будь-які контакти на такий довгий період, видається досить дивним, мабуть, саме тому сучасні літературознавці звертаються до цього моменту в біографії двох письменників, щоб зрозуміти, які причини насправді могли до цього призвести.

Передусім варто придивитись ближче до самої статті В. Щурата, з якої, власне, все і почалося. Повернувшись з Відня в кінці 1895 року, перед захистом своєї докторської роботи, він знову починає брати активну участь в науковому та суспільному житті Галичини: займається науковою роботою, відвідує засідання НТШ, друкується в газетах та журналах, пише вірші. Мабуть, найбільш амбіційним його планом на 1896 рік, крім захисту докторської роботи, була серія статей *Літературні портрети*, що мала з'явитися в «Зорі» і подати читачам силуетки найяскравіших представників тогочасної української літератури: Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Агатангела Кримського, Осипа Маковея, Бориса Грінченка, Володимира Самійленка, Тимофія Бордуляка, Мусія Школиченка тощо¹⁹⁹. Перший портрет, цілком зрозуміло, мав розказати читачеві творчість Івана Франка, та одночасно відзначити ювілей творчості поета. Статтю було написано ще в кінці 1895 року, бо вона мала з'явитися вже в січневому номері «Зорі». Друг В. Щурата, О. Маковей також погодився написати статтю про І. Франка. Статті було надруковано у двох частинах в перших двох числах «Зорі» за 1896 рік під заголовком *Літературні портрети. 1. Д-р Іван Франко Василя Щурата та Д-р Іван Франко (До портрета) Осипа Маковея*. Якщо друга стаття подавала лише загальний огляд літературної творчості І. Франка, зосереджуючи увагу на його суспільно-політичній діяльності, то перша являла собою аналіз літературних творів письменника, лише коротко згадуючи його суспільно-політичну діяльність та містила деякі досить контроверсійні твердження.

---

¹⁹⁹ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 13.

Спочатку стаття знайомила читачів в загальному з І. Франком, як письменником і літературознавцем, називаючи його генієм, оскільки той «виробив собі признане у всіх своїх сторонників і противників»²⁰⁰, після чого автор переходить до аналізу творчого доробку письменника, порівнюючи його при цьому з губкою:

Коли-б мені казав хто коротко схарактеризувати Франка, я порівняв би его з губкою, котра всякає в себе всі прояви сучасного життя, але не на те, щоб віддати їх назад у первітній формі, а на те, щоб, перетравивши, задержати їх і в відповідний час в відповідних, часом до первітних зовсім не подібних, формах і комбінаціях показати світові²⁰¹.

У своєму огляді поезій І. Франка Василь Щурат порівнює ранні праці поета до поезій Томаса Мура, Томаса Гуда, Германа Фрейліграта, Марії Конопницької та маловідомої російської соціалістки Софії Бардіної, окреслюючи ці поезії як агітаційні, котрим «не хибує гарних місцями поетичних картин і сили слова, та в цілості вони роблять вражінє риторики»²⁰². До значно слабших поезій В. Щурат відносить сатиричні *Ботокуди* та *Вандрівку Русина з Бідюю*, що нагадують своєю формою народні пісні, а змістом *Немічну* і *Тангейзер* Й. Гете, а також до слабших відніс він цикл *Тюремних сонетів*. Говорячи про останній, як і про деякі новели, автор порівнює І. Франка із Ф. Достоєвським та Е. Золя у змалюванні жакливих сцен, у яких «опухлі ноги арештантів, кров'ю з носа спачканий бохонець хліба, кроваві толуби без голів та голови без толубців і справлений у в часі голоду пир при печени з зарізаної дитини дочекалися докладного опису», підкреслюючи, що «краски», що їх використовує автор, занадто чорні, а сцени занадто реалістичні і «краще-б

---

²⁰⁰ В. Щурат, *Д-р Іван Франко*, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 173.

передрук з: В. Щурат, *Літературні портрети. І. Д-р Іван Франко*, «Зоря», №1, 1896, с. 16-17; №2, 1896, с. 36-37.

²⁰¹ Ibidem, с. 173.

²⁰² Ibidem, с. 174.

зовсім обійтись без тих «Рішпенівських картин», як псувати ними артистичний смак читача і його поняття краси»²⁰³.

З іншого боку, він виділяє «чисту лірику», відносячи до неї *Веснянки* та цикл любовних поезій *Зів'яле листя*, про який говорить:

«Зів'яле листя»...можна вважати об'явом декадентизму в українсько-руській літературі, розуміється тоді, коли під декадентизмом будемо розуміти не ті оригінальні поетичні замаху, в котрих Макс Нордау бачить признаки умислових хоріб, але розумне і артистичним зміслом ведене змагане до витвору свіжих оригінальних помислів, образів, зворотів мови та форм²⁰⁴.

Відомо, що Василь Щурат цікавився творчістю деяких представників декадентизму, в тому числі польського, проте Франко, як позитивіст, в той час мав досить категоричне ставлення до цього явища в західній літературі. Саме це розходження у поглядах щодо декадентизму, за словами Степана Щурата²⁰⁵, стало головною причиною образи І. Франка на В. Щурата. Один із сучасних літературознавців, Олег Баган, у своїй статті *Іван Франко і Василь Щурат як інтерпретатори модернізму (До історії відомої дискусії)*²⁰⁶, доводить, що у поділі на «здоровий» і «нездоровий» декадентизм В. Щурат наслідуює у своїх розважаннях попередні статті І. Франка на цю тему, які він, як учень, не міг не знати, з чого автор статті робить висновок, що «ображатись Франкові на Щурата у цьому моменті не було за що. Це був радше комплімент йому як витонченому лірикові, який вловлює найвишуканіше і найелітарніші порухи стилю у передовій тоді – франкомовній – поезії»²⁰⁷. До образи могли, на його думку, призвести інші розважання цієї статті, хоча Тарас Пастух, зі свого боку, стверджує, що І. Франко все-таки «не сприйняв, власне, того, що стояло за

---

²⁰³ Ibidem, с. 175.

²⁰⁴ Ibidem, с. 176.

²⁰⁵ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 13.

²⁰⁶ О. Баган, *Іван Франко і Василь Щурат як інтерпретатори модернізму (До історії відомої дискусії)*, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 159.

²⁰⁷ Ibidem.

текстами декадентських творів», оскільки світоглядні основи декадентства контрастували з його переконаннями та поглядами²⁰⁸.

Найкращими творами І. Франка В. Щурат вважає поезії та новели з життя нижчих класів галицького суспільства та жидів: *Boa Constrictor*, *Борислав сміється, До світла*, проте і тут, на його думку, більше тіні і смутку, ніж світла і радості, але «чорний кольорит і смутний настрій є тут справді впливом реального способу писання»²⁰⁹. Високо відзначає він твори *Захар Беркут* та *Панські жарти*, хоча першому закидає історичну неточність, а другому – ідеалізування священика. Серед поем В. Щурат на перше місце ставить *Сурку*, *Смерть Каїна* називає «наскрізь фільозофічною» та порівнює її тематику із творами Д. Байрона, Г. Флобера, Й. Гете та навіть Талмудом, а ідеї *Царя і аскета*, на його думку, І. Франко знайшов у легендах про Варлаама і Йоасафа, староіндійської пурани, у збірці орієнтальних переробок Генріха Рікерта та старослов'янських рукописних збірках. Тут слід зауважити, що автор не закидав І. Франкові плагіату, а лише прагнув продемонструвати велику начитаність письменника, хоча і робив це нетиповим формалістично-компаративним методом, спочатку розклавши твір на окремі частини, а потім знайшов кожній з них відповідник в світовій літературі, прагнучи таким способом показати його у світовому літературному контексті.

Говорячи про єдиний надрукований на той час роман І. Франка *Основи суспільності*, що встиг викликати обурення польських читачів, В. Щурат пояснює причини його появи, як своєрідну відповідь на польську повість Юзефа Рогоша *Grabarze*, котрий виправдовував вбивство священика польською шляхетською родиною, щоб за допомогою його грошей врятувати себе від банкрутства²¹⁰. Відзначивши майстерність І. Франка як талановитого письменника та майстерно створені характери, він говорить про те, що письменник «запустився в цілком чужі для него сфери – в жите польської аристокрації не показав знання того життя, а...зробив своїм моделем ліпше знане

---

²⁰⁸ Т. Пастух, *Поетичні знахідки у «Зів'ялому листі» Івана Франка*, «Франкознавчі студії», №3, 2005, с. 212.

²⁰⁹ В. Щурат, *Д-р Іван Франко*, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 176.

²¹⁰ Компаративістичний аналіз цих творів див.: D. Szymonik, *Iwan Franko i Józef Rogosz: dwie formy dyskursu literackiego na temat zbrodni*, «Conversatoria Literaria», Nr 3, 2010, s. 239-245.

єму жтте сьвітської й духовної інтелігенції українсько-руської»²¹¹. Як доказ того, що саме незнання реалій польського шляхетського життя стало на заваді І.Франкові, він наводить ідеальний на його думку твір – драму *Украдене щастя*, яку відзначає «тонка обсервація життя, виразність в мальованю характерів, жива акція в діяльогах і гуртових сценах»²¹².

До вдалих драматичних творів відносить В. Щурат і комедію *Учитель*, хоча, на його думку, любовна історія сестри учителя із молодим правником «вплетена в головну акцію не конче зручно», а шкільний екзамен трохи довгий і скучний, що «затирає і ослаблює ефект». Інші два драматичні твори *Сон Князя Святослава* та *Кам'яна душа*, які на його думку були написані під впливом Вільяма Шекспіра, вважає за значно слабші і швидше придатні до читання, а не до театральних постановок, пояснюючи це тим, що «автор ...збочив знову на чужий собі ґрунт; він покинув живих людей свого часу і краю, а звернувся до осіб і подій на половину історичних, а на половину мітичних»²¹³. Стаття закінчується коротким оглядом наукової та перекладацької діяльності І.Франка. Василь Щурат завершує її висновком, що якщо, за Георгом Брандесом, треба мати талант і відвагу, щоб бути генієм, то «Франко щасливий – він посідає і одно і друге»²¹⁴.

В наш час ставлення до цього дослідження творчості І. Франка є таким самим неоднозначним, як і в часи самого І. Франка. Одні (С. Щурат) вважають її однією з перших серйозних розвідок про творчість І. Франка. Позитивну оцінку розважанню про *Зів'яле листя* дає Тарас Пастух, говорячи, що «В. Щурат зробив проникливе спостереження, простеживши тонкий зв'язок між поетичним змістом та красою й мелодійністю форми Франкової поезії»²¹⁵. Сучасні дослідниці модернізму Соломія Павличко²¹⁶ та Тамара Гундорова²¹⁷ також визнають вартість цієї статті, оскільки В. Щурат був першим, хто

---

²¹¹ В. Щурат, *Д-р Іван Франко...*, с. 178.

²¹² *Ibidem*, с. 179.

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ *Ibidem*, с. 180.

²¹⁵ Т. Пастух, *Поетичні знахідки у «Зів'ялому листі» Івана Франка*, «Франкознавчі студії», №3, 2005, с. 212.

²¹⁶ С. Павличко, *Дискурс модернізму в українській літературі: монографія*, Київ 1999.

²¹⁷ Т. Гундорова, *Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму*, Київ 2009.

заговорив про модернізм в українській літературі. Л. Козак, підтримуючи думку останньої, говорить про те, що «характеристика «Зів'ялого листя» у контексті європейського декадансу є позитивною вже тому, що характеризує Франкову творчість на фоні загальноєвропейської літератури, не замикаючи її у вузькому колі»²¹⁸.

Та як би високо не оцінювали роботу В. Щурата сучасні науковці, серед галицьких літературознавців свого часу вона викликала цілу бурю дискусій, при чому більшість її оцінювали негативно. Найбільш агресивно проти В. Щурата виступив у своїй статті Степан Томашівський, звинувачуючи автора в тому, що «нарис...не єсть повний, критичний, а дуже загальний і поверхневий...статя разить просто шабльоновою і доктринерством...автор мірить вартість творів мірою не знати звідки взятою ...догматичною» та протиставляє йому статтю О.Маковея, яка «від попередньої статі відрізняється ...своєю безпретенсіональністю, вірністю та теплотою»²¹⁹. Говорячи про статтю С. Томашівського, Лариса Козак небезпідставно називає її «мало аргументованою» та «зумисне викривальною», що видно з надто хвалебної оцінки статті О.Маковея, яка «нічим особливим не вирізнялася, а було надто неконкретною»²²⁰, оскільки автор говорить про творчість І. Франка лише поверхнево. Усе це якоюсь мірою підтверджує факт, що його подає С. Щурат, коли говорить про те, що хоча основною причиною непорозуміння між І. Франком та його батьком було його висловлювання про *Зів'яле листя*, проте конфлікт значно поглибився через М. Грушевського, який зручно використав ситуацію, щоб позбавити І. Франка одного з його соратників у НТШ, зробивши це безпосередньо, називаючи публікацію статті В. Щурата під час розмов із І. Франком «публічним скандалом» та через свого учня Степана Томашівського, надрукувавши його тенденційну статтю²²¹. На захист С. Томашівського стає у згаданому вище дослідженні О. Баган, де однією з цілей публікації вважає «зняття тіні негативності, яка мимоволі впала на ім'я

---

²¹⁸ Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко: з історії особистих і творчих взаємин*, «Українське літературознавство», вип. 74, 2011, с. 203.

²¹⁹ Цитата за: *Уривок із тематичного огляду С. Томашівського*, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 170-171.

²²⁰ Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко...*, с. 204.

²²¹ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 13-14.

В. Щурата як на нібито недобррозичливого критика І. Франка»²²², хоча, на нашу думку, спосіб, що його автор обрав для порятунку гідності В. Щурата швидше нагадує спосіб булгаковського Пілата врятувати Іуду, оскільки вже в самій статті говорить:

Щуратів шкіц про Франка не позначений ані глибиною ані фаховою майстерністю літературно-критичного аналізу. Зрештою, як і сама постать В. Щурата. Очевидним є, що В. Щурат не осмислив особливостей стилю І. Франка, ані глобальності поставлених ним ідей та проблем. Так само і з їхніми віршовими «рапірними випадками»... поезію В. Щурата важко й збагнути, настільки вона туманно формулює думку, невикінчена версифікаторськи, позбавлена чуття художньої гармонії і образної свіжості... особливо тонкого художнього смаку він не мав, як і дару духовного осягнення глибин культури²²³.

В усій цій історії автор вбачає «спробу розгрому письменника» та «підважування авторитету І. Франка» та й сам інцидент називає «суперечкою культурного гіганта з підмайстром»²²⁴. У своїх розважаннях він доходить до того, що звинувачує навіть С. Павличко говорячи, що «у стилі і оцінках науковця відчувається негативне ставлення до І. Франка, якийсь запал феміністки у спробі понизити значення його постаті»²²⁵. Та якою б тенденційною не була стаття О. Багана, на увагу заслуговує його спроба подивитись на усю історію із *Зів'ялим листям* з іншої перспективи, а саме припущення, що образа І. Франка взагалі не стосувалася вислову В. Щурата щодо декадентизму в ліриці І. Франка, а цілої решти статті, бо автор наважився вказати на недоліки у творах, якими І. Франко особливо пишався, а тему декадентизму було обрано Франком як таку, на яку письменникові випадало відповісти, щоб не вдаватися в не гідні його чвари. У своїй статті О. Баган, як ми згадували раніше, говорить про те, що В. Щурат у своєму поділі декадентизму на «здоровий» і «хворий» фактично повторює попереднє висловлювання І. Франка на цю тему, що має бути доказом, що І. Франко не

---

²²² О. Баган, *Іван Франко і Василь Щурат...*, с. 148.

²²³ Ibidem.

²²⁴ Ibidem, с. 159-160.

²²⁵ Ibidem, с. 149

образився б на слово «декадентизм», якби не решта статті, у який автор просто не зміг зрозуміти та оцінити творів та задумів письменника.

Маловірогідною видається теорія О. Багана про спробу розгромити І. Франка і підважити його авторитет, бо, будучи учнем письменника, В. Щурат надто багато йому завдячував і стосунки між ними були дуже приязними, про що свідчать і спогади, і їх листування, тим більше не робив би він цього у статті, що мала вийти з нагоди ювілею творчості І. Франка. Якби В. Щурат дійсно мав такий дивний намір, то він очевидно не просив би їх спільного з І. Франком друга, О. Маковея, про написання іще однієї статті про творчість І. Франка і не друкував би її разом із своєю. І. Франко був пов'язаний з усіма науковими та літературними осередками Львова і, виступивши проти нього, В. Щурат втрачав можливість взагалі брати участь в культурному житті Львова, що, зрештою, сталося після сварки. В чому О. Баган має рацію, це в тому, що стаття І. Франкові не сподобалась, бо дійсно справляла враження більш критичної, ніж такої, що мала б відзначити його творчий ювілей. На це склалося багато чинників: В. Щурат, ще молодий вчений, перебував у творчому пошуку і намагався показати себе як поважного вченого, якоюсь мірою наслідуючи манеру самого І. Франка; існування розбіжності у літературознавчих методах, на що і раніше звертав увагу у своїх статтях І. Франко, коли говорив, що В. Щурат займається історією та поминає психологічний аспект творів²²⁶; свою роль відіграло і тодішнє його захоплення модернізмом, про що свідчать переклади віршів багатьох модерністів та пізніше написана серія релігійних поезій. Доказ того, що І. Франко обрав лише один з пунктів (декадентизм) із тексту статті, в той час як ціла стаття викликала його невдоволення, знаходимо у його листі до Василя Лукича від 27 серпня 1896 року: «...додаю від себе один віршик – відповідь Щуратові на його дурацьку замітку про мій декадентизм. В тім його мудруванню, що він випотрошив із себе по поводу моєї особи, маса дурниць

---

²²⁶ І. Франко, *Рецензія. В. Щурат. Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*, «Життя і слово», т. II, кн. 6, 1894, с. 482 або [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 29, Київ 1976, с. 271-272.

і помилок, та ніяк не зберуся їх направляти, та й якось ніяково самому се чинити. А отсей один пункт я скристалізував у вірші...»²²⁷.

Протилежну думку щодо причини непорозуміння між літераторами висуває Л. Козак: не сама стаття, а зовнішні чинники спричинили тривалий розрив у стосунках двох друзів. Під зовнішніми чинниками вона має на увазі бурхливу реакцію, яку ця стаття викликала у літературному середовищі Галичини, що, врешті, просто змусило І. Франка якось відреагувати, що той і зробив, надрукувавши в «Зорі» вірш *Декадетнт*. На думку Лариси Козак, «хоча вірш був адресований В. Щуратові, насправді він мав значно ширше призначення і мусив засвідчити народові позитивні наміри Франка-поета, якого безпідставно почали називати «поетом упадку»²²⁸. Як доказ, вона наводить той факт, що І. Франко не поспішав із його написанням: якщо стаття була надрукована на початку січня, то вірш *Декадетнт* з'явився більш як через півроку, в кінці серпня.

Крім того, І. Франко не міг не знати про захоплення В. Щурата декадентизмом, про що останній навіть писав у своїх листах:

Вчитися є тепер досить, та все таки знаходжу час на читання літературних новин. Ох, та Ада Негрі! Що за чудова поезія! Або новий том віршів Конопницької! Ні порівняння нема з попередніми томами. Найбільше інтересує мене тепер нова французька література, з котрої багато доводиться тепер читати. Аж кортить мене писати коли вже не студії, то бодай в легкім тоні держані «Літературні враження»²²⁹.

Те, що І. Франко справді «не поспішав», так би мовити, ображатися на В. Щурата, легко простежити і з хронології подій: на час виходу статті В. Щурата його взагалі не було у Львові – він завершував своє навчання у Відні і повернувся лише у травні. Навіть після виходу статті вони продовжують листуватись у приязному тоні, при чому І. Франко продовжує і далі звертатись до нього «Дорогий друже!», у листі від 13 лютого 1896 року вони обговорюють

---

²²⁷ І. Франко, *Лист до Василя Луквича, Львів, 27 серпня 1896 року*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 79-80.

²²⁸ Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко...*, с. 204.

²²⁹ В. Щурат, *Лист до І. Франко Wien, 8.II. 1896*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 37.

можливість видання «Життя і слова» В. Щуратом після припинення його виходу в світ через брак коштів²³⁰ та домовляються про зустріч у Відні:

...Ядесь в половині марта буду у Відні, то побачимось.

Пишу Вам коротко, бо дуже зайнятий.

Ваш Ів. Франко²³¹.

Можемо припустити, що під час тієї зустрічі І. Франко мусив підняти тему статті, бо одразу після повернення з Відня в травні В. Щурат друкує в «Зорі» статтю під назвою *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі*²³², у якій знову пояснює різницю між добрим та злим декадентизмом, та вже на матеріалі польської, французької та російської літератур: «Поезія правдивих декадентів – се поезія дрібних, хвилихв настроїв, з котрих безперечно складається жите... Головна вага лежить в тім, щоб всі ті настрої були тонкі, делікатні, прозорі, щоб вони творили тло, не говорячи про чувства і думки, які переживає поет, чи взагалі чоловік»²³³. Після чого фактично повторює думку, якої дотримувались реалісти, між якими був і І. Франко, що «більша часть декадентів – се люди хорі»²³⁴. Цікавим є факт, що польських письменників він переважно зараховує до справжніх декадентів, а російських – навпаки. Та публікація цієї статті не змінила ситуації і в кінці серпня було надруковано І. Франків вірш *Декадент*. З відповіддю В. Щурат не поспішав. Поезія *Се не декадент* (В життю – таке вже те життя й дарма!)²³⁵ була надрукована в «Зорі» лише в березні 1897 року, через півроку після Франкової. Одночасно В. Щурат подав до друку статтю *Поезія зів'ялого листя в виду*

---

²³⁰ Ibidem, с. 69.

²³¹ І. Франко, *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 13 лютого 1896 року*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 72.

²³² В. Щурат, *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі*, «Зоря», ч. 9, 1896, с. 179-180; ч. 10, 1896, с. 197-198; ч. 11, 1896, с. 216-217.

²³³ Ibidem, 1 травня 1896, ч. 9, с. 179-180.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ В. Щурат, *Се не декадент*, «Зоря», ч. 5, 1897, с. 95.

*суспільних завдач штуки. (Прочитавши ліричну драму І. Франка «Зів'яле листя»)*²³⁶, у якій він знову повертається до пояснення своєї позиції:

...я вирізнив ті поезії [Зів'яле листя – Н.С.-Х] зпоміж усіх інших задля краси форми, поетичності вислову, оригінальності й добірної плястики поетичних образів...я порівняв їх навіть з декадентською поезією Франції, але декадентською поезією в краснім значіно того слово, – з поезією. (...) Автор їх, не по-розумівши мене, як слід, чи не спробувавши навіть порозуміти, обурився тоді. Він дав навіть вираз своєму обуренню в віршованій відповіді...яка ще ліпше потверджує непорозумінь. З тої відповіді видко, як грубо автор помилився, взявши похвалу форми поезий за догану їх змісту²³⁷.

Приводом для написання статті стало повторне видання І. Франком своєї збірки «Зів'яле листя», проте фактично вона стала «останньою краплею», що остаточно зруйнувала і без того зіпсуті раніше відносини, бо хоча автор і назвав нову збірку «перлами не лише в нашій, але й в світовій поезії», проте, не зрозумівши задуму поета звів усе, в результаті, до того, що це «поезія песимізму», а її суспільна функція досить сумнівна. Цілком зрозуміло, що І. Франко, якої б думки він сам не був про свою збірку, мав право очікувати прихильного сприйняття її читацької аудиторією, а надто чекати на підтримку з боку друзів. Тим болючішою стала ця остання стаття для нього, тим більше, якщо взяти до уваги, що це був дуже складний час для І. Франка, коли він навіть подумував про еміграцію зі Львова.

Раніше, в липні 1896 року, В. Щурат у своїй рецензії *Якби ви вчилися, так як треба*²³⁸ в «Ділі» на *Виймки з народної літератури українсько-руської XIX віку*, упорядником якої був Олександр Барвінський, гостро засудив той факт, що у новій хрестоматії для шкіл не знайшлося місця творам І. Франка, справді підтримав його, та після цього стосунки між ними різко зіпсувалися. Що ж стало причиною розриву? Як ми вже з'ясували, сама стаття про

---

²³⁶ В. Щурат, *Поезія зів'ялого листя в виду суспільних завдач штуки. (Прочитавши ліричну драму І. Франка «Зів'яле листя»)*, «Зоря», ч. 5, 1897, с. 97-98; ч. 6, 1897, с. 118-119; ч. 7, 1897, с. 135-137.

²³⁷ Ibidem, ч. 5, 1897, с. 97-98.

²³⁸ В. Щурат, *Якби ви вчилися, так як треба*, «Діло», ч. 153, 1896, с. 1; ч. 154, 1896, с. 1-2; ч. 155, 1896, с. 1-3.

декадентизм в поезіях І. Франка внесла багато непорозумінь між друзями, проте вони продовжували спілкуватись, а після повернення В. Щурата до Львова зустрічались, принаймні, під час засідань НТШ, у діяльності якого обое брали активну участь. Саме на НТШ вказує у своїй статті С. Щурат, коли говорить, що «непорозуміння, які поглибилися далі восени 1896 р., головним чином внаслідок інтриг, що мали місце в Науковому товаристві ім. Шевченка»²³⁹. Відповідь можемо знайти у Записках НТШ за 1896-1897 роки та в газеті «Буковина» за 1896 рік № 262, 263, 265, де було надруковано інформацію про перебіг загальних надзвичайних зборів НТШ. Ми не будемо зосереджуватися на питаннях, що їх обговорювали на зборах, важливим для нас є той факт, що у позиціях І. Франка і В. Щурата простежуються значні відмінності, хоча обое вбачали потребу у перетворенні НТШ у суто наукове об'єднання. Саме на цих зборах В. Щурат висловив недовіру діяльності історико-філософської секції, закидаючи їй не до кінця об'єктивне висвітлення історичних подій через страх втратити фінансову підтримку уряду. Одним з членів цієї секції, яку очолював М. Грушевський, був Іван Франко і саме йому довелося відповісти на безпідставні звинувачення, та коли В. Щурат протягом тих самих зборів знову звернувся із закидом до вищезгаданої секції, цього разу через зволікання із друком розвідки про Б. Хмельницького, цілком очевидно, що І. Франко не міг цього пробачити. В той час, коли його стосунки із М. Грушевським поступово ускладнювались, він, зрозуміло, очікував підтримки від своїх найближчих соратників, а несподівано отримав докори. Фактично з того часу контакти між двома друзями припинились, а В. Щурат, посварившись з І. Франком, та й самим М. Грушевським, втратив можливість участі у літературно-науковому житті Львова.

Як бачимо, історія з *Зів'ялим листям*, як її подавали в радянські часи, насправді була набагато складнішою і являла собою цілу низку непорозумінь. Дану ситуацію дуже влучно підсумовує О. Баган, говорячи, що непорозуміння між І. Франком і В. Щуратом – це насправді «зіткнення амбіцій двох творчих натур, що не приймали жодних неточних, на їх думку, зауважень щодо себе»²⁴⁰.

---

²³⁹ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 14.

²⁴⁰ О. Баган, *Іван Франко і Василь Щурат...*, с. 150.

Отже, після вищезгаданих подій контакти між письменниками перервалися: вони не зустрічалися, припинили листування. Втративши можливість участі в літературно-науковому житті Львова, В. Щурат прийняв рішення залишити місто, присвятивши себе педагогічній діяльності, проте не полишив він і своїх попередніх зацікавлень: переважно займався перекладами, писав вірші та надсилав свої статті до журналів, що не редагував І. Франко. Творчістю І. Франка він не займався, звернувши знову свою увагу на дослідження творчості Т. Шевченка, провадив багато історичних досліджень, працював в архівах та збирав етнографічний матеріал. Декілька разів І. Франко озвався на його праці, що свідчить про те, що І. Франко і надалі цікавився його творчістю, хоча рецензії стають досить саркастичними. Причина цього була досить об'єктивною: виїхавши зі Львова та відійшовши від діяльності в НТШ, В. Щурат починає поступово відходити від реального зображення життя, що було зумовлене, значною мірою, впливом І. Франка, та все більше схиляється до релігійних, біблійно-євангельських мотивів, а його поетичні твори зосереджуються на ліричних почуттях та внутрішніх переживаннях. Хоча особисте спілкування між літераторами припинилося, та І. Франко час від часу висловлював свою думку про нові роботи В. Щурата у статтях, на основі чого можна зробити припущення, що І. Франко не поділяв нових творчих зацікавлень свого колишнього друга.

Працюючи в Перемишлі, В. Щурат зробив переклад *Мелійської Венери* Поля Ліндау (1900), на що І. Франко фактично вперше відізвався після кількох років мовчання. Хоча сам переклад він називає «дуже гарним», та вибір твору йому не сподобався, про що він саркастично зауважив: «Не знаємо, що за симпатія попхнула д. Щурата обдарувати нашу літературу перекладом одного з творів писателя, та й то якраз одного з його найслабших творів... бідний той ідеалізм, котрого речником виступає П. Ліндау!»²⁴¹. Після виходу в світ *Підручної історії руської літератури від найдавніших до найновіших часів* отця Йосифа Застирця (1902), В. Щурат написав рецензію на неї, де суворо

---

²⁴¹ І. Франко, *Павло Ліндау. Мелійська Венера, поетична драма о одній дії, з німецької мови переклав В. Щурат*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 32, Київ 1976, с. 36.

розкритикував збірку²⁴², І. Франко підтримав В. Щурата у цьому, написавши власну критичну рецензію, хоча і зауважив, що «Д-р Щурат, присвятивши їй розборів [робіт Й. Застирця – Н.С.-Х.] кілька фейлетонів у «Ділі», зробив їй забагато честі»²⁴³.

Найбільшою критики з боку Івана Франка В. Щурат зазнав з приводу своїх шевченкознавчих робіт, зокрема таких, як *Святе письмо в Шевченковій поезії* (1904) та промова, яку виголосив у Відні на честь Т. Шевченка і яку було надруковано в «Руслані» під назвою *Шевченко і Єремія*. І. Франко гостро критикує Василя Щурата за його формально – компаративістський стиль та закидає йому «набір пустих слів», «брак елементарної логіки», «жидівський метод», називаючи промову «виплодом риторики» та підсумовуючи все тим, що автор «не віднині пробує грати на тих фальшивих струнах, та все якось без успіху. Вільно йому й далі пробувати сеї гри, але було б ліпше, якби він не мішав до неї Шевченка»²⁴⁴. Цього разу В. Щурат відповів І. Франкові у віршованій формі, надрукувавши в «Руслані» поезію під багатомовною назвою *Мому критикові. Гл. Ів. Франко. «Шевченко і Єремія» в Л. Н. Віснику, 1904, кн. VI* (З тим годжусь, що ти в нас еси Еклезияст)²⁴⁵.

Як бачимо, попри образ, І. Франко продовжував стежити за публікаціями В. Щурата, вказуючи на його помилки, тому він не міг не звернути уваги на відкриття, яке зробив науковець, досліджуючи одну з найстарших польських релігійних пісень *Bogurodzicza Dziewicza*, довідавши, що пісня має білоруське походження. Свою працю під назвою *Грунвальдська пісня (Bogurodzicza Dziewicza)*²⁴⁶ Василь Щурат надрукував у 1906 році, через що в нього виникла гостра полеміка з іншим дослідником цього твору, Олександром Брікнером (Aleksander Brückner) Рецензію І. Франка було надруковано в «Літературно-науковому віснику», в якій говориться, що

---

²⁴² В. Щурат, *Начерк історії нашої літератури [Рецензія]*, «Діло», ч. 29, 1902, с. 1; ч. 30, 1902, с. 1-2; ч. 31, 1902, с. 1-2.

²⁴³ І. Франко, *Підручна історія руської літератури від найдавніших до найновіших часів*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 33, Київ 1976, с. 223.

²⁴⁴ І. Франко, *Шевченко і Єремія*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 35, Київ 1976, с. 185-188.

²⁴⁵ В. Щурат, *Мому критикові. Гл. Ів. Франко. «Шевченко і Єремія» в Л. Н. Віснику, 1904, кн. VI*, «Руслан», ч. 151, 1904, с. 2.

²⁴⁶ В. Щурат, *Грунвальдська пісня (Bogurodzicza Dziewicza)*, Жовква 1906.

«праця... заслуговує на увагу навіть без огляду на позитивні результати» та «носить признаки сенсаційності». Особливо цінною І. Франко називає критичну частину, де авторові вдалося довести, що в мовному плані та за змістом простежується церковнослов'янське білоруське коріння. Фактично, І. Франко визнає, що той формально-компаративістичний метод, яким весь час користувався В. Щурат, стає у пригоді в такого типу дослідженнях. Дуже легко побачити, що саме в праці В. Щурата так припало І. Франкові до смаку: «польські вчені, що займаються дослідями над сею пам'яткою, будуть змушені зайняти супроти сеї розвідки, а зглядно значно розширити обсяг пошукувань»²⁴⁷. Цю ж думку він повторює і в листі до Юлія Яворського від 9 січня 1907 року, коли пише:

Щодо праці д-ра Щурата, то я стою на тім, що важне в ній власне звернення уваги на старослов'янські впливи в старопольській літературі, до чого польські історики аніруш не хочуть признатися. Що Щурат затіснив значення своїх уваг, пришиплюючи їх на одній нитці до грюнвальської пісні, се вже вина його методу думання²⁴⁸.

Саме поява *Грюнвальдської пісні* стала зворотнім моментом у стосунках двох письменників. Налагодження контактів з І. Франком дало В. Щуратові можливість повернутися восени 1907 року до Львова, поступово він зближується з НТШ, і згодом стає його дійсним членом. В міру спливу часу стосунки з І. Франком налагодились на стільки, що, за словами Степана Щурата, знову переросли в міцну дружбу. Перебуваючи у постійному контакті з І. Франком, Василь Щурат поступово переходить від формалістичного методу у своїх дослідженнях до історично-порівняльного, а його наукова творчість була схвально сприйнята тогочасними вченими. Слід зауважити, що і лірична творчість В. Щурата була високо оцінена Іваном Франком: 1907 року у Львові

---

²⁴⁷ І. Франко, *Д-р В. Щурат Грюнвальдська пісня (Bogurodzicza Dziwiczka)*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 150.

²⁴⁸ І. Франко, *Лист до Ю. А. Яворського, Львів, 9 січня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 309.

було надруковано ліричну збірку *Історичні пісні*²⁴⁹, про яку Франко озвався в «Літературно-науковому віснику»²⁵⁰ так:

Ось нарешті книжечка галицьких віршів, про які можна говорити серйозно як про витвір дійсно духовної, творчої праці...(що) заслуговує на повне визнання, жаль лише, що дав так мало – всього п'ятнадцять маленьких, немом моментальних фотографій з різних часів нашого історичного розвитку..вона робить корисне враження і будить бажання побачити якнайшвидше дальшу серію подібних образків²⁵¹.

Вдаючись у своїй статті до аналізу кожної окремої поезії, в деяких він відзначає могутність слова, в інших зворушливість, проте звертає увагу і на певну натягненість деяких моментів, та навіть історичну наївність, «якої краще б не бачити в такій серйозній книжечці»²⁵². Та всі ці зауваження вже не були гострою критикою, а дружніми порадами, а загальний тон статті цілковито відрізняється від тих, що він писав до появи *Грюнвальдської пісні*. Схвальний відгук І. Франка отримали також студії над Почаївським *Богогласником* (1908)²⁵³ та інші наукові роботи В. Щурата. Зі свого боку, В. Щурат практично не озивався про творчість І. Франка, мабуть, з огляду на невдачу з попередньою спробою, яка надто дорого йому коштувала. Фактично можна сказати, що попри вихід на новий рівень розвитку, їх стосунки в дечому залишилися такими ж, як і до суперечки: про це свідчить навіть така дрібниця, як зволікання В. Щурата із надсиланням матеріалів для друку до І. Франка, як це бувало раніше, про що довідуємося з листів І. Франка до М. Грушевського: 1) 30 вересня 1907 р.: «Про Стюлі Прюдома має написати Щурат, обіцяв на

---

²⁴⁹ В. Щурат, *Історичні пісні*, Львів 1907.

²⁵⁰ І. Франко, *В. Щурат «Історичні пісні»*, «Літературно-науковий вісник», т. XL, кн. 11, 1907, с. 364-367 або І. Франко, *В. Щурат «Історичні пісні»*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 383-386.

²⁵¹ І. Франко, *В. Щурат «Історичні пісні»*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 383-386.

²⁵² Ibidem.

²⁵³ В. Щурат, *Із студій над Почаївським «Богогласником»*. *Квестії авторства і часу повстання деяких пісень*, Львів 1908; Рецензія: І. Франко, *Д. В. Щурат «Із студій над Почаївським «Богогласником»*. *Квестії авторства і часу повстання деяких пісень*, «ЗНТШ», т. LXXXV, кн. 5, 1908, с. 214-219.

сьогодні, та досі не прислав. Як дістану, зара вишлю»²⁵⁴; 2) 7 жовтня 1907 р.: «Вибачайте, що не додержав обіцяного. Щурат, як звичайно, не додержав обіцянки...»²⁵⁵. Та, мабуть, найважливішим доказом відновлення дружби між двома літераторами є той факт, що під час Першої світової війни, коли В. Щурат перебував у Відні, саме І. Франко неодноразово відвідував вітчима В. Щурата, Миколу Семкова у Львові та допомагав йому матеріально, хоча сам був змушений через скрутне становище фактично жити на гроші своїх земляків, як зазначає С. Щурат²⁵⁶. Такий вчинок не залишає сумнівів, що І. Франко повністю пробачив В. Щуратові.

Приязні стосунки між В. Щуратом і І. Франком тривали до самої смерті останнього. На засіданні НТШ з приводу смерті поета В. Щурат виголосив промову²⁵⁷, котру було надруковано в «Ділі» в травні 1916 року, а вже наступного року надрукував статтю *Іван Франко в моїх споминах (1886-1900)*²⁵⁸. Згодом він не раз повертався до франкознавчої тематики. В. Щуратові належать такі розвідки, як: *Франків «Іван Вишенський»* (1925), *Франків спосіб творення* (1925), *Іван Франко й тайні кружки в академічній гімназії у Львові* (1926), *Франків «Закон про риболовство»* (1927), *Про Франкові «Панські жарти»* (1928), *Wówczas to było jeszcze mrzonką* (1937), *Іван Франко й віденські москвофіли в 1893 р.* (1939), *Німецький п'яниця в українському одязі* (1939), *Іван Франко в боротьбі за український правопис* (1941). Усі ці праці і зараз залишаються важливим джерелом інформації для сучасних науковців. Як бачимо, І. Франко був для В. Щурата більш ніж учителем і наставником, а їх життєві шляхи та літературна творчість тісно переплелись між собою, і в них легко простежуються аналогії. Від І. Франка В. Щурат перейняв манеру широти поглядів, глибину і критичність думки, сміливість тверджень. Саме тому, як зауважує Л. Козак, «Кожна літературознавча розвідка В. Щурата вражає

---

²⁵⁴ І. Франко, *Лист до М. С. Грушевського, Львів, 30 вересня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 331.

²⁵⁵ І. Франко, *Лист до М. С. Грушевського, Львів, 7 жовтня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 333.

²⁵⁶ С. Щурат, *Василь Щурат ...*, с. 6.

²⁵⁷ В. Щурат, *Промова на жалібному засіданні Наукового товариства ім. Шевченка, присвячена пам'яті І. Франка*, «Діло», ч. 135, 1916, с. 2.

²⁵⁸ В. Щурат, *Іван Франко в моїх споминах (1886 - 1900)*, «Шляхи», 1917, с. 291-295.

грунтовним аналізом і є, по суті, невеликим науковим відкриттям. Ерудованість, обізнаність не лише у своїй, але й у європейській літературі, зацікавлення новітніми віяннями своєї доби дало змогу В. Щуратові стати провідним культурним діячем свого часу»²⁵⁹.

Повертаючись до історії життя Василя Щурата, мусимо вернутися до моменту його суперечки з Іваном Франком. Початок 1896 року В. Щурат провів у Відні, де присвятив час захисту своєї докторської роботи, тому повернувся до Львова лише в травні. Як уже було сказано вище, невдача зі статтею до ювілею творчості І. Франка викликала бурхливу реакцію представників львівської інтелігенції, що змусило вченого відмовитися від подальшої роботи над серією літературних портретів найвідоміших представників української літератури того часу. Замість цього В. Щурат друкує цілу низку статей та досліджень, об'єднаних спільною назвою *Світла й тіні*²⁶⁰, що стосувалися різноманітних аспектів життя, як-от: *Матеріальна і моральна сила Англії, Руська невдячність на всіх можливих полях, Можливий ужиток Рентгенівсько-Едісонських фотографій в соїмі, в публіцистиці, в суді і т.п., Шевченко – одинокий представитель українсько-руської літератури за границею, Пророки тверезості, Князь Бісмарк і русини* тощо. Загалом у 2-6 номерах «Зорі» було надруковано близько 35 статей В. Щурата. Після цього в газеті «Буковина», за редакцією О. Маковея, було надруковано три статті під загальною назвою *З літературних базарів*²⁶¹: *Кілька слів про літературні напрями у Франції, Еміль Золя в борбі з молодими та А. М. Жемчужников. Сучасний великоруський поет несучасного покрою*. Тоді ж він обмірковує ідею перейняти від І. Франка редагування «Життя і слова», яке той був змушений припинити через фінансові труднощі, що й обговорює в листі з І. Франком, та цей план йому не вдалося реалізувати.

Після невдалої спроби якось виправити ситуацію та налагодити стосунки з І. Франком, значно загострились відносини В. Щурата з Науковим Товариством, тому влітку 1896 року він вирушає у подорож, плануючи деякий

---

²⁵⁹ Л. Козак, *Василь Щурат та Іван Франко...*, с. 202.

²⁶⁰ В. Щурат, *Світла й тіні*, «Зоря», ч. 2 1896, с. 38-38; ч. 3, 1896, с. 57-58; ч. 4, 1896, с. 78-79; ч. 5, 1896, с. 98-100; ч. 6, 1896, с. 118-119

²⁶¹ В. Щурат, *З літературних базарів*, «Буковина», ч. 53, 1896, с. 1-2; ч. 54, 1896, с. 1-3; ч. 55, 1896, с. 1-3; ч. 68, 1896, с. 1-2.

час провести в Чернівцях у свого приятеля О. Маковея, про що довідуємося з листа від його іншого близького друга, Богдана Лепкого:

Не знаю, чи застане Тебе отгой лист мій у Львові, але прибую. Вичитав я усю Твою маршруту та дивуюся дивним дивом, що хочеш Тобі матружити і так, мабуть, немало зматружене тіло. Ну, але, мабуть, треба – так годі. А коли треба – так може би Ти під час Твоєї Одиссеї натрафив, де на світі божім на мене. Може, де на Поділю у мого Вуйка в Циганах, а, може, в Коломиї у стрийка. В Коломиї, мабуть, найскоріше. Для того, будь ласкав, в дорозі до Черновець поступи в Коломию...Я дуже радби-м побачити Тебе яко доктора і потолкувати дещо з Тобою і порадитись...щоби не остатися в довгу, я відвідаю Тебе в Чернівцях²⁶².

В. Щуратові вдалося зустрітися зі своїм приятелем лише в серпні, про що довідуємося з короткої нотатки від 5 серпня²⁶³, написаної в Коломиї, де Б. Лепкий підтверджує, що вийде до потяга, яким їхатиме В. Щурат. Перебуваючи в Чернівцях, В. Щурат разом з О. Маковеем редагує газету «Буковина», разом вони видають перший том запланованого першого повного видання творів Юрія Федьковича, де В. Щурат виступив упорядником. Крім того, в «Буковині» було надруковано декілька праць самого Щурата: вірші *З чужини* (Моє серце не тут, моя дума не тут.), *Чим гарнійша вона, тим ніжнійша* та *Кругом лягла осіння мгла*. Зацікавившись сонетами, він не лише сам надсилає до редакції «Зорі» написані ним у Відні два сонети *Щоб хоч портрет, хоч лист* та *Колиб я словом сто раз на день ужитим*, але й намовляє до написання сонету Б. Лепкого (Присвята О.Л.) *Ах, я боюся вас, безвіря хвилі!*, котрий той надіслав разом з двома іншими віршами до В. Щурата в редакцію «Буковини»: Бережани, 20 вересня 1896 р.: «...Посилаю Тобі два чи три стишилища – може примістиш в «Буковині»...(Тільки не смійся, Василю! Пам'ятай, Ти сам намовив мене написати сонет. Отже ж, Тобі й сонет!)»²⁶⁴.

---

²⁶² Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 8.VII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

²⁶³ Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Коломия, дня 5.VIII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

²⁶⁴ Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 20.IX.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Восени 1896 року Василь Щурат повертається до Львова. Тут він протягом року працює в редакції «Діла», бере участь у засіданні НТШ, слухає лекції Освальда Бальцера, відомого на той час дослідника польського права, займається проблемами львівського українського театру (в грудневих номерах «Діла» друкуються дві його замітки *З театру і для театру*, що звертали увагу суспільства на відсутність постійного приміщення та низький рівень репертуару). В цей період його стосунки з І. Франком поступово погіршуються. В серпні, коли В. Щурат перебував в Чернівцях, обставини, про які ми говорили раніше, змусили І. Франка надрукувати в «Зорі» вірш-відповідь *Декадент* на січневу статтю В. Щурата. Усі львівські знайомі В. Щурата стали на бік І. Франка, що позбавило В. Щурата не лише контактів з науковим середовищем НТШ, але й можливості друкуватися в двох найбільших на той час українських виданнях – «Зорі» та «ЛНВ» (хоча редакція «Зорі» ще у першій половині 1897 року приймала до друку деякі його вірші, проте про друк статей мова вже не йшла, у 1898 році припинилась і ця співпраця), опинившись таким чином у досить скрутному фінансовому становищі. Не маючи достатньо коштів на проживання у Львові, В. Щурат був змушений залишити місто та погодитися на посаду вчителя польської гімназії в Станіславі, проте невдовзі йому знову прийшлося повернутись до Львова через конфлікт із керівництвом гімназії. У Львові він залишається до кінця літа 1898 року, де працює в редакції газети «Słowo Polskie», одночасно співпрацює з іншою газетою «Kurjer Lwowski» та її літературним додатком «Tydzień». Саме тоді з'являються його польськомовні роботи: *Przed Świtem*²⁶⁵ – рецензія на збірку Людвіка Щепанського *Srebrne nosce. Lunatica, Ze spraw ruskich*²⁶⁶ (стаття про Наукове Товариство ім. Шевченка), *Mickiewicz w piśmiennictwie ukraińsko-ruskim*²⁶⁷, *Prasa ruska o gabinecie hr. Thuna*²⁶⁸. Не маючи змоги друкувати свої статті в такому обсязі, як раніше, В. Щурат знову повертається до поезії. Лише 1897 року, крім декількох окремих віршів виходять три збірки поезій: *3 пісень*, *3 осінніх думок* та *Amor vincet*. На початку

²⁶⁵ W. Szczurat, *Przed Świtem [Рецензія]*, «Tydzień. Dodatek literacki Kurjera Lwowskiego», № 24, 1897, s. 191-192.

²⁶⁶ W. Szczurat, *Ze spraw ruskich*, «Słowo Polskie», № 36, 1898, s. 1.

²⁶⁷ W. Szczurat, *Mickiewicz w piśmiennictwie ukraińsko-ruskim*, «Słowo Polskie», № 109, 1898, s. 4; № 115, 1898, s. 4.

²⁶⁸ W. Szczurat, *Prasa ruska o gabinecie hr. Thuna*, «Słowo Polskie», № 63, 1898, s. 1.

1898 року з'являється його перший польськомовний вірш *Bajka o zadowolonym człowieku* (Car chory. Śpieszą z wszech caratu stron...) ²⁶⁹ та лірична збірка *Мої листи* ²⁷⁰, котра була своєрідним відлунням *Зів'ялого листя* І. Франка.

Восени 1898 року В Щурат прийняв запропоновану йому посаду вчителя гімназії в Перемишлі, де працює протягом трьох років. Саме в Перемишлі Щурат познайомився зі своєю майбутньою дружиною, Геленою Крвавiч (Helena Krwawicz). Про дружину Щурата відомо небагато: народжена 19 лютого 1879 року, мати Марія з родини Словiчукiв (Maria z.d. Słowiczuk), батько Василь Крвавiч (Bazyli Krwawicz), ветеринар за фахом. Можемо лише припустити, що їх знайомство було якимось чином пов'язане з місцевим інститутом для дiвчат, де працював В. Щурат, організовував літературно-наукові вечори, але це лише наше припущення. Шлюб Василя Щурата відбувся 18 липня 1899 року в Перемишлі ²⁷¹, на який було запрошено і його близького друга Богдана Лепкого, хоча той не зміг приїхати, за що перепрошував у своєму листі від 18.07.1899 р. ²⁷²

На цей-же шлюб Було запрошено й І. Франка:

Перемишль, липень, 1899,

Маю собі за честь повідомити, що моє вінчання з панною Галею Крвавiч відбується дня 18 н[ового] ст[илію] липня, о 12 годин в полудне, в домашній каплиці Їх Преосвященства Кир[ила] Костянтина Чеховича.

Д-р Василь Щурат ²⁷³.

Важко сказати, чи було це спробою відновити втрачені відносини, чи теж проявом поваги до давнього приятеля, але І. Франко на шлюб не приїхав, що, мабуть, дало В. Щуратові змогу остаточно зрозуміти усю глибину образи І. Франка.

---

²⁶⁹ W. Szczurat, *Bajka o zadowolonym człowieku*, «Słowo Polskie», №1, 1898, s. 10.

²⁷⁰ В. Щурат, *Мої листи*, Львів 1898.

²⁷¹ Акт про шлюб з особистого архіву В. Щурата, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206.

²⁷² Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Цигани, дня 18/VII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

²⁷³ В. Щурат, *Листівка до І. Франко Перемишль, липень, 1899*, [в:] Л. Козак, *Франкіяна...*, с. 38.

Будучи відірваним від наукових кіл Львова та насамперед від львівських бібліотек, В. Щурат майже не займається науковою роботою. Всю свою увагу він зосереджує на поезії та перекладацькій діяльності. Саме в Перемишлі в нього з'являється ідея видати антологію європейської поезії, над якою він почав працювати в 1901 році. Протягом перебування в Перемишлі виходять його драматична дума *Наше відродження* та поема-пролог *Соті роковини* з нагоди святкування сотих роковин відродження руського народу Руським дівочим інститутом в Перемишлі, виголошена на святковому вечорі руських товариств, поема 1798-1898 була присвячена пам'яті Івана Котляревського. Серед перекладів варто назвати поему М. Конопницької *До kobiety*, повість болгарського письменника І. Вазова *Під ярмом*, в 1901 році в Перемишлі окремою книжкою було видано перекладені *Вибрані оди Горація*, а у Львові переклад українською повісті М. Гоголя *Тарас Бульба*²⁷⁴ разом із післясловом перекладача *Українські повісті М. Гоголя*, де подавалася інформація про твори письменника на українську тематику. Крім того, в 1899 році в газеті «Діло» була надрукована ціла низка віршів під загальною назвою *Другам і знакомим*, де, між іншим, уміщені присвяти О. Маковею *Хто є поет? Питаєш ти*, М. Грушевському (*За Лейксером*) *Не суди так чоловіка* та І. Франкові з присвятою «Мому критикові» *Чорну каву попиваючи*. Того ж року окремим виданням в Перемишлі виходить поема-фантазія *Пам'яті Тараса Шевченка*, присвячена 38-м роковинам смерті. Цікавим є факт, що декілька його віршів у 1900 році були надруковані в Києві в книжці «Вік». Позитивну оцінку ліричним творам поета дав Б. Лепкий у своєму листі від 20 травня 1899 р.:

Бережани, 20 травня, 1899 року:

...на стихи я не богатий, але оповідання та «оповіданнячка», то таки часто-густо пишуться. Щось кортить чоловіка, мабуть, так, як тебе до стихів.

Читав я Твої нові видання. Насилу роздобув. Гарні. Найкраще ж в Шевченкову річницю²⁷⁵.

---

²⁷⁴ М. Гоголь, *Тарас Бульба, з великоруської мови переклав В. Щурат*, Львів 1900.

²⁷⁵ Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 20/V.1899 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Суспільну діяльність В. Щурата в Перемишлі можна відстежити за його статтями цього часу: *Народні торжества в Перемишлі. (Допись. Посвячення бурси, віче, 100-літні роковини відродження руської літератури)* («Руслан», листопад 1898), *Соті роковини відродження руської літератури в руській Інституті дівочім в Перемишлі* («Руслан», грудень 1898), *Едгар По. (З літературно-наукових чайних вечорів в Перемишлі)*, Пом'яніть діла батьків ваших! Слово проф. д-ра В. Щурата на сьогорічнім Шевченківським вечорі в Перемишлі («Діло», березень 1900). Крім того, з листів Б. Лепкого довідуємося, що протягом свого перебування в Перемишлі В. Щурат організував лекції у деяких містечках Західної України, іноді платні:

Бережани, 20 травня, 1899 року:

Великого успіху матеріального не сподійся, хіба бись вибрав яку релігійну тему, що Ти до таких не скорий, так будеш мусів вдоволилися не надто великим числом слухачів. Та все таки більшим, як приміром в такому обскурнім Золочеві²⁷⁶.

Провівши декілька років на посаді вчителя, В. Щурат вирішує продовжити свою педагогічну діяльність і в 1901 році вирушає до Чернівців, де в університеті складає так званий професорський іспит, після чого обіймає посаду вчителя в німецькій гімназії в Бродах²⁷⁷. На той час Броди були глухим прикордонним містечком і, як пише С. Щурат, «В. Щуратові довелося взяти на себе роль піонера культурно-освітнього руху»²⁷⁸ в цьому регіоні Галичини. Його метою було дати можливість українським дітям отримати українську освіту: він постійно протистояв керівництву гімназії у справі обмеження обсягу навчання української мови та літератури, а в 1903 році його стараннями було створено гуртожиток для сільських дітей, що навчалися в гімназії, в 1902 році на сторінках газети «Діло» він розкритикував *Підручник історії руської літератури* Йосипа Застирця, який фактично не давав змоги учням познайомитися з українською літературою. Крім того, з'явилися і інші його

---

²⁷⁶ Ibidem.

²⁷⁷ В. Щурат, *Вечір в пам'ять тридцять дев'ятих роковин смерті Тараса Шевченка в Бродах*, «Руслан», ч. 107, 1900, с. 2 [підпис: Учасник].

²⁷⁸ С. Щурат, *Василь Щурат...*, с. 17.

роботи на педагогічну тематику: *В справі наших гімназій*. (Кілька слів руського педагога під розвагу товаришам («Діло», 1903), *Гімназіальна пропедевтика філософії* (Львів, накладом автора, 1903), *Вищі народні школи в Скандинавії* («Учитель», 1904), *Освіта у японців* («Буковина», 1904). Протягом 1904-1905 років йому вдалося за згодою автора видати українською перекладений ним з німецької підручник французької мови А. Стефана в трьох частинах, а в 1903 *Історію русько-української повітової бурси в Бродах* («Руслан»). Він організовує літературні вечори та інші культурні заходи, закладає культурно-освітні товариства та установи, проводить мітинг у справі створення кафедр з українською мовою навчання у Львівському університеті. В наш час у Бродах на честь В. Щурата названо одну з вулиць, а в місцевому краєзнавчому музеї та гімназії, де працював вчений, йому присвячена частина експозиції.

У 1903 році В. Щурат деякий час перебуває у Страсбурзькому університеті, де вивчає історію філософії, результатом чого стають його роботи *De infinitivi Homericici* (Броди, 1903), *Wundt's Apperzeptionstheorie* (Броди, 1903), *Герберт Спенсер і его філософія* («Учитель», 1904) та значно пізніші роботи *Zur Frage nach den nominalistischen Äusserungen bei Descartes* (Львів, 1908) та *Українські джерела до історії філософії* («Діло», 1908). Частину 1904 року В. Щурат проводить у Відні, де зустрічається з представниками української та австрійської інтелігенції, бере участь у Шевченкових вечорницях та інших культурних заходах, виступає з промовами, одна з яких була надрукована в «Руслані». Цю промову з приводу Шевченкових роковин у Відні було сприйнято дуже прихильно, проте після її появи в пресі вона зазнала нещадної критики з боку І. Франка.

Велике значення для В. Щурата мав 1905 рік, коли його, за дорученням угорського парламенту, було відряджено до Росії з науковою метою. Час першої російської революції він провів у Києві, де познайомився з багатьма представниками культури та літератури наддніпрянської України: Володимиром Самійленком, Миколою Лисенком, Іваном Нечуєм-Левицьким, Володимиром Петерцом, Володимиром Науменком, Павлом Житецьким тощо, а наступного, 1906 року декілька його віршів було надруковано в київському декламаторі «Розвага», крім того, під час перебування літератора у Бродах, його вірші з'являлися у збірках *Акорди. Антологія української лірики від смерті*

Шевченка (Львів, 1903, уложив І. Франко), *З над хмар і долин* (український альманах, Одеса, 1903), *За красою* (Альманах в честь Ольги Кобилянської, Чернівці, 1905). Було видано україномовну версію *Казки про задоволеного чоловіка* («Руська рада», 1904), в журналі «Зоря» було надруковано поему *На синій Чорногорі* (...На синій Чорногорі, в гуцульській вітчині)²⁷⁹, окремим виданням вийшли збірки *На трембіті*²⁸⁰, *Раз до мене молодість прийшла*²⁸¹, урочиста кантата *Поклін*²⁸², музику до якої написав український композитор Ярослав Ярославенко (Вінцковський).

Серед наукових робіт, що були написані у Бродах, можемо назвати *Увільнення злочинця дівчиною в Бродах* та *З неznаної польської рукописі XVIII в.*, та, мабуть, найважливішим у 1906 році було його дослідження, пов'язане з *Грюнвальдською піснею*, яке викликало бурхливу реакцію польських науковців, зокрема професора А. Брікнера. Як уже говорилося раніше, у своєму дослідженні Щурат досить ґрунтовно доводить, що відомий релігійний гімн *Vogurodzicza dziewicza* має не польське, а білоруське походження. Ще більше обурення серед консервативної групи польських істориків викликало твердження, що під час Грюнвальдської битви, крім польських військ, брали участь і Русини. На доказ цього він наводить фрагменти праць польського історика Кароля Шайнохи (Karol Szajnocha) та тексту Литовського літопису. Кілька десятиліть пізніше польські вчені визнали докази В. Щурата, проте на момент виходу в світ роботи вона викликала бурхливу реакцію серед польських науковців. Про дослідження В. Щурата *Грунвальдська пісня*²⁸³ з'явилася велика кількість статей та рецензій. Першими на неї відреагували І. Франко в «Літературно-науковому віснику» (1906), І. Копач в «Ділі» (1906), А. Брікнер рецензією в «Pamiętniku literackim» (1906) та статтею *Najnowsza mistyfikacja* в «Słowie polskim» (1906). Згодом з'явилася ще декілька відгуків: Є. Карського в «Русском филологическом вестнике» (1907), І. Свенціцького в «ЗНТШ» (1907), Ю. Яворського *Новая гипотеза о происхождении т. наз. Грюнвальдской песни* (Київ, 1907) та ще одна стаття А. Брікнера в *Archiv für slavische Philologie*

²⁷⁹ В. Щурат, *На синій Чорногорі*, «Зоря», ч. 4, 1904, с. 51-53.

²⁸⁰ В. Щурат, *На трембіті*, Львів 1904.

²⁸¹ В. Щурат, *Раз до мене молодість прийшла*, Перемишль 1904.

²⁸² В. Щурат, *Поклін. Торжественна кантата*, Львів 1905.

²⁸³ В. Щурат, *Грунвальдська пісня (Vogurodzicza dziewicza)*, Жовква 1906.

(1907). З А. Брікнером В. Щурат полемізував у цій справі протягом 1906-1907 років, надрукувавши у відповідь декілька інших статей на цю тему: *Дві статті про Грунвальдську пісню (відповідь проф. Брікнерові)*²⁸⁴, *Наукова рецепта проф. Брікнера*²⁸⁵, *Ще в справі руської «Vogurodzicza»*²⁸⁶, *Грунвальдська пісня в світлі її мелодії*²⁸⁷, *Нові голоси критики про Грунвальдську пісню*²⁸⁸ та *Секрет проф. Брікнера*²⁸⁹. Те, що стаття В. Щурата викликала дискусії не лише в Галичині, підтверджує і лист Б. Лепкого, котрий в кінці 1907 року перебував у Кракові:

Краків, 12 грудня 1907:

...Маєш чимало клопоту з «Vogurodzic-ою»...Про твою написав я кілька слів до «Slov. Přehled-у», а будучи і Відні, довідався, що на слов'янським семінарі ладять про неї реферат і думають розвести широку дискусію²⁹⁰.

Проте, мабуть, найважливішою для В. Щурата була рецензія Івана Франка, оскільки це був перший його дійсно схвальний відгук на публікації Василя Щурата після майже десятилітнього мовчання. Саме це стало початком їх примирення. Серед інших праць науковця можемо назвати *Український проповідник і поет XVIII в.* («Світ», 1906), де йшлося про Юліана Добриловського та *До історії культу Шевченка в Галичині* («Світ», 1906).

Не маючи більше причин залишатися поза Львовом, Василь Щурат переходить на посаду вчителя української мови та літератури в німецькій гімназії у Львові, де працює до 1918 року. До столиці Галичини В. Щурат повертається цього разу як людина, чиє ім'я було добре відоме в наукових та літературних колах. Погодившись з І. Франком, він знову зближується з Науковим товариством ім. Шевченка, де працює у філологічній секції,

---

²⁸⁴ В. Щурат, *Дві статті про Грунвальдську пісню*, Жовква 1906.

²⁸⁵ В. Щурат, *Наукова рецепта проф. Брікнера*, «Діло», ч. 202, 1906, с. 1-2; ч. 203, 1906, с. 1-2.

²⁸⁶ В. Щурат, *Ще в справі руської «Vogurodzicza»*, «Діло», ч. 230, 1906, с. 3.

²⁸⁷ В. Щурат, *Грунвальдська пісня в світлі її мелодії*, [в:] *Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1907*, Львів 1907, с. 39-49.

²⁸⁸ В. Щурат, *Нові голоси критики про Грунвальдську пісню*, «Діло», ч. 92, 1907, с. 1-2.

²⁸⁹ В. Щурат, *Секрет проф. Брікнера*, «Діло», ч. 118, 1907, с. 2.

²⁹⁰ Б. Лепкий, *Лист до В. Щурата. Краків, дня 12/XII.1899 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

друкується у його виданнях. Згодом його було обрано дійсним членом НТШ. Серед його перших львівських робіт можемо назвати *Львівський тиждень* з 1749 р. (ЗНТШ, 1907), рецензії в «Ділі» на польські переклади А. Bielowskiego *Słowa o pułku Igora*, повісті М. Коцюбинського *W piętach szatana* авторства «N. M.» та на книгу Franciszka Jaworskiego *Królowie polscy we Lwowie* (ЗНТШ, 1907).

Цікавим є те, що після повернення до Львова, В. Щурат поступово полишає поезію, присвятивши себе науковій, суспільній та педагогічній діяльності. У 1907 році у Львові виходить нова збірка поезій під назвою *Історичні пісні*²⁹¹, до якої увійшли вірші, пов'язані з різними важливими для української історії подіями: *Боян, Св. Андрій на Київських горах, Антоній Печерський, Поход на Жовті Води, Святослав* тощо. Дуже високо оцінив цю збірку Іван Франко, написавши про неї у «Літературно-науковому віснику», як про «книжечку галицьких віршів, про які можна говорити серйозно як про витвір дійсно духовної, творчої праці... (що) заслуговує на повне визнання»²⁹².

Про появу цієї збірки згадує у своїй книжці *Письменники зблизька*²⁹³ Михайло Рудницький, що він був свідком того, як В. Щуратові вдалося продати Михайлу Петрицькому, депутатові віденського парламенту та власникові друкарні, ще не написану збірку віршів, оскільки в останнього залишився в друкарні зайвий папір, який неможливо було використати для друку газет чи афіш. Видавець власне домовився з Петром Карманським та Василем Пачовським про друк їх збірок *Блудні вогні* та *На стоці гір*:

Знаючи, що Петрицький розбирається в поезії не краще, як у перських килимах, учений поет приголомшував його амфібрахіями та анапестами, хореями та ямбами. Як можна було не погодитись на видання книжки, коли в ній будуть зображені зовсім живими наші славетні лицарі, що захищають рідну землю хореями та ямбами? Не було жодного сумніву, що посол віденського парламенту бачив їх перед своїми очима з такою фантастичною зброєю²⁹⁴.

---

²⁹¹ В. Щурат, *Історичні пісні*, Львів 1907.

²⁹² І. Франко, *В. Щурат «Історичні пісні»*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 383.

²⁹³ М. Рудницький, *Василь Щурат. Потрібні вірші*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизька*, кн. третя, Львів 1964, с. 76-80.

²⁹⁴ *Ibidem*, с. 77.

В усій цій історії, іронічно розказаній М. Рудницьким, Василь Щурат постає перед нами як людина дотепна, прагматична, іноді хитрувата, проте повністю позбавлена свого юнацького романтизму. Це видно з його вислову стосовно поезії взагалі: «На віршах у нас ще ніхто не заробив. Навіть Франко докладає до них. Вірші – наче тістечко для тих людей, що не мають ні картоплі, ні хліба...»²⁹⁵. Цілком логічно, відповідно до усього вище сказаного, виглядає його відповідь на закид, що він продає ненаписану збірку: «А який письменник засяде за таку тяжку працю, як писання поем про давніх князів для того, щоб вони лежали у шухляді?»²⁹⁶ Та це пояснює, чому Щурат у свої зрілі роки присвятив себе науковій діяльності, практично полишивши поезію. З іншого боку, попри ставлення до М. Петрицького як до особи, досить далекої від питань культури та літератури, його друкарня ще неодноразово друкувала праці В. Щурата та інших науковців та літераторів, бо, як влучно зауважив М. Яцків, «Ціле наше щастя, що трапляються якісь петрицькі, які не знають, що робити з чистим папером і замість того, щоб збути його на базарі для перекупок, пригадують собі, що існує література!»²⁹⁷.

Загалом якщо говорити про наукові праці В. Щурата цього періоду, то вони вирізняються своєю ґрунтовністю, часто спираються на архівні матеріали, а порівняльний -історично метод, що його використовував учений у своїх роботах, був позбавлений формалізму, який іноді був присутній у попередніх дослідженнях, завдяки чому його роботи значно збагатили тогочасне літературознавство. Найбільші за обсягом роботи цього періоду: *До історії Колівищини* (1908)²⁹⁸, *Українські джерела до історії філософії* (1908)²⁹⁹, *Ю. Словацький в українському письменництві і перекладі* (1909)³⁰⁰, *Колівищина в польській літературі до 1841 р.* (1910)³⁰¹, *Марійський культ на українських землях давньої польської держави* (1910)³⁰², *Шевченко – Желізовський – Чечот*

---

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem, с. 79.

²⁹⁸ В. Щурат, *До історії Колівищини*, «ЗНТШ», т. LXXXVI, кн. 6, 1908, с. 143-146.

²⁹⁹ В. Щурат, *Українські джерела до історії філософії*, Львів 1908.

³⁰⁰ В. Щурат, *Ю. Словацький в українському письменництві і перекладі.*, Львів 1909.

³⁰¹ В. Щурат, *Колівищина в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910.

³⁰² В. Щурат, *Марійський культ на українських землях давньої польської держави*, Львів 1910.

(1910)³⁰³, «*Zemsta Ostapa*» чи «*Месть Верховинця?*» (1911), *Христос Пасхон. Львівські віршовані діалоги з 1630 р.* (1914)³⁰⁴. Значна частина досліджень була пов'язана з польською літературою та її зв'язками з українською. Крім великих праць, була надрукована значна кількість статей у різних газетах та часописах: «Діло», «Учитель» (двотижневик, у якому Щурат регулярно друкував свої педагогічні розробки, шкільні афоризми, аналізував педагогічні системи інших країн), «Нива», «Літературно-науковий вісник», «Руслан», «Неділя», яку навіть деякий час редагував, «Світ» та ЗНТШ. У своїй літературознавчій діяльності він вивчає життя і творчість представників західноукраїнської літератури, серед яких були Григорій Ількевич, Микола Устиянович, Антін Могильницький, Денис Зубрицький, особливо його увагу привертає постать Маркіяна Шашкевича. Завдяки своїм наполегливим дослідженням він подає багато цікавих подробиць з життя і творчості відомого представника західноукраїнської літератури. Не полишає В. Щурат і шевченкознавства, друкуючи велику кількість досліджень, деякі з яких стосувалися зв'язків Шевченка з польською літературою та Польщею взагалі. В 1917 році більшість його попередніх досліджень увійшла в наймасштабнішу роботу науковця *Основи Шевченкових зв'язків з поляками* (ЗНТШ), яка того ж року вийшла окремим виданням під назвою *Шевченко і поляки. Основи взаємних зв'язків*³⁰⁵. Крім Тараса Шевченка, об'єктом наукових досліджень науковця стали Пантелеймон Куліш, Іван Котляревський, Юрій Федькович. Окрему групу становлять надруковані ним пізніше спогади про Івана Франка, Володимира Левицького (Лукича), Антонія Петрушевича, Остапа Нижанківського, Володимира Самійленка, Івана Белея, Віктора Матюка, Петра Скобельського тощо, котрі досі залишаються важливим джерелом інформації для сучасних дослідників.

Ще одна сфера, яка захоплювала науковця, та про яку мовчало радянське літературознавство, були дослідження, пов'язані з духовною спадщиною Галичини. Серед них є роботи, що їх високо оцінив Іван Франко та інші науковці того часу: *Из студій над Почаївським Богогласником* (1908), де

---

³⁰³ В. Щурат, *Шевченко – Желізовський – Чечот*, «Діло», ч. 117, 1910, с. 1-2; ч. 118, 1910, с. 1-2.

³⁰⁴ В. Щурат, *Христос Пасхон. Львівські віршовані діалоги з 1630 р.*, Львів 1914.

³⁰⁵ В. Щурат, *Шевченко і поляки. Основи взаємних зв'язків*, Львів 1917.

розглядається питання авторства та часу появи деяких пісень, *Поєзія в пророка Ісайї* (1908), *Св. Іван Златоустий на Русі* (1908), *Святооунфрейський монастир у Львові* (1908), *Дві староруські повісті про св. о. Николая* (1909), *В Ярополчі* (1911) про каплицю біля могили гетьмана Дорошенка тощо.

Перша світова війна внесла свої корективи в культурне життя Галичини. Її початок Василь Щурат відзначив віршем *Львів, 27 червня 1914* (Львовянам ратуш продзвонив)³⁰⁶, після чого була написана ціла серія віршів на військову тематику: *Воєнна поєзія* (Війна не щобудь...), *На Україні* (В'ється, несеться в облаки сині дим із пожарищ...), *На варті* (Погідна ніч, година мрій...), *Думка на чаті* (Чого ти, серденько, тремтиш?..), *Останній лист* (Кохана! Завтра я огні...), *Після бою* (Кривавий танець прошумів...), *Кривавий огород* (Махав косар косою...) тощо. В цей період він розгортає активну наукову діяльність. У 1915 році його було обрано виконувачем обов'язків голови НТШ, а згодом, з 1921 по 1923 рік, він як голова НТШ керує усією науковою діяльністю Товариства.

Особистою трагедією для Василя Щурата, як і для всього галицького суспільства, стала смерть близького друга та вчителя – Івана Франка. На жалобному засіданні НТШ з приводу його смерті, як уже зазначалось, В. Щурат виступив з промовою, яку пізніше було надруковано в журналі «Діло» від 31(18) травня 1916 року³⁰⁷. Наступного, 1917 року було надруковано статтю *Іван Франко у моїх споминах* («Шляхи», 1917), а згодом ще декілька інших статей-спогадів та франкознавчих статей, які вшановували пам'ять найвидатнішого представника галицької літератури того часу.

Ситуацію, що склалася у Львові для української інтелігенції в 1918 році, мало назвати складною: закривалися українські школи та видавництва, у Львівському університеті зліквідовано українськознавчі кафедри. Цілком зрозуміло, що це викликало обурення серед місцевого українського населення, причину чого дуже вдало пояснив В. Щурат у своїй розмові з паном Рейнлендером, колишнім директором львівської поліції у їх розмові в справі таємного українського університету: «...Ви займаєте по відношенню до

---

³⁰⁶ В. Щурат, *Львів, 27 червня 1914*, «Діло», ч. 141, 1914, с. 1.

³⁰⁷ В. Щурат, *Промова на жалобному засіданні Наукового товариства ім. Шевченка, присвячена пам'яті І. Франка*, «Діло», ч. 135, 1916, с. 2.

української мови та літератури те саме становище, на якому стояв колись царський уряд. А мені здавалося, що після того, як розлетілась царська Росія, наші два народи будуть спільно боротись за ту свободу, за яку колись польські революціонери карались у Сибірі»³⁰⁸.

Першу реакцію Щурата на вищезгадані події можна побачити у вірші *Маніфест польськості Львова* (Чого ви кричите? Ми віримо, панове.)³⁰⁹, що свідчить про рішучу позицію автора у цій справі. Наступного, 1919 року значно погіршились стосунки В. Щурата з місцевою владою після того, як він відмовився присягнути на вірність новому урядові, бо «складати присягу, образливу для свого народу, рідко хто може»³¹⁰. Його було заарештовано на понад чотири місяці (від серпня 1919 до січня 1920). Протягом трьох днів (11-13) грудня він веде «тюремні днівники»³¹¹ на сторінках записника, з яких ми можемо довідатись, що утримувався він в келії №20 з іншим ув'язненим на прізвище Ганкевич, проте були плани перевести його до іншої камери (№30), де сидів значно поважніший злочинець Федак і лише після розмови В. Щурата з директором тюрми Мельником та інтервенції останнього В. Щурата залишено в спокої у 20-й камері. Причиною цього стала підозра декого у тюрмі, що Василь Щурат був автором сатиричного фейлетону в журналі «Вперед» про тюремний нагляд. Як пише сам автор нотаток: «Вперед» – від марта 1919 не дістав від мене ані стрічки. Вартоби йому таки щось дати». Крім того В. Щурат виражає своє обурення арештом студентів, учасників протесту на вул. Мохнацького, про що він довідався з того ж «Вперед». Після виходу з тюрми В. Щурат залишається без можливості заробітку протягом майже трьох років. Усі свої сили він зосереджує на діяльності НТШ та організації українських університетських курсів при Науковому товаристві, які за його ініціативою перетворились на підпільний (або таємний) український університет. Самого В. Щурата колегією професорів було обрано ректором цього університету, що

---

³⁰⁸ М. Рудницький, *Василь Щурат. Підпільний ректор*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизька*. кн. третя, Львів 1964, с. 88.

³⁰⁹ В. Щурат, *Маніфест польськості Львова*, «Діло», ч. 243, 1918, с. 3.

³¹⁰ М. Рудницький, *Василь Щурат. Підпільний ректор...*, с. 88.

³¹¹ В. Щурат, *Тюремні днівники*. рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаніка, відділ рукописів ф. 206.

стало цілковитою несподіванкою для багатьох знайомих В. Щурата. М. Рудницький пише про це так:

...всі, що знали життєвий шлях Щурата, дивувались його рішучості: адже він міг скоріше згодитись стати пенсіонером, ніж прийняти почесь, яку важко було уявити собі без неприємностей.

Правду кажучи, він протягом всього свого життя не брав участі в громадському житті і любив затишок. Якби мені сказали, що він став єпископом, я повірив би скоріше³¹².

Важко погодитись з думкою М. Рудницького про те, що Щурат протягом свого життя не брав активної участі в громадському житті, оскільки все його життя доводить цілком протилежне, включаючи його активну поставу у справі з присягою. Причиною такого твердження може бути те, що сам М. Рудницький познайомився з В. Щуратом, коли той повернувся до Львова, справді присвятивши значну частину свого часу науковій діяльності, переважно працюючи вдома чи в бібліотеці. Скоріше можна сказати, що він тримався здалека від багатьох політичних заходів.

З приводу своєї нової посади В. Щурат декілька раз мав розмову з представниками польської влади: з колишнім директором львівської поліції Юзефом Рейнлендером (Józef Reinlender), про що згадує М. Рудницький, та з куратором Янушем Совінським (Janusz Sowiński) і директором Департаменту вищих шкіл Міністерства освіти Людвіком Биковським (Ludwik Bykowski), про що пише сам В. Щурат у своїх спогадах³¹³. В обох випадках ці зустрічі не були офіційними і мали на меті лише отримати більше інформації про український університет та відмовити В. Щурата від подальшої участі в ньому. Проте на В. Щурата це не справило жодного враження:

Я боюсь не того, що поліція буде наступати нам на п'яти і чіплятися за всі формальні порушення закону, а що нам дозволять організувати університет ніби

---

³¹² М. Рудницький, *Василь Щурат. Підільний ректор...*, с. 85.

³¹³ В. Щурат, *Prometoria*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

державний. Молодь завжди любить конспірацію, все те, що заборонено, ніж виконання щоденних обов'язків... Признаюсь – я теж³¹⁴.

На посаді ректора університету та голови НТШ Василь Щурат залишається до 1923 року. Можемо припустити, що причиною відходу з ректорської посади було значне загострення його відносин з польською владою, яка не лише трактувала його як «революціонера», але й планувала перевести його зі Львова на іншу посаду³¹⁵. Проте після рішення В. Щурата залишити посаду ректора українського університету, Я. Совінський прийняв рішення залишити В. Щурата «при управі гімназії Василіанів»³¹⁶. Хоча вчений вже не керував підпільним українським університетом, проте продовжував завідувати кафедрою української літератури та читати лекції з історії української літератури XIX століття та історії української літературної мови XVII-XIX століть.

Попри всі негаразди, В. Щурат не полишає наукової діяльності, при чому погіршення відносин з польською владою не впливає на його ставлення до польської літератури, хоча кількість його наукових праць значно зменшилась унаслідок загальних труднощів з українською друкованою пресою. Серед його наукових робіт варто назвати *Віденське «Общество св. Кирила і Методія»*³¹⁷ (1919), збірку *На досвітку нової доби*³¹⁸ (1919), до якої увійшли статті та замітки з історії відродження Галицької України, *Українські традиції про походження Костюшка*³¹⁹ (1921), *Філософські основи творчості Куліша*³²⁰ (1922) з нагоди 25-х роковин смерті письменника, *Пригадка в 100-ті роковини смерті С. Сташиця*³²¹ (1926), *Ян Каспрович*³²² (1926), про взаємини І. Франка і Я. Каспровича тощо. Переважну більшість його робіт становлять вже згадані

---

³¹⁴ М. Рудницький, *Василь Щурат. Підпільний ректор...*, с. 88.

³¹⁵ В. Щурат, *Різне*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

³¹⁶ *Ibidem*.

³¹⁷ В. Щурат, *Віденське «Общество св. Кирила і Методія»*, Львів 1919.

³¹⁸ В. Щурат, *На досвітку нової доби*, Львів 1919.

³¹⁹ В. Щурат, *Українські традиції про походження Костюшка*, Львів 1921.

³²⁰ В. Щурат, *Філософські основи творчості Куліша*, Львів 1922.

³²¹ В. Щурат, *Пригадка в 100-ті роковини смерті С. Сташиця*, «Рада», ч. 6, 1926, с. 4.

³²² В. Щурат, *Ян Каспрович*, «Діло», ч. 172, 1926, с. 3.

нами раніше дослідження творчості Івана Франка, Тараса Шевченка, Миколи Куліша. В 1929 році в «Неділі» виходить серія статей, присвячених історії масонства: *Будівничі «щасливого світу»*, *В наукових сітях одної організації*, *Під покровом таємниці*.

Разом зі значною частиною поміркованої інтелігенції В. Щурат позитивно сприймав події у наддніпрянській Україні та політику «українізації» в 20-х роках. Він підтримує зв'язок з Академією наук УРСР, кілька разів їздить до Києва, де бере участь у наукових сесіях, підтримує зв'язок з представниками українських наукових та літературних кіл. Після повернення до Львова він організовує та очолює комісію шевченкознавства при НТШ, яка, зокрема, займається дослідженням поширення та впливів творів Т. Шевченка в Західній Україні. В 1929 році В. Щурата було обрано дійсним членом Академії наук УРСР.

На початку 30-х років посилюються непорозуміння В. Щурата з деякими членами НТШ. Причиною цього стали, з одного боку, докори з приводу контактів з Радянською Україною, а з іншого – збільшення кількості людей, що вибрали радикальний спосіб дій для виходу із складної ситуації, в якій опинилися галицькі українці, відкидаючи помірковані погляди своїх попередників М. Драгоманова та І. Франка, з чим В. Щурат погодитися не міг. В результаті, в 1933 році він відмовляється від керування комісією шевченкознавства та залишає НТШ. Ще через два роки, в 1935 році, він переходить на пенсію та тримається осторонь громадського життя, займається упорядкуванням паперів, пише спогади. Останні наукові роботи В. Щурата були надруковані в 1941 році і присвячені І. Франкові: *В дні юнацтва* («Вільна Україна») у 25-і роковини смерті поета та *Іван Франко в боротьбі за український правопис* («Література і мистецтво»). Після Другої світової війни В. Щурат повертається на роботу у Львівський університет, де обіймає посаду професора, а також директора Львівської бібліотеки Академії наук УРСР, де працює до самої смерті. Помер Василь Щурат 27 квітня 1948 року.

Підсумовуючи матеріал, зазначимо, що після смерті письменника світ побачили лише його поетичні твори, і то лише ті, що дозволяла друкувати радянська цензура, та одна-єдина збірка вибраних наукових праць. У 1957 році

вийшла лірична збірка *Поезії*³²³, до якої увійшли вибрані вірші з циклів *На трембіті*, *З історичних пісень* та переклади *Пісні про Роланда* і *Слова про похід Ігоря Святославича*, декілька його віршів увійшли до *Антології української поезії* (1957), ці самі поезії в російському перекладі були надруковані роком пізніше в двотомнику *Антология украинской поэзии в двух томах* (1958). Роком пізніше – вірш *Бывают светлые мгновенья* (переклад російською вірша П. Грабовського), що увійшов до збірки творів поета в трьох томах (1959). У 1962 році вийшла ще одна збірка В. Щурата *Поезії*³²⁴, до якої увійшли вірші, поеми, а також переклади і переспіви. Єдине видання наукових робіт Василя Щурата побачило світ у 1963 році під назвою *Вибрані праці з історії літератури*³²⁵. В наш час у Львові вийшла лише одна збірка релігійних поезій *Великодний дзвін*, упорядником якої є Васирина Щурат-Глуха.

---

³²³ В. Щурат, *Поезії*, Львів 1957.

³²⁴ В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962.

³²⁵ В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963.

▪ Розділ III ▪

Польський дискурс у філологічних розвідках Василя Щурата

Як ми уже зауважували у попередніх розділах, Василь Щурат був лише одним з багатьох дослідників, що у своїй науковій діяльності зверталися до польської тематики. Українські наукові літературознавчі та історіографічні традиції, як і у випадку українсько-польських літературних взаємин, мають кількасотлітню історію. Найбільшої активності, проте, вони почали набувати паралельно з активізацією українсько-польських літературних взаємин, тобто від другої половини XIX століття. Культурний обмін поступово набирав обертів, а постаті таких відомих поетів, як А. Міцкевич, Ю. Словацький та Т. Шевченко не могли залишити байдужими літературознавців обох народів. З українського боку, беззаперечно, великий внесок у дослідження польської тематики зробили такі видатні постаті, як М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, Л. Українка тощо, серед галицьких літераторів варто також згадати О. Маковея, М. Павлика, В. Щурата та інших письменників.

Те, що саме Галичина поступово стала чи не найбільшим науковим осередком польських досліджень в українській культурі, було зумовлено як історично, так і географічно. Науковим контактам двох культур сприяв, наприклад, той факт, що аж до початку Другої світової війни багато науковців, істориків, літераторів та й загалом польської та української інтелігенції постійно чи тимчасово мешкало у Львові. Важливими науковими осередками контакту двох культур були також Краків, Відень, Варшава та Київ. Тридцяті роки XX століття, з огляду на проблемну політичну ситуацію, значно ускладнили наукові контакти, мало сприяли цьому радянські часи, лише сам

кінець XX століття відкрив нову сторінку в українсько-польських наукових та літературних відносинах³²⁶.

Наукова спадщина, що її залишив по собі В. Щурат, попри все своє багатство і здавалось би відомість, є дуже мало вивченою. Цей факт можна пояснити тим історичним періодом, на який припало життя вченого, коли відбувалися дуже складні суспільні-політично процеси, про які радянська влада воліла не згадувати. Хоча роботи В. Щурата не були офіційно заборонені, проте ті рідкі випадки, коли українські дослідники радянської доби, як Г. Вервес, Ф. Стеблій, М. Мороз чи С. Щурат звертались у своїх дослідженнях до творчості вченого, то їх наукові роботи стосувалися «безпечної» тематики. Значна кількість робіт вченого і сьогодні залишається в архівах.

Польський дискурс в науковому доробку вченого взагалі ніколи не розглядався як такий (поняття дискурсу ми вживаємо на позначення вербальної єдності історичного контексту, тексту (наративу) та світогляду автора – у нашому випадку В. Щурата³²⁷). В цьому розділі ми маємо намір розглянути філологічні роботи вченого, що стосуються польської тематики.

Окрему увагу вчений звертав на встановлення невідомих фактів з біографій відомих людей, переважно мешканців Галичини. Як ми вже згадували раніше, В. Щурат багато своїх наукових праць присвятив

---

³²⁶ На жаль, ми не маємо можливості подати всі дослідження українських вчених, котрі стосуються даної тематики через значну їх кількість, тому наведемо лише кілька прикладів: Є. Нахлік, *Творчість Юліуша Словацького й Україна. Проблеми українсько-польської літературної компаративістики*, Львів 2010; Є. Нахлік, *Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики*, Львів 2003; Є. Рихлік, *Українські мотиви в поезії Юлія Словацького*, [в:] «Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. Україна-Польща: діалог упродовж тисячоліть», Вип. 80, Київ 2009, с. 257-352; П. Вербицький, *Болезнь Пруса: творчість*, Харків 1967; Н. Наумова, *Візія Коліївщини в польській літературі та поема Тараса Шевченка «Гайдамаки», «Вітчизна», № 9/10, 2008, с. 151-155; В. Гнатюк, Шевченко в стосунках з поляками, «Червоний шлях», № 3, 1930, с. 148-161; Г. Вервес, *Т.Г. Шевченко і Польща*, Київ 1964; В. Перетц, *Українське питання в освітленню польського поета XVII ст.*, [в:] «Записки наукового товариства ім. Шевченка», т. 71, 1906, с. 5-12; Т. Ткачук, *Станіслав Пишишевський і українська література кінця XIX – початку XX століття: рецепція і типологія*, Автореф дис. канд. філ. наук, Тернопіль 2011; О. Царик, *Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог*, Тернопіль 2000; М. Возняк, *Еліза Ожешко і Іван Франко у взаємному листуванні*, Київ 1955; тощо.*

³²⁷ Про різноманітні підходи до окреслення поняття дискурсу див. монографію американського вченого Девіда Ховарта: D. Howarth, *Dyskurs*, Warszawa 2008.

дослідженню життя та творчості Т. Шевченка та І. Франка, ставши одним із перших дослідників життя та творчості великого галицького письменника. Менш знайомими є його дослідження життя таких визначних людей, як Іван та Антін Могильницькі, Денис Зубрицький, Каспер Ценглевич, Маркіян Шашкевич тощо, а серед поляків його особливу увагу привернули постаті Генрики Пустовойтівни та Тадеуша Костюшка.

Отже, польський темі присвячені дві вищезгадані біографії: Генрики Пустовойтівни та Тадеуша Костюшка. В обох випадках було обрано людей, відомих своєю участю у визвольній боротьбі польського народу. Вибір власне цих осіб, на нашу думку, є випадковим, проте незаперечним лишається той факт, що історичні періоди, на які припало життя цих людей, були одночасно дуже складними і для українців. Особі Генрики Пустовойтівни присвячена стаття в газеті «Неділя» за 1911 рік і являє собою рецензію на біографію Францішка Равіти-Гавронського *Henryka Pustowojtówna. Sylwetka biograficzna*, написану з нагоди тридцятих роковин з дня її смерті. У своїй статті В. Щурат коротко подає інформацію з життя Г. Пустовойтівни, котра народилася в Житомирі в 1838 році в родині російського командира Волинського полку та представниці польської графської родини Коссаковських, котра «в польським повстанні 1863 р., будучи тоді ще панною Пустовойтівною, наробила великого шуму»³²⁸. Автор статті, однак, вважає, що постать Генрики Пустовойтівни є «трохи переідеалізованою», оскільки біограф у своїй роботі називає її «єгзальтована і гарна Генрика», а під час приготувань до польського повстання говорить про неї «młoda, zapalona, zalotna trochę»³²⁹.

Цікавим є той факт, що В. Щурат не критикує автора біографії, значно більше його цікавить реальний образ Генрики, і шукати він його пропонує «між сільветкою Гавронського і сатирою Левицького – десь в середині»³³⁰. Мова йде про сатиру Остапа Левицького (vulgo Драли) під заголовком *Uciekiniery. Poemat á la Konrad Wallenrod, napisal Ostap Kowbasiuk, gente Ruthenus, natione także Ruthenus*, котра вже в часи В. Щурата була

---

³²⁸ В. Щурат, *Fr. Rawita Gawroński. Henryka Pustowojtówna. Sylwetka biograficzna*, «Неділя», ч. 1, 1911, с. 7.

³²⁹ Цитата за В. Щуратом, *ibidem*.

³³⁰ *Ibidem*.

бібліографічною рідкістю через заборону її польською владою. На думку автора, ця сатира є цікавою, оскільки з'явилася у 1863 році, за життя Г. Пустовойтвіни. Хоча твір є сатиричним, а постать Генрики, зрозуміло, «в дечім перекарікатурована ... представлена більше романсово», проте при порівнянні двох образів автор робить висновок, що в обох випадках Г Пустовойтвіні притаманні такі риси характеру, як «zapalona, zalotna troche», що справді могло б відповідати дійсності. Тут автор статті піднімає два важливі питання: появу українського твору про Генрику Пустовойтвіну та справжні причини переслідування цього твору, що в обох випадках пов'язано із складністю польсько-українських відносин. Вчений слушно доводить, що сатира насправді була виразом українського погляду на справу польського повстання, а постать Генрики невід'ємно з ним пов'язана, тому сатира просто «не могла пощадити й Пустовойтвіної». Щодо негативного ставлення поляків до даного твору, то вчений висуває припущення, що незадоволення польських львів'ян викликала не сама сатира на Г. Пустовойтвіну: «Обурило їх найбільше представлене польської золотої молодези зі Львова – згідне з заголовком сатири»³³¹ [*Uciekiniery* – Н.С.-Х.]. Хоча це припущення є цікаве і таке пояснення заборони твору можна прийняти, але лише разом із першим, оскільки важко собі уявити, що зображення Г. Пустовойтвіни, як своєрідного Конрада Вленрода не мало в цій справі жодного значення.

Постаті Тадеуша Костюшка Василь Щурат присвятив монографію, що вийшла у Львові в 1921 році спочатку в ЗНТШ, а пізніше окремим виданням під заголовком *Українські традиції про походження Костюшка*³³². Як говорить сама назва, об'єктом свого біографічного дослідження вчений обрав припущення, популярне в XIX і на початку XX століття серед деяких дослідників, а саме про українське (іноді білоруське або литовське) походження Т. Костюшка з боку батька. Причиною того, що вчений обрав саме цю тему, був випадок: працюючи в архіві в Перемишлі, В. Щурат натрапив на лист о. Алексія Мохнацького до єп. Івана Снігурського, надісланий з 4 листопада 1824 року, копію котрого передруковано у монографії вченого.

---

³³¹ Ibidem.

³³² В. Щурат, *Українські традиції про походження Костюшка*, Львів 1921.

Версія про те, що Т. Костюшко мав українське походження час від часу піднімалася вченими, і не лише українськими. В 1917 році, наприклад, польський вчений-історик Пшемислав Домбковський надрукував в «Gazecie Wieszornej» статтю *Skąd wyrósł Kościuszko?*³³³, в котрій доводив, що Т. Костюшко мав литовське походження, оскільки в листі до російського царя називав себе литвином, а в його родині ще в I половині XVII століття було багато людей на ім'я Федір, Григорій чи Кость, яких згодом замінили Тадеї, Людвіки та Амвросії. Крім того, були версії про те, що білоруський рід Костюшків свого часу перейшов з православ'я на католицизм, в інших версіях ішлося про український рід, що перейшов на греко-католицьке віровизнання. Навіть польський історик Томаш Свенцький у своїй роботі, у описі генеалогічного дерева родини Костюшків також говорить про представників їх родини як католиків, починаючи від II половини XVII століття³³⁴ (маємо на увазі, що цього моменту в родині Костюшків з'являються особи, які мали католицький духовний сан), крім того, в роботі згадуються представники цього роду, що мешкали в Житомирі та Києві. Василь Щурат говорить також про версію А. Волинця, котрий однозначно твердив, що Т. Костюшко – білорус, оскільки дід Т. Костюшка Павло був писарем Берестейського воєводства православного віровизнання. Тут В. Щурат, на підставі записів, у яких зберігалися дані по усіх померлих чину Василіян литовської провінції, які вчений знайшов у львівському архіві, робить припущення, що не всі представники роду перейшли з православ'я відразу на католицизм, частина з них вочевидь прийняла греко-католицизм. Крім того, у вищезгаданих списках знайшлося родове прізвище матері Т. Костюшка, Теклі Ратомської. Як зазначає сам автор, даних, що це саме ті Костюшко і Ратомський, немає, тому без більш певних доказів це залишається лише припущенням.

Серед українських учених версію про походження Т. Костюшка було висунуто в 60-х роках XIX століття: припускалося, що він «походив з українського роду, хоч до нього не признався»³³⁵. Виникало це з того, що

---

³³³ За В. Щуратом, *ibidem*, с. 1.

³³⁴ Т. Świącki, *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. 1, Warszawa 1858, s. 338-339.

³³⁵ В. Щурат, *Українські традиції про походження Костюшка*, Львів 1921, с. 3.

22 грудня 1768 року в Житомирі було віднотовано заклик до уніатського духовенства, який виголосив радомиський декан о.Іван Рох Костюшко. В.Щурат називає прізвища трьох істориків, що підтримували цю гіпотезу: Михайло Герасевич, Михайло Малиновський та Антоній Петрушевич, останній навіть пропонував пов'язати українську і білоруську лінії роду. Причину цього В.Щурат бачить в тому, що «в політичних переконаннях «обединителя» не було національної різниці між Білорусом, Москалем і Українцем»³³⁶.

Ця теорія, цілком зрозуміло, спиралася лише на збіжності прізвищ, тому В.Щурат головною метою свого дослідження вважав за необхідне дослідити джерело самої ідеї про українське походження польського героя, бо такі припущення не могли виникнути безпідставно. Відповідь на своє питання, на думку вченого, він знайшов у вищезгаданому листі о.Алексія Мохнацького до єп. Івана Снігурського, датованому, як ми вже говорили, 1824 роком. В листі йдеться не лише про маніфест і о.Івана Роха Костюшка, але й про спорідненість волинських Костюшків з родиною Тадеуша Костюшка, що автор листа знає від знайомих, котрі особисто знали о.Івана Роха Костюшка. У відповідь на питання, чому в пізніших дослідженнях (крім єдиного вищезгаданого) постать І.Роха Костюшка не згадується, а говориться лише про волинське коріння Т.Костюшка, В.Щурат робить припущення, що це могло статися оскільки о.А.Мохнацький, а скоріше за все єп.І.Снігурський переповів цю історію своїм знайомим, не вдаючись в подробиці, тобто просто повідомив, що існують докази українського, волинського походження Т.Костюшка, а ця інформація могла дійти до вищезгаданих вчених. Щоб авторові не могли закинути того, що він прийняв на віру написані в листі факти, В.Щурат виконав титанічну роботу, перевіrivши в архівах усі прізвища людей, про котрих говорить о.А.Мохнацький, зіставивши дані про місце їх проживання, освіту тощо, щоб переконатися, що ці люди дійсно зналися і не могли бути названі випадково чи вигадані. Крім інформації про Т.Костюшка, в листі подаються і інші дані, котрі не стосуються нашої теми, тому ми не зупинятимемося на них, лише зауважимо, що В.Щурат перевіriv їх також. Лише після того, як уся

---

³³⁶ Ibidem, с. 4.

інформація з цього листа знайшла підтвердження, вчений визнав, що о. А. Мохнацькій подав правдиву інформацію у справі Т. Костюшка.

Таким чином, з'ясувавши історію цієї версії біографії Т. Костюшка, автор монографії переходить до питання, як і чому ця інформація стала такою популярною:

Вістка про українське походження Костюшка, яка могла вийти вже в 20-тих рр. минулого століття з кругів еп. Снігурського ... падала на податний ґрунт. Аджжеж безпосередно по смерті польського героя (1817) між його найближчими ніхто не знав сказати щось докладніше про його походження³³⁷.

Говорячи це, автор має на увазі першого біографа Т. Костюшка, Кароля Фалькенштайна³³⁸, котрий вказав на неточність на медалі, вибитій в Парижі, де вказувалось місце і рік народження Т. Костюшка – Сехновичі на Литві, 1746 року – дані не відповідали дійсності, оскільки батько Т. Костюшка не мешкав там від 1729 року. Історикам не було відома також докладна дата народження, її першим подав інший біограф, Тадеуш Корзон³³⁹, а точніше – вирахував на підставі списку польського корпусу кадетів від 18 грудня 1765 року, де було зазначено, що Т. Костюшко мав 18 років а також метрики хрещення від 12 лютого 1746 року: виходячи з того, що при хрещенні хлопець отримав ім'я Анджей Тадеуш Бонавентура, історик вказав дату 4 лютого, коли, на його думку, припадали іменини Анджея. Друге ім'я Костюшка, Тадеуш, Т. Корзон пов'язує з ім'ям діда з боку матері, Людвіка Тадеуша, що є вірогідне, хоча і не пояснює, чому не було обрано першого імені Людвік. Щодо третього, досить незвичайного імені Бонавентура, то пояснення цього факту взагалі немає. Проаналізувавши усі ті біографічні дані, які були відомі на той час, В. Щурат доходить висновку, що саме відсутність точних відомостей про місце та дату народження Т. Костюшка і стала головною причиною появи такої кількості версій, після чого робить таке припущення:

---

³³⁷ Ibidem, с. 6.

³³⁸ K. Falkenstein, *Tadeusz Kościuszko – to jest biografia tego bohatera*, Wrocław 1831.

³³⁹ T. Korzon, *Kościuszko – biografia z dokumentów wysnuta*, Kraków 1906.

Завдаючи собі питання, чому серед польської суспільності безпосередно по смерті такого голосного чоловіка, як начальник повстання Костюшко, знало ся так мало з найважніших дат із його життя, годі відповісти що та несвідомість була припадкова. Скорше хочеть ся припускати, що інше³⁴⁰.

Після цього висновку В. Щурат робить те, що сам називає «захитати ся між непевними фактами й припущеннями», робить спробу інакше поглянути на дату народження та повне ім'я Т. Костюшка, оскільки, проаналізувавши краківське видання календаря на 1746, вчений зауважив, що на день 4 лютого припадало католицької Вероніки та грецької Ксенії, а Андрія припало на 4 лютого лише наступного, 1747 року. Оскільки ідея з вищезгаданим поясненням імен його також не влаштувала, В. Щурат доходить висновку, що Т. Костюшко взагалі народився не 4 лютого, коли не було Андрія, а 15 липня, коли за греко-католицьким календарем припадало Андрія, в той час як 14 липня за римо-католицьким календарем припадало саме Бонавентури, єдине чоловіче ім'я в найближчих днях.

Беручи до уваги лист о. А. Мохнацького, Василь Щурат робить висновок, що родина Костюшків була однією з тих, де мати була римо-католицького визнання, а батько ще залишався уніатом, а тому така ситуація з вибором імен була компромісом. Відкидає вчений і попереднє пояснення імені Тадеуш, котре вважає замало вмотивованим. На його думку, пояснення треба шукати в тогочасних традиціях, пов'язаних з хрещенням немовляти. Фактично відбувалося два хрещення: перше, лише хрещення водою, відбувалось відразу після народження, а через деякий час, коли мати почувалася добре, влаштували святкування та відбувалось миропомазання, котре дуже часто, з метою заощадження коштів, поєднували з іншим родинним святом. Таким святом після 15 липня в родині Костюшків могли стати іменини матері з вересня, на котре припадало рідко вживане ім'я Агафтоніка, тому батьки могли вирішити обрати найближче до 3 вересня чоловіче ім'я – Тадеуша (1 вересня).

Остання річ, яка мала б підтверджувати гіпотезу В. Щурата, є саме запис у списку кадетського корпусу, де 18 грудня 1765 року було записано, що

---

³⁴⁰ В. Щурат, *Українські традиції ...*, с. 7.

Т. Костюшко мав 18 років. За підрахунками вченого, якби хлопець народився 4 лютого, то замість 18 він мав би 19 років. Сам автор не претендує на наукове відкриття і зазначає, що це лише припущення, котре потребує глибокого дослідження, але що завдяки цій версії подвійного віровизнання в родині Костюшків більш вірогідною здається можливість існування родинного зв'язку між Т. Костюшком та житомирським священиком о. І. Рохом Костюшком, а також можливість спорідненості з родом тих василіан Костюшків, що згадувалися вище.

Версія, яку подав Василь Щурат, була ним створена на підставі великої кількості зібраного матеріалу, більшість з якого потребує підтвердження. Вчений, як ми вже говорили раніше, був відомий своїми сенсаційними на той час твердженнями, одні з них згодом підтвердилися, інші ні. Фактом є те, що у списку досліджень так чи інакше пов'язаних з життям Т. Костюшка, поданому в Інтернеті польською Фундацією Костюшка, котрий складається з 944 позицій (від 1819 до 2010)³⁴¹ ця монографія відсутня, тому цілком можливо, що вона до сьогодні залишається невідомою польським ученим.

Для нас ця робота є цікавою ще з однієї причини: спроба вченого пояснити усю складність українсько-польських відносин часів життя Т. Костюшка. Вчений вважає, що той факт, що найближче оточення такої відомої людини не знало точну дату і місце народження польського героя, був результатом зумисного приховування цих фактів, а єдину вірогідну причину вчений вбачає у небажанні Т. Костюшка розголошувати факт наявності в його родині греко-католиків та Русинів, особливо в часи, «коли агресивність Поляків супротив Українців виявляла ся сильніше». Як доказ цього автор наводить приклади інших Українців, котрі ще в школі вдавали, що не розуміють української через негативне ставлення вчителів та інших учнів. Так само відповідає він на поставлене на початку своєї розвідки питання про причини популярності версії про українське походження Т. Костюшка серед українських істориків:

Національній гордості угнітаних мусіла схлібляти свідомість, що їх сильніші противники не в силі здобути ся на передових людтї власної народности,

---

³⁴¹ http://www.fundacjakosciuszki.pl/pdf/spis_biblioteki_kosciuszkowskiej.pdf (доступ від 15.08.2013).

а користують ся позичаними. Такою свідомістю годуєть ся в нас і нині національну гордість у відношенню вже не до Поляків, як до Москалів, коли пишеть ся про нашу давну літературу, штуку, культуру. Кілько то – мовляв – ми їм дали добра! Слаба потїха, слабий підєм національної гордості...³⁴²

Ще одним зацікавленням Василя Щурата як вченого була фольклористика, якій він частково завдячував своє знайомство з Іваном Франком. Як ми говорили раніше, ще учнем львівської гімназії В. Щурат записав декілька народних пісень в Кобиловолоках і згодом показав їх Франкові, що стало їх першою зустрічю. Любов Щурата до народного мистецтва підтверджує і згадана раніше автобіографія, де автор говорить про велике замилювання культурою та звичаями Волині, батьківщини його вітчима. Більшість фольклористичних робіт належить до раннього періоду творчості дослідника. Серед чотирьох дебютних публікацій майбутнього вченого в 1890 році в журналах «Народ» та «Зоря», три стосувалися українського фольклору: *Свійські ліки народні*³⁴³, *Святий вечір в Грибовичах під Львовом*³⁴⁴, *Обжинки (Грибовичи під Львовом)*³⁴⁵. Через два роки, в 1892 році з'явилося ще три статті, дві з яких було надруковано в журналі «Am Ur-Quell», а одна в газеті «Діло».

Відомий український вчений Мирослав Мороз у своїй статті до 100-річчя від дня народження В. Щурата вказує на те, що до 1894 року, тобто до появи «Життя і слова» за редакцією І. Франка, «українські фольклористи Галичини не мали свого органу, де могли б друкувати записи та дослідження», а тому змушені були друкуватися в часописах та журналах літературного та політичного характеру, як «Діло», «Народ», «Правда», «Зоря» тощо. Саме в цьому автор вбачає причину того, що Василь Щурат «ряд своїх праць з питань фольклористики друкує в журналі «Am Ur-Quell», який виходив в місті Люндені (провінція Гольшайн в Німеччині) під редакцією Ф. С. Крауса³⁴⁶.

---

³⁴² В. Щурат, *Українські традиції...*, с. 14.

³⁴³ В. Щурат, *Свійські ліки народні*, «Зоря», ч. 4, 1890, с. 63-64.

³⁴⁴ В. Щурат, *Святий вечір в Грибовичах під Львовом*, «Народ», ч. 17, 1890, с. 261-263.

³⁴⁵ В. Щурат, *Обжинки (Грибовичи під Львовом)*, «Народ», ч. 6, 1890, с. 82-84.

³⁴⁶ М. Мороз, *Василь Щурат (до 100-річчя від дня народження)*, «Народна творчість та етнографія», № 5, 1971, с. 82.

Хоча факти, що їх подає М. Мороз, є незаперечні, проте у випадку появи ряду робіт В. Щурата в журналі «Am Ur-Quell» варто вказати на те, що роки появи статей дослідника в німецькому часописі збігаються із роками його навчання у Відні. А той факт, що перша стаття В. Щурата у цьому журналі – *Geheime Sprachweisen. Eine Umfrage von Krauss*³⁴⁷ – була написана у співавторстві з І. Франком, може свідчити про те, що саме через І. Франка молодий дослідник отримав доступ до редакції цього часопису.

Цілком зрозуміло, що вченого найбільше цікавив український фольклор, але як і в інших сферах діяльності, його інтерес не обмежувався суто національною тематикою: час від часу його увагу привертав польський, чеський, російський та навіть західноєвропейський фольклор. До найцікавіших робіт належить, наприклад, *Гагілки і риндзівки*³⁴⁸, яка стала своєрідним доповненням розвідки іншого відомого галицького фольклориста та етнографа Володимира Гнатюка, *Гаївки* (1909). В цій розвідці автор робить спробу обрати найбільш узаasadнену назву весняних пісень, що були відомі під багатьма назвами: «лаголойки», «яківки», «ягілки», «галагівки», «гаївки», «ягілки», «галі» тощо. На думку В. Гнатюка, такою назвою є саме «гаївки», оскільки вона не лише одна з найбільш розповсюджених, але й узаasadнених, бо виводиться від слова «гай», а саме в гаях співалися ці пісні.

В. Щурат у своїй статті подає також думку іншого українського етнографа Омеляна Партицького з його розвідки *З уст народна: гагілки, коляди* (1877), який слово «гагілки» спробував вивести від індійського весняного свята «голі» або «гулі». У своєму дослідженні В. Щурат, в свою чергу, пояснює назви «глаголки», «глагівки», «глагілки», «галагівки», «галагілки», «лаголойки», котрі мають виводитись від староруського слова «глаголити» (співати), а саме його здрібнілої форми. На доказ свого припущення вчений наводить приклади із весільних пісень і, таким чином, доходить висновку, що «глаголойка» має те саме значення, що сучасна

---

³⁴⁷ Iw. Franko, W. Ščurat, *Geheime Sprachweisen. Eine Umfrage von Krauss*, «Am Ur-Quell», IV Band, №3, 1893, S. 76-78 або <https://archive.org/details/amurquellmonatsoikraugoog> (доступ від 24.06.2018).

³⁴⁸ В. Щурат, *Гагілки і ринд зівки*, «Діло», ч. 95, 1910, с. 6-7.

«співанка». Хоча дослідник зазначає, що це все є лише гіпотезою, проте доходить висновку, що назва «глагілка» є більш відповідною, ніж «гаївка».

Крім стародавніх пісень, увагу В. Щурата привертала також найновіші народні пісні, зокрема йому належить рецензія на збірник пісень Теодора Федика *Пісні про Канаду і Австрію*, що була присвячена третьому виданню цього збірника³⁴⁹. У своїй рецензії вчений відзначає велику вартість так званих «пісенних новотворів», що дають можливість зрозуміти усі складності життя емігрантів, як і причини еміграції Українців з Австрії, значно краще за будь-який інші джерела.

Народні звичаї та традиції також стали предметом досліджень галицького фольклориста та етнографа. В деяких роботах він просто подає записані ним традиції святкування обжинок чи Святвечора, про які ми згадували вище, *Вертеп села Кобиловолок у Тереховлі*³⁵⁰, *Свято молодіжі (Фольклорний начерк)*³⁵¹ тощо, деінде автор порівнює українські традиції до традицій інших народів. М. Мороз особливо відзначає рецензію на працю Адольфа Черного *Svatba u Luzickych Sbruy*, в якій В. Щурат подає «велику кількість порівняльного матеріалу...рецензент знаходить у праці ... подібні до українських весільні обряди, пісні, наприклад, пісню про пташине весілля»³⁵².

Іншою розвідкою, багатою у порівняльній матеріал, є *Людські фігурки з воску*³⁵³, яка є однойменним додатком до роботи Володимира Гнатюка. В той час як В. Гнатюк подає у своїй роботі відомості про те, що виготовлення людських фігурок із воску все ще можна зустріти серед Гуцулів, В. Щурат робить спробу дослідити історію виготовлення таких фігурок, починаючи з часів стародавнього Риму. Вчений вважає, що в часи Римської імперії воскові фігурки поступово поширилися Західною Європою та через Польщу потрапили в Україну, окремо зупинившись на питанні переслідування чаклунів католицькою церквою.

Значну групу розвідок В. Щурата складають роботи, що стосуються народних вірувань та забобонів. В 1893 році виходить німецькомовна стаття

---

³⁴⁹ В. Щурат, *Рецензія: Пісні про Канаду і Австрію, зібрав Теодор Федик*, «Неділя», ч. 10, 1911, с. 8.

³⁵⁰ В. Щурат, *Вертеп села Кобиловолок у Тереховлі*, «Неділя», ч. 1, 1930, с. 8-7.

³⁵¹ В. Щурат, *Свято молодіжі (Фольклорний начерк)*, «Діло», ч. 268, 1907, с. 1-2.

³⁵² М. Мороз, *Василь Щурат...*, с. 83.

³⁵³ В. Щурат, *Людські фігурки з воску*, «ЗНТШ», т. СХХVІІІ, 1919, с. 217-219.

*Zaubergeld*³⁵⁴, в котрій дослідник намагається дослідити поширення вірувань в «inklus», монету, яка завжди повертається до власника, скільки б її не віддавати. В. Щурат вказує, що віра в інклюз була популярною не лише серед галичан, які також називали її «никлюз», «маклюр» та «метлюг», але й серед німців, найпопулярнішою назвою якої було «Hecketaaler», та росіян, котрі часто називали її «подельная монета» або «неразменный рубль».

Вчений наводить дані про те, що подібні вірування існували серед скандинавів, стародавніх римлян, греків та єгиптян. На його думку, саме через римлян ці вірування розійшлися Європою, доказом чого, на його думку, є латинське походження слова «інклюз». Одночасно автор вказує на те, що йому невідомо про існування подібних вірувань серед поляків. Іншим віруванням присвячена розвідка *Woher kommen die Kinder?*³⁵⁵, в якій автор досліджує повір'я галичан, звідки беруться діти. За даними вченого, найпопулярнішим поясненням було те, що дитину приносить бузько-чорногуз. Мешканці міст говорили також, що дітей купують у Кракові, або що їх приносить янгол, в той час як сільські мешканці їздять купувати дітей до міста.

Цікавому народному звичаю присвячено розвідку *Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р.*³⁵⁶, основою якої стали архівні матеріали, на них автор натрапив під час свого перебування в м. Броди. Вчений вказує на історію звільнення приреченого до страти злочинця в Бродах 1727 року дівчиною, яка виявила бажання вийти за нього заміж. Подібні випадки належать, за словами автора, до звичаєвого права, яке часто застосовувалося в XVI-XVIII століттях у Польщі та на українських землях, що знаходилися під польською владою. На думку вченого, цікавим є той факт, що злочинця було помилувано на прохання дівчини на початку XVIII століття на Волині, коли в самій Польщі цим правом вже нехтували.

Повертаючись до теми нашої роботи, зазначимо, що українсько-польському питанню присвячено декілька розвідок вченого. Серед них

---

³⁵⁴ W. Ščurat, *Zaubergeld*, «Am Ur-Quell», IV Band, №3, 1893, S. 105-110 або <https://archive.org/details/amurquellmonatso1kraugoog> (доступ від 27.06.2018).

³⁵⁵ W. Ščurat, *Woher kommen die Kinder?* «Am Ur-Quell», V Band, №11, 1894, S. 266-267 або <https://archive.org/details/amurquellmonatsookraugoog> (доступ від 27.06.2018).

³⁵⁶ В. Щурат, *Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р.*, «ЗНТШ», т. LXXV, 1907, с. 8.

можемо назвати *Ein polnisches Rekrutenlied*³⁵⁷, приводом до написання якої була записана автором пісня в селі Спасові біля Сокаля, *Na pikiecie stoju*. В статті автор говорить, що йому вдалося записати цю пісню зі слів колишнього солдата австрійської армії, котра, попри свою популярність серед поляків і українців галичини, не потрапила до жодного відомого збірника пісень. Окрім самої пісні, в статті подано її переклад німецькою мовою. Можемо припустити, що переклад належить В. Щурату. Іншій польській пісні, також записаній в с. Спасові, присвячена стаття *Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied*³⁵⁸. Цього разу вчений звертається до постаті дівчини-воїна, яка оспівується в культурах багатьох народів: дівчина їде на війну у чоловічому вбранні, відзначається великою кількістю подвигів та випадково зраджує себе в кінці. В. Щуратові вдалося записати польсько-український варіант, у якому співається про царя, що посилає свою старшу доньку на війну, а коли вона відмовляється, зголошується молодша. Далі сюжет йде традиційним шляхом, проте дуже цікавим у цій пісні автор статті вважає згадку про народного поета Кошута. Окрім самого тексту пісні, автор подає переклад німецькою мовою.

На окрему увагу заслуговують розвідки, що базуються на архівних матеріалах. Як ми вже говорили раніше, В. Щурат значну частину часу проводив в архівах у пошуках матеріалів для своїх досліджень. Іноді вченому траплялися несподівані знахідки, на основі яких він писав свої фольклористичні дослідження. Серед таких робіт є, наприклад, стаття *Українські народні пісні в городських актах*³⁵⁹, в якій автор подає інформацію про знайдені ним в гродських актах Львова записи українських і польських пісень. На думку вченого особою, що записувала ці пісні, міг бути писар, а той факт, що діапазон тематики пісень від веселих до іноді непристойних, говорить про те, що писар записував їх у вільний час, скоріш за все просто з нудьги. Для прикладу автором статті подано три пісні датовані 1707 роком та одну приблизно 1740.

---

³⁵⁷ W. Šćurat, *Ein polnisches Rekrutenlied*, «Am Ur-Quell», V Band, №1, 1894, S. 26-27 або <https://archive.org/details/amurquellmonatsookraugoog> (доступ від 27.06.2018).

³⁵⁸ W. Šćurat, *Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied*, «Am Ur-Quell», IV Band, №1, 1983, S. 2449-250 або <https://archive.org/stream/amurquellmonatso1kraugoog#page/n272/mode/2up> (доступ від 28.06.2014).

³⁵⁹ В. Щурат, *Українські народні пісні в городських актах*, «Неділя», ч. 7, 1911, с. 2-3.

Польській тематиці присвячена інша робота *З неznаної польської рукописи XVIIв.*³⁶⁰, в якій вчений аналізує знайдений в архіві греко-католицької капітули в Перемишлі рукопис. Дослідник вважає що, рукопис не потрапив у руки вченим через свою назву *Wiersze i pieśni erotyczne*, автором записів був ксьондз Юзеф Хвалібуг. В. Щурат припускає, що записи слід віднести до початку XVII століття, хоча почерк на його думку, вказує на кінець XVIII. Дослідник також відзначає, що у рукописі, який складається з 102 карток, частина сторінок відсутня, що позбавляє вченого можливості повністю його вивчити. На основі змісту рукопису В. Щурат робить припущення, що власник рукопису був «чоловік живий ... Замість мертвої схолястичної поезії списував собі будь що будь живіші еротики, в більшій частині грубо порнографічні, а передовсім вносив у свій загишок таке, що мало якусь реальнішу основу, якийсь зв'язок з історичними фактами, – було сатирою на сучасні прояви»³⁶¹.

Автор статті лише коротко аналізує ті записи, що стосуються польської тематики, хоча більшість з них він передруковує, вважаючи, що вони мають зацікавити польських істориків та фольклористів. Серед них можемо назвати віршований уривок *Ordinans Hetmana Na ninieysze woynie w Warszawie naznaczone Anno Dni 1649*, який дослідник вважає сатирою «з часу шведчини», два наступні вірші *W Lublinie, Anno 1653. 25. May* та *List o Lisowczykach do Doctor Martin Luter od Śląskich Fangielików. Xiądz Nikiel Habspert Minister Ferbitkai z Boru wrocławskiego na Polskiego Przelozony Roku Panskiego 1646*, на думку вченого є ілюстраціями положення іновірців в Польщі XVII століття. Інша сатира, як припускає В. Щурат, *Terminata Zciagu pospolitego ruszenia Mazowieckie^o według nizey opisanego Vniuersatu. Ktory sie tak ogłasza przez Generala*, стосується невдалого походу Зигмунта III з 1621 року. Останнім записом, вагомим для польських дослідників, вчений вважає лист до короля без підпису, що може вказувати на те, що власник рукопису був автором цього листа: «Бо коли б він чужий лист переписував, то не мав би причини промовчувати автора листу... Скоро-б мій здогад не був лиш здогадом, тогді той ...лист... набрав би великої вартости»³⁶².

---

³⁶⁰ В. Щурат, *З неznаної польської рукописи XVII в.*, Львів 1906.

³⁶¹ Ibidem, с. 2.

³⁶² Ibidem, с. 13.

Значно більше зацікавили автора записи двох українських пісень, перша з яких «відзначаєть ся гладкостю та співністю», що може доводити її популярність, бо саме цим, як вважає В. Щурат, можна пояснити її «складність та ошліфоване». Друга, натомість, має «трохи кострубату форму» та нелогічне закінчення, що наводить дослідника на думку про «компіляцію що найменше двох пісень». Дослідник вважає, що ці записи становлять велику цінність, оскільки є одними з найстарших записів XVII століття.

Окремо вчений відзначає *Euangelia Ruska Schysmaticka*, яка є «ординарною травестією Матвієвого евангелія гл. 1 зач. 1». Фактично це польське жартування із шляхетського походження Богдана Хмельницького, серед предків якого перераховуються злодії та тварини. Ми не маємо можливості навести весь запис, тому обмежуємося коротким уривком, котрий дасть змогу зрозуміти загальну ідею твору:

Knychy rodeneia y plodenyia Swiatych y Swiatych, blochowiernych Ruskich, kolise plodeli na hustynach. Da vrodili Borysa, Borys Dynisa ... Charasim zrodil Skurwoosyna, Skurwosyn Pak zrodil Matwiia. Matwey zrodil zludeia, zlodey Safku ... Malanka vrodila Vlhū, Vlha Brizeluiu, Prytuliū, Brizelia Tacu, Taca Klacu, Klaca vrodila Izaia, Izaia zrodil Bochdona Chmielnickoo Hetmana zaporoskoo. To Vangelia Krasnaia Ruskaia o kotorey pismo Ruskoie Breszet³⁶³.

Саме цей запис дав змогу вченому підтвердити припущення про те, що рукопис було написано до 1650 року. Оскільки автора рукопису дуже цікавили подібні сатиричні твори, то, логічно припускає вчений, пізніші сатиричні писання про Богдана Хмельницького, що масово почали з'являтися після Берестецької битви, мусили б неодмінно появитися в цьому рукописі.

Останнє, що аналізує вчений, це епіграф до цього рукопису, взятий із Грюнвальдської Пісні:

Day nam na swiecie z Bogiem побыdz
Po szywocie w Raiu Boskym bydz³⁶⁴.

---

³⁶³ Ibidem, с. 5.

³⁶⁴ Ibidem, с. 2.

В. Щурат, як один із дослідників цієї історичної пам'ятки, доходить висновку, що цей уривок зайвий раз доводить «процес псовання пісні» в XVII столітті.

В даному випадку ми зупинилися лише на найважливіших історично-літературно-фольклористичних роботах вченого, проте його діяльність в цій сфері не обмежувалася лише публікаціями та рецензіями. Вчений виступав із лекціями, брав участь у наукових дискусіях, в молоді роки він охоче передавав зібрані матеріали іншим ученим, зокрема І. Франку. В архіві вченого, що зберігається в Львівській Науковій Бібліотеці, знаходяться нотатки та матеріали до ненаписаних статей: *Святоандріївські ворожби, Святкові обряди українських селян на Буковині, Тексти колядок, Записи діалектизмів, зібраних на Бойкіщині, Гуцульщині у Крехові та інших місцевостях в 1897, 1898 роках* тощо.

Говорячи саме про фольклористичну діяльність В. Щурата, М. Мороз зазначає:

Вчений прагнув дослідити, як, з одного боку, паралельні явища виникали незалежно один від одного серед різних народів і в якому вони були зв'язку з історичним, культурним, економічним та суспільно-політичним життям народу. З другого боку, у своїх працях з фольклору В. Щурат прагнув навести якомога більше порівняльного матеріалу для всебічної характеристики предмету³⁶⁵.

Варто зазначити, що такий підхід демонструє величезну обізнаність вченого у сфері фольклористики. Зіншої сторони, велика кількість публікацій вказує на значне зацікавлення фольклористикою серед польських та українських вчених кінця XIX – початку XX століть.

Серед великої наукової спадщини, яку залишив по собі Василь Щурат, значна кількість робіт пов'язана з літературою – це статті, розвідки, монографії та дослідження, частина з яких стосується польської літератури та її зв'язків з українською. Тематика літературознавчих робіт є дуже різноманітною і виникає з особистих зацікавлень автора, причому найчастіше вчений звертався до компаративістичного методу, порівнюючи різноманітні факти та події з історії української та польської літератури. Часто це були розвідки,

---

³⁶⁵ М. Мороз, *Василь Щурат...*, с. 83.

пов'язані із конкретними творами польської літератури. Таке порівняння польських та українських творів давало йому змогу знайти спільні мотиви, показати взаємні впливи польської та української літератур одна на одну.

Як приклад, можемо назвати статтю *Шашкевичева «Олена»*, яка вийшла у Львові в газеті «Неділя» в 1911 році. Причиною її написання був не лише факт зацікавлення вченого творчістю Маркіяна Шашкевича, але й поява статті *Причинок до студій над М. Шашкевичем* Михайла Терашаківця, в якій автор доводив залежність твору від пісні про *Збигоня* з чеського *Краледворського рукопису*. Дослідник М. Терашківець не зміг знайти відповідники усіх моментів твору М. Шашкевича в чеській пісні, тому зробив припущення, що частина з них могла бути пов'язана з *Канівським замком* Северина Гоциньського та народним оповіданням Григорія Квітки-Основ'яненки. Як вказує В. Щурат, автор статті «плів батоги з піску»³⁶⁶, оскільки сам собі заперечив у наступній роботі *Галицько-руське літературне відродження*, запропонувавши шукати джерела твору М. Шашкевича в так званій «конспіративній» літературі з 1850-х років, тобто творах, що з'явилися вже після *Олени*.

В. Щурат дає лише загальну оцінку цим дослідженням: «У всіх цих міркуваннях лише одне було щасливе: гадка про залежність «Олени» від якихсь сторонніх літературних творів»³⁶⁷. До думки про наслідування автора доводять розважання про те, яким саме видом твору є *Олена*. Якщо сам М. Шашкевич називав її казкою, а це одразу виключає твір з рядів оповідань, в основі яких лежала б життєва обсервація, то для В. Щурата термін «казка» також є не дуже прийнятний, оскільки в ній «забагато актуальності». Як вважає вчений, «в доборі такої етикетки скоріш слід бачити популярний в добу галицького романтизму звичай добиратися до смаку публіки, проїнятої ентузіазмом до всього народного, за допомогою етикеток, браних з народної словесності»³⁶⁸. Саме це, на думку дослідника, може вказувати на літературне наслідування, джерело якого автор намагається знайти, аналізуючи основну ідею твору – знесення панської сваволі над народом.

---

³⁶⁶ В. Щурат, *Шашкевичева «Олена»*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 138.

³⁶⁷ Ibidem.

³⁶⁸ Ibidem.

В. Щурат висловлював думку, яка повторювалася у кількох його дослідженнях, що вищезгадані ідеї використовувалися активно в польській літературі 30-х років, а тому саме серед творів цього періоду в польській (а не чеській) слід шукати прототип *Олени*. Серед багатьох творів, де можна зустріти опришків, напади на замки, акти помсти народу, а також тих, що нагадують йому *Олену* передачею настроїв чи описом краєвидів (*Polihymnia* Богдана Залеського та Антонія Одинця (1827), *Zamczysko* Августа Кретовича (1830), *Wanda Potocka* Міхала Сухоровського (1832), *Zamek Kordyszewski* невідомого автора (1833)), автор статті обирає два, які йому найбільше нагадували твір М. Шашкевича.

Першим оповіданням, на яке вказує Василь Щурат, є твір Єжи Бродського *Opryszki w Karpatach*, що з'явився у Львові в 1830 році на сторінках літературного альманаху «Haliczanin». В обох творах автор знаходить опис сцени, де у горах навколо вогнища сидять люди, попиваючи горілку. Подібний настрої, а саме жага помсти, опановує опришків, коли вони довідуються про «злочинний намір старостича» – в українському творі, а в польському бажання помсти «temu wąsatemu dziedzicowi» викликано тим, що «naszych jak bydło ćwiczu»³⁶⁹. Далі в польському оповіданні опришки починають наспівувати пісні. Ось лише їх уривки:

Ciągną chmury, a wśród chmur
Pragnie deszczu kania.
W czarnej puszczy naszych gór
Wolna buja łania.
Buja łania, buja koń,
Hej opryszki, bijmy dłoń!

та

Psem opryszek, coby czuł,
Gdzie jaka różnica.
Chociaż w sidła wpadnie gil,
Śmiało dynda kilka chwil³⁷⁰.

---

³⁶⁹ Ibidem, с. 139.

³⁷⁰ Цитата за В. Щурат, ibidem, с. 140.

В українському творі також використано пісні:

Хоть з дерева лист упав,
Морій половіє,
Весілочко господь дав,
Радо нам ся діє!

та

Нуте! жваві хлопаки,
Легіники горні,
Витинайте гопаки,
Хлопчата моторні!³⁷¹

Хоча автор пробує переконати, що пісні дуже подібні: «Хіба ж це не той самий темп ритму, не той самий склад пісні, і навіть не та сама концепція...?»³⁷², проте тут з В. Щуратом важко погодитись, адже в обох випадках автори наслідували народні пісні, тому подібність «ритму та складу», швидше за все, зумовлена саме цією обставиною. Крім того, важливою відмінністю є те, що в польському оповіданні пісні співають опришки, а в казці М. Шашкевича – весільні гості.

Вказує автор статті й на інші перегуки у творах М. Шашкевича, а саме *Логоні* з поезією Ю. Борковського *Kozak*, також надрукованою в «Галичанині», як і деяких інших віршів М. Шашкевича з перекладами чеських та сербських пісень, що друкувались в цьому журналі, тощо. На думку В. Щурата, це доводить вплив «Галичанина» на творчість Маркіяна Шашкевича. На нашу думку, ці припущення, як і попередні, могли б вказувати на популярність певних сюжетів та мотивів, проте трактування журналу «Галичанин» як джерела творчості М. Шашкевича є перебільшенням.

Інший твір, у якому В. Щурат шукає початків *Олени*, є *Sobótka* Северина Гощинського. В цих творах він також знаходить спільні моменти, як, наприклад, несвідомі небезпеки люди на святкуванні весілля в М. Шашкевича та собітки (традиційного польського святкування навколо вогнища) С. Гощинського, крім того вчений проводить паралелі між образами: постаті

---

³⁷¹ Ibidem.

³⁷² Ibidem.

бандуриста Данилка відповідає співак Людек, а замість Медведюка є Янош, які в обох випадках уособлюють народних месників. Найбільшою відмінністю цих творів є образ суспільного зла – у творі С. Гоцинського його уособлюють татари. «Концепція ‘Олени’ зовсім аналогічна до концепції ‘Sobótki’», тому, на думку автора, мають існувати аналогії в окремих сценах. Передовсім дуже влучно вказана подібність у описах Медведюка та Яноша:

...барки его – у Бескидах камінь, дуб – его правиця, брови его, як дві чорні хмари, а очі его – з-під тих хмар дві мовні, а борода его – ніч темна осіння, а голос его – грім серед літа, а ступив ногою – земля застогнала, вергся на врага – буй-туром валив (Медведюк).

Та

Rozbójnik Janosz spoczywał za niemi
Głazem, co wieków ujada się w pierś ziemi,
Najgłębiej skryty w jodłowym zacieniu.
Znać go po wzroście, znać go po wejrzeniu,
Żaden mu góral w niczem nie zrównywa.
Słynie jak Krywań! O nim Ludek śpiewa:

Janoszu! dzielny góralu!
Z kąd ty wziął się na Podhalu
Taki rosły, taki wdzięczny
Taki silny, taki zręczny?

Ty wysoki, jak Łomnica,
Jak lawina, twa prawica,
Jako Tatry, twoje barki,
Jak lot gwiazdy, bieg twój szparki.

(Янош)³⁷³

На додаток, Медведюк і Янош змальовані в оточенні відважних побратимів, «таких же бородатих»³⁷⁴.

Окремим цікавим моментом дослідник вважає сцену, де Семен у казці М. Шашкевича залишає замок і йде в гори, ступаючи «по розметаних костях».

---

³⁷³ Цитата за В. Щурат, *ibidem*, с. 141.

³⁷⁴ *Ibidem*.

На його думку, пояснення походження цих «костей» слід шукати у вступі до твору С. Гощинського, де описане знищення верховинцями татарського війська: «татар замкнули [в долині – Н.С.-Х.] і з гір засипали їх колодами й камінням та вигубили. Від костей вбитих татар ця долина називалась Kościelisko»³⁷⁵. Автор статті не лише вважає це «сильним corpus delikti», який пояснює, по яких саме костях йшов Семен, але й припускає, що ідею такого знищення татар згодом використав Іван Франко у своєму *Захарі Беркуті*. Поклавши в основу той факт, що М. Шашкевич мусив знати твір С. Гощинського, який було надруковано в кінці 1833 року у Львові під назвою *Ziewonia*, автор робить спробу визначити час написання *Олени*, котра була надрукована в «Зорі» в травні 1834 року. Виходячи з цих міркувань, часом написання казки В. Щурат вважає «сам кінець 1833 і початок 1834 років»³⁷⁶.

Хоча стаття й піднімає цікаві питання, проте важко погодитись з висновком про наслідування. В творі М. Шашкевича можна помітити деякі подібності до твору С. Гощинського, проте вони не є настільки вираженими, щоб можна було говорити про літературне наслідування, як це пробує довести В. Щурат. Єдиний момент, який справді впадає в око, – це подібність у описі портретів ватажків опришків в творах С. Гощинського та М. Шашкевича, що може лише вказувати на знайомство М. Шашкевича з твором С. Гощинського, що, в свою чергу, підтверджувало б припущення дослідника щодо часу написання казки. Але навіть така подібність не є незаперечним доказом, оскільки нагадує билинні традиції зображення героїв. Решта порівнянь лише вказує на популярність подібних сюжетів у польській та українській літературах в 30-і роки XIX століття.

Попри не дуже вдалі висновки, сама робота є цікавою, оскільки доводить, що В. Щурата не дарма вважають одним з перших компаративістів українського літературознавства, правда, його метод ще залишається формалістично-компаративістським, що призводить до подібних результатів, як і у випадку аналізу збірки І. Франка *Зів'яле листя* – реакція М. Шашкевича на цю статтю, мабуть, була б дуже схожою на реакцію І. Франка на аналіз його творчості у вищезгаданій ювілейній статті, через котру літератори посварилися.

---

³⁷⁵ Ibidem, с. 142.

³⁷⁶ Ibidem.

Пояснити такий підхід до літературних творів можна, мабуть, тим великим враженням, яке в студентські роки справив на молодого В. Щурата Іван Франко, з легкістю переробляючи деякі сюжети під потреби свого твору, про що ми вже писали раніше. З іншого боку, такий метод іноді давав цікаві і досить несподівані результати, як у випадку іншого дослідження В. Щурата «*Zemsta Ostapa*» чи «*Мечь верховинця*»?³⁷⁷. Стаття з'явилася в газеті «Неділя» в січні 1911 року. Причиною її написання, як пояснює автор, стала літературна серія *Obrazki z Karpat*, яка почала виходити у Варшаві ще в 1886 році. Мабуть, В. Щурат звернувся до неї у пошуках нових матеріалів для своїх досліджень, оскільки однією з тем, які привертали його увагу, було зображення українського життя та історії в польській літературі. Саме там він натрапив на оповідання Чеслава Лукавського *Zemsta Ostapa, opowieść z prawdziwego zdarzenia*. Спочатку зацікавили слова «*opowieść z prawdziwego zdarzenia*», оскільки це дало йому змогу припустити, що твір – літературна обробка реальної події, якої Ч. Лукавський міг бути свідком, або ж почута від учасників події чи взята з мемуарів чи архівних документів.

Вочевидь, учений був розчарований, не знайшовши у творі жодних історичних інформацій, проте твір був дуже подібний до оповідання Миколи Устияновича *Мечь верховинця*, що вперше було надруковане в «Галичоруськім вѣстнику» в 1849 році, тому, як і в попередній розвідці, В. Щурат зробив висновок, що це «джерело оповідання Миколи Устияновича»³⁷⁸. Щоб у цьому переконатися, дослідник докладно порівняв тексти двох творів: «Якщо б я не помилявся, то був би це справжній плагіат – в цілих частинах дослівний переклад з польського оповідання Лукавського»³⁷⁹.

Щоб дослідити це питання, вчений вирішив з'ясувати, коли Ч. Лукавський міг уперше надрукувати своє оповідання. Проблема була в тому, що В. Щурат взагалі нічого не знав про автора польського твору. Підказкою для вченого стали епіграфи, що були на початку кожного з оповідань. Якщо у М. Устияновича першим епіграфом є коломийка, то в Ч. Лукавського це вірш

---

³⁷⁷ В. Щурат, «*Zemsta Ostapa*» чи «*Мечь верховинця*»? «Неділя», ч. 4, 1911, с. 7; або В. Щурат «*Zemsta Ostapa*» чи «*Мечь верховинця*»? [В:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 152-153.

³⁷⁸ В. Щурат, «*Zemsta Ostapa*» чи «*Мечь верховинця*»? [В:] В. Щурат, *Вибрані праці...*, с. 152.

³⁷⁹ *Ibidem*.

М. Конопницької. Саме це порівняння дало дослідникові несподівану відповідь: «коли Лукавський міг читати поезії Конопницької, Устяновича оповідання вже було видруковане»³⁸⁰. Порівняння наступного епіграфа остаточно підтвердило слушність висновку вченого: другим епіграфом в українському оповіданні було взято уривок з «Погоні» М. Шашкевича

Ти де садиш, біснуватий!
Ні там людей, ні там хати
(М. Шашкевич)³⁸¹.

В польським оповіданні цей епіграф було перекладено:

Gdzie ty sadzisz, hej skrzydlaty!
Nie tam ludzie, nie tam chaty
(M. Paszkiewicz)³⁸².

На особливу увагу заслуговує зміна прізвища при перекладі.

Підсумок, який робить дослідник В. Щурат, не стільки стосується висновків цієї статті, з якими важко не погодитись, скільки проблеми самих українсько-польських літературних зв'язків на початку ХХ століття: «Бог з ним, з паном Лукавським! Його літературна крадіжка була би для нас комічним інцидентом, якщо б не давала приводу серйозно призадуматись над польськими голосами про мало вартість української літератури, яка нібито тільки й тягне соки з польської»³⁸³. Окремим цікавим є факт, що стаття була присвячена сотій річниці від дня народження Миколи Устяновича.

Ще одна стаття, яка лише частково стосується літератури і є водночас історичним дослідженням, вийшла в 1914 році під назвою *Шевченко в польській революційній притчі*³⁸⁴, яка стала продовженням розвідки Івана Франка *Шевченко героєм польської революційної легенди з 1894 року («Життя і слово»)*.

---

³⁸⁰ Ibidem.

³⁸¹ Ibidem.

³⁸² Ibidem, с. 153.

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ В. Щурат, *Шевченко в польській революційній притчі*, [в:] В. Щурат, *З життя і творчості Тараса Шевченка*. Львів 1914, с. 57-68; або В. Щурат, *Шевченко в польській революційній притчі*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці...*, с. 227-234.

І. Франко звернувся до цього питання після того, як натрапив на польське оповідання про Т. Шевченка в брошурі *O stosunku obecnym Ukrainy do Polski* (Париж, 1859). В оповіданні було подано історію, як Т. Шевченко ходив в народ та навчав його за допомогою зерна: викладаючи зерна на стіл, називав їх «царем», «князем», «графом», «генералом», «поміщиком» тощо, а коли селяни запам'ятовували, де хто, діставав жменю зерна, яка представляла селян, висипав її зверху на інші зерна, після чого пропонував селянам знайти «царя» чи «генерала». Ця історія мала ілюструвати, як Т. Шевченко пояснював селянам, що головна причина їх неволі – у неусвідомлювані своєї сили. Для І. Франка ця історія, як згадував В. Щурат, була виразом «тієї ненависті до нього [Шевченка – Н.С.-Х.] серед польських шляхетських кіл на Правобережній Україні, джерелом якої була тривога, викликана намірами скасування кріпацтва і українською хлопоманією з її сепаратиським рухом»³⁸⁵.

Ще раніше І. Франко відзначив подібні настрої польської шляхти, проте пов'язані вони були зі страхом перед польськими революціонерами – оповідання подібного змісту він почув ще під час свого навчання в Дрогобичі, проте їх героями були Теофіл Вишньовський, Едвард Дембовський або Фердинанд Чаплинський, котрі були задіяні у революційних приготуваннях в Галичині. Як доводить В. Щурат, Іван Франко помилково вважав оповідання про Т. Шевченка відлунням *Інструкції*, автором якої був Каспер Ценглевич, оскільки В. Щурат мав доступ до оригіналу *Інструкції*, один з примірників якої дослідник знайшов серед паперів діда своєї дружини, під назвою *Instrukcja dla pauczycieli ludu ruskiego* і яка жодним чином не пояснювала історію із зерном.

В. Щурат, услід за І. Франком, вказує на те, що ця історія час від часу згадувалася Богданом Залеським в *Листочках до вінка на могилу Шевченка* (Львів, 1980), Ф. Лободою (Феофан Лебединцев) в замітці *Мимолетное знакомство мое с Т. Гр. Шевченком и мои об нем воспоминания* (Київ, 1887), Омеляном Огоновським в *Історії літератури руської* (Львів, 1889), хоча остання версія оповідання була дещо змінена, а у попередніх її подано через інших осіб. Видозмінену версію О. Огоновського вчений пояснює тим, що автор міг прочитати її у переказі, наприклад, у листі, але це лише припущення.

---

³⁸⁵ В. Щурат, *Шевченко в польській революційній притчі*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 227.

Те, що не вдалось виявити І. Франкові, – походження цього оповідання, – пробує зробити Василь Щурат. У своєму дослідженні він звертає увагу на те, що Б. Залеський майже одночасно повторює це оповідання у своїй роботі *Spisek Gorzkowskiego 1796 r.* (Париж, 1869), подаючи його, як спосіб агітації польського революціонера Мар'яна Гожковського. Ще одну версію цього оповідання В. Щурат знаходить в драмі Анджея Едварда Козм'яна *Rok 1846* (1867). Події відбуваються в корчмі біля Тарнова. Один з головних героїв, Конрад, говорить:

Konrad

A więc chyba z własnej woli
Znosicie hańbę nędzy i ucisk niedoli –
Raz przejrzyjcie i oczy trzymajcie otwarte.

(Wysypuje z kieszeni garść pszenicy i więcej żyta)

Oto mam garść pszenicy – oto żyta kwartę.
Pszenica to panowie – żyto to włościanie,
Mieszam. – Pszenica zniknie – a żyto zostanie.

Wójt

Dobry to wcale przykład.

Konrad

Tak myślicie, wójcie
A więc się raz policzcie – i moc swą poczujcie³⁸⁶.

Ця версія, на думку В. Щурата, є дуже подібною до записаної Леопольдом Сахером, директором львівської поліції в 1850-х роках, яку знайшов І. Франко в книжці *Polnische Revolutionen* (Прага, 1863), героєм якого був Сікорський: «як Сахерів Сікорський псував концепцію революційної притчі, ілюструючи її за допомогою зерен вівса і пшениці, так попсована концепція і в притчі Козм'янового Конрада. Вона не має такої сили переконувати слухачів, як притча, прикладена до Шевченка»³⁸⁷. Галицькі притчі також, на думку В. Щурата, є слабшими і «не можуть мати жодного генетичного зв'язку з українською. Артистичніше скомпонована українська притча мусить мати

---

³⁸⁶ Цитата за В. Щурат, *ibidem*, с. 230.

³⁸⁷ *Ibidem*, с. 231.

й артистичніший зразок»³⁸⁸. І. Франко вбачав початки цієї притчі в *Інструкції* К. Ценглевича і, як зазначає автор розвідки, «зупинився заскоро», а шукати треба було їх у Польщі в часи прояви хлопоманства під впливом французького якобінізму, грізнішого «ніж те, що його творив Костюшко, покладаючись у своїх патріотично-революційних рахунках на мужицьку свитку і косу»³⁸⁹.

На думку дослідника В. Щурата, притча ця є видозміненою наукою, яку провадив серед селян перший польський соціаліст Франц Гожковський, математик за фахом, який під час навчання у Франції став переконаним якобінцем. Своє припущення автор спирає на публікаціях згаданої вище статті Б. Залеського, реляцій приятеля Людвіка Гожковського, Алоїзія Орховського, надрукованих у «*Przeglądzie dziejów polskich*» (1839) та монографії Мар'яна Кукеля *Prośby powstańcze po trzecim rozbiórce Polski 1795-1797* (1912). На основі цих трьох публікацій В. Щурат старається відновити «революційну конспірацію», яку проводив Л. Гожковський серед мужиків. Будучи математиком, Л. Гожковський вираховував відношення селян до панів у пропорції 648:25. Саме це він намагався пояснити селянам, а для більшої наочності малював на землі палицею кола. Найважливішим, на думку дослідника, є той факт, що Л. Гожковський придумав дуже простий малюнок, на якому схематично, у вигляді коліщат, зображувалися 25 панів та 648 селян. З метою швидшого поширення свого навчання Л. Гожковський надрукував у Варшаві 500 відбитків свого малюнка, які розповсюджував серед селян до моменту його арешту.

На думку вченого, ідея малюнка Л. Гожковського з 25 «привілейованими коліщатами» в оточенні великої кількості «коліщат-мужиків» дуже подібна до «пшеничних зерен-привілейованих, оточених колом таких же зерен-мужиків». Хоча друга версія є простішою для сприйняття, проте «призначення задумів таке саме»³⁹⁰. Таким чином, автор пробує довести, що притча про Т. Шевченка є ніби «другою редакцією» задуму Л. Гожковського, одночасно вказавши, що корені його, можливо, слід шукати у Франції. Висновок ученого, що «немає для біографії Шевченка нічого, крім сліду ненависті, з якою деякі шляхецькі кола

---

³⁸⁸ Ibidem.

³⁸⁹ Ibidem.

³⁹⁰ Ibidem, с. 234.

могли відноситись до мужицького поета»³⁹¹ здається досить логічним. Варто лише зауважити, що першим увагу на цю притчу звернув М. Драгоманов, який вбачав її початки в агітаціях Джона Брауна і відносив до 1854-1858 років. Якщо прийняти висновки І. Франка та В. Щурата, то притча ця має значно давніше походження.

Іншою цікавою для науковця темою досліджень були Тридцятилітня війна та часи Коліївщини. В них автор торкається питання польського та українського погляду на ці події через призму літературних творів, особливо польських, присвячених цій тематиці. Переяславській битві присвячено статтю *Тарасова ніч в польськiм оповiданнi з 1841 р.*³⁹², в котрій автор порівнює два твори: відому українську поему Т. Шевченка та оповідання Зенона Фіша *Noc Tarasowa. Powieść z dziejów Ukrainy 1642 roku*. Автор статті лише коротко подає інформацію про час і місце появи творів: *Тарасова ніч* була написана в Петербурзі в 1839 році, а оповідання З. Фіша було надруковане в «Atheneum» у Вільні в 1841-1842 роках, на підстав чого В. Щурат робить припущення, що польський письменник міг знати український твір і це могло підкинути йому ідею для написання свого.

Порівнюючи два твори, В. Щурат звертає увагу, що поема Т. Шевченка є «одним важким зітханєм за тою історичною хвилиною, що ... славою стала Тарасови й козачеству», в той час як у З. Фіша «зроблено все по рецепті оклепаного «cherchez la femme»³⁹³, оскільки український поет поклав в основу своєї поеми факт знищення польського війська під приводом Конецьпольського над річкою Альтою біля Переяслава козацьким загоном Тараса Трясила, тоді як в оповіданні Зенона Фіша Трояш (Тарас Трясило) просто мстить полякам за свою дружину Оксану. Єдиним спільним моментом, що поєднує два твори, є святкування поляків, що стало причиною їх згуби. Хоча, на думку автора, польське оповідання є значно слабшим від української поеми, проте доводить популярність української тематики в польській літературі за часів Шевченка.

У своїй статті В. Щурат не аналізує твори з точки зору історичних помилок, він лише намагається пояснити такий різний підхід у інтерпретації

---

³⁹¹ Ibidem.

³⁹² В. Щурат, *Тарасова ніч в польськiм оповiданнi з 1841 р.*, «Неділя», ч. 4, 1911, с. 7.

³⁹³ Ibidem.

одного історичного моменту. Той факт, що національно-політичні та релігійні мотиви, які в творі Т. Шевченко відіграють основну роль, в оповіданні З. Фіша відходять на другий план, поступившись місцем особистим, суб'єктивним, вчений пояснює відмінністю у поглядах на це питання: «теми з нашої [українсько-польської – Н.С.-Х.] історії... відмінно їх понимано і оброблювано ... а оброблене було залежне від національних настроїв»³⁹⁴. Сучасна оцінка цього питання польськими науковцями відрізняється від судження В. Щурата. Наприклад, Марек Квапішевський вважає, що твір Т. Шевченка було написано «w ostrym tonie antyszlacheckim», тоді як у творі З. Фіша «postawa narratora jest ambiwalentna: uwypatnia on zuchwałe męstwo buntowników w obliczu kary, ale też respektuje raczej szlacheckich pacyfikatorów, podziwiając wspaniałą odwagę i jednych i drugich»³⁹⁵. Ще один цікавий факт – це твердження, що З. Фіш описує «fikcyjny bunt kozacki» лише на основі того, що автор, вказуючи дату битви, подає 1624 рік, замість 1630 року. З цим дуже важко погодитись.

Якщо ж говорити про висновки В. Щурата, то, з одного боку, він лише повторює загальновідомий факт, що у спірних історичних питаннях підхід кожної сторони зумовлюється національними інтересами, що можна побачити і в сучасних історичних джерелах: українські історики називають вищезгадані події визвольною боротьбою, а польські – козацьким бунтом. З іншого боку, вчений зауважив цікаву тенденцію: пояснювати соціально-політичні та національні причини такого типу подій особистими, щоб оминати болючі питання.

У подібному ключі вчений розглядає твори польських письменників, присвячені Коліївщині, у своїй монографії *Коліївщина в польській літературі до 1841 р.*³⁹⁶ В. Щурат аналізує маловідомі твори польських письменників, що так чи інакше зачіпали у своїх творах теми Коліївщини, відразу відкинувши більш популярні твори – поему Северина Гоцинського *Канівський замок* та повість Міхала Чайковського *Вернигора*. Рік 1841 було обрано небезпідставно:

---

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ M. Kwapiszewski, *Wizja koliszczyzny w prozie romantycznej (Czajkowski – Grabowski – Fisz)*, «Annales UMCS 2002/2003», Sectio FF, Vol. XX/XXI, 2003, s. 424 (413-427); lub M. Kwapiszewski, *Wizja koliszczyzny...*, http://annales.umcs.lublin.pl/tt_p.php?rok=2002-2003&tom=20-21&sectio=FF&numer_artykulu=34&zeszyt=0 s. 12 (доступ від 16.09.2018).

³⁹⁶ В. Щурат, *Коліївщина в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910.

саме в цьому році з'явився найвизначніший український твір, присвячений Коліївщині, – поема Т. Шевченка *Гайдамаки*, яка була виразом української позиції в справі гайдамацького руху на Україні та своєрідною відповіддю на твір С. Гощинського. Крім того, вчений залишає поза увагою видані прозою та у віршованій формі мемуари та записи споминів очевидців тих подій, що почали з'являтися одразу після самих подій. Значно більше вченого цікавлять маловідомі або цілком невідомі твори польської літератури, оскільки саме через них він намагається простежити погляд польського суспільства на це питання³⁹⁷.

Перший твір, до якого звертається В. Щурат, – це драма Яна Камінського *Helena czyli Haydamacy na Ukrainie*³⁹⁸, прем'єра якої відбулася у Львові 20 грудня 1819 року і котра була переробкою з *Jedwigi* (Hedwig, 1812) Теодора Корнера. Сам автор монографії не мав змоги дістати текст драми, тому був змушений спиратися на рецензії польських та українських часописів часів виходу п'єси, з чого зробив висновок, що драма була дуже популярною серед польської аудиторії і довгий час залишалась в репертуарі театру. *Гелена* була переробкою *Ядвіги*, тобто дію п'єси перенесено з Італії в Україну, головним героєм стає Гонта, а «замість Цанаретів, Льоренців» було вжито «пам'ятних жорстокостю гайдамаків». В. Щурат не міг зробити якісь висновки щодо самого тексту драми і був змушений спиратися на суб'єктивні рецензії інших. На його думку, це був один з перших польських творів про гайдамаччину, котрий випередив твір С. Гощинського на 10 років. Вчений лише робить припущення, що, оскільки вихідним пунктом для Яна Камінського була драма Т. Корнера, а не мемуари очевидців, то і сама «гайдамаччина була для нього чимсь другорядним»³⁹⁹, а її вибір пояснюється зростанням популярності в Польщі тем з життя народу.

Дуже подібно показана Коліївщина в баладі Стефана Вітвіцького *Shuga i rap* та в поемі Александра Грози *Śmieciński, powieść szlachecko-ukraińska*. Говорячи «подібно», маємо на увазі використання цієї події без будь-якого

---

³⁹⁷ Більше про це: N. Sanżarewska-Cmiel, *Wasył Shchurat about Koliyivshyna In Polish Literture before 1841*, [w:] *Prawda i kłamstwo w literaturze, kulturze i sztuce*, Siedlce – Banská Bystrica 2016, s. 363-374.

³⁹⁸ В наш час рукопис даної драми знаходиться в бібліотеці UKSW в Варшаві.

³⁹⁹ В. Щурат, *Коліївщина в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910, с. 4.

пояснення її причин. На думку обох авторів, гайдамаччина була лише справою рук злочинців, тоді як українські селяни були добрими, чесними і нічого спільного з гайдамаками не мали. В баладі *Слуга і пан* слуга Гжегож рятує малого сина свого пана від гайдамаків, а в поемі А. Грози цю роль виконує дружина Гонти. Підсумовуючи, В. Щурат зазначає, що атмосфера, в якій ці твори з'явилися, була «пересякнена оптимістичною вірою в український народ, тою вірою, з якою приготовлювано повстанє 1830/1 р. Се була ... атмосфера самообдурювання ... Все, що вірі в український народ могло перечити, було ділом гільтаїв, опришків, а не уцтивих людей. Таким ділом була й коліївщина»⁴⁰⁰. Проте, цю думку у польському суспільстві поділяли не всі. Як доказ, В. Щурат подає дальшу долю твору С. Вітвіцького: після друку балади в 1824 році в першому томі збірки «Ballady i Romanse» в Варшаві, вона отримала негативну оцінку А. Міцкевича, і весь непроданий наклад книги було знищено.

1825 року у Львові вийшла поема *Haydamacy* Станіслава Яшовського, де описано взяття польського замку гайдамаками. Один з гайдамаків, молодий Стефан, захищає гарну дочку гетьмана, Емму, вбиваючи своїх побратимів, і молоді втікають. Після знайомства з батьком Емми Стефан дізнається, що він законний син вбитого козаками мечника, а вся поема завершується весіллям молодих людей. Як і у випадку твору Я. Камінського, В. Щурат доходить висновку, що авторові не залежало на пошуках правди про гайдамаччину, він шукав чогось сенсаційного, чим на той час було «відкриття благородних душ між опришками, от він і пустивсь на давно утоптану літературну стежку»⁴⁰¹. Доказом цього є те, що С. Яшовський не робить у творі різниці між запорожцями і гайдамаками, бо «йому все одно ... аби тільки наплутати щось сенсаційне». В даному випадку з ученим можна погодитись, оскільки сюжет не лише дуже відомий, але й може легко бути вписаний в різних історичні та національні контексти.

Зробивши таким чином огляд перших польських літературних творів, у яких йшлося про Коліївщину, автор зазначає, що події Коліївщини в них використовувалась лише як тло для популярних сюжетів, саме такі твори стали підґрунтям для поеми С. Гоциньського, де перевагу надано особистим мотивам.

---

⁴⁰⁰ Ibidem, с. 6.

⁴⁰¹ Ibidem, с. 8.

Додатково вчений робить спробу пояснити малу популярність вищезгаданих творів в його час, навіть серед польського населення: поема С. Яшовського, драма Я. Камінського та поема С. Вітвіцького, разом узяті, можуть «хиба послужити до оцінення тої висоти, на якій з'умів поставити свою поему Гощинський»⁴⁰².

Першим вартим уваги твором про Коліївщину В. Щурат вважає мелодраму Міхала Сухоровського *Wanda Potocka czyli schronienie w lasku ś. Zofii, wielkje melodrama wojenne ze śpiewkami i tańcami. Rzecz i muzykę napisał Michał Suchorowski*⁴⁰³. У передмові до мелодрами М. Сухоровський подає ту картину гайдамаччини, що виникала в його уяві на основі прочитаних рукописів, споминів очевидців, публікацій та поеми С. Гощинського, описуючи Коліївщину так, як і до нього – дуже жорстокою і фактично безглузду. Причому, жорстоким були не лише повстання, але і кара, що спіткала гайдамаків:

Trzydzieści tysięcy uzbrojonych hajdamaków, krwią i spustoszeniem grożących przechodziło z Ukrainy na Wołyń i Podole... Kary nie ustępowały bynajmniej okrucieństwom tych barbarzyńców... Po różnych częściach Ukrainy, województwa ruskiego, wołyńskiego i podolskiego, miastach, wsiach i gościnach wbijano na pale, żywcem palono, ćwiartowano i wieszano⁴⁰⁴.

Як бачимо, М. Сухоровський намагався в міру об'єктивно подати події, що передували його мелодрамі. Для свого твору він обрав факт, який вже в часи В. Щурата більшість учених вважала вигаданим: йдеться про плани групи гайдамаків, що залишалась на свободі, спалити і знищити Львів, щоб визволити ув'язнених у місті побратимів, а для більшої вірогідності впровадив до твору реальні історичні постаті Ванди Потоцької та Яна Яблонського, представленням яких завершується вступна стаття. Головною постаттю свого

---

⁴⁰² Ibidem.

⁴⁰³ M. Suchorowski, *Wanda Potocka czyli schronienie w lasku ś. Zofii, wielkje melodrama wojenne ze śpiewkami i tańcami*, Lwów 1832 або http://books.google.com.ua/books?id=wyoEAAAAYAAJ&pg=PA21&lpg=PA21&dq=M.+Suchorowski+Lw%C3%B3w&source=bl&ots=Ln_oEumMM5&sig=KtiFIOloa9v-BNSRbvB3VZj1e4&hl=pl&sa=X&ei=OT3HUoiTM6OuygO-o4HICw&redir_esc=y#v=onepage&q=M.%20Suchorowski%20Lw%C3%B3w&f=false (доступ від 19.09.2018).

⁴⁰⁴ Ibidem, *Передмова* (ми не подаємо сторінок, оскільки передмова не має жодної нумерації, всі три сторінки мають ідентичне позначення «-0-»).

твору М. Сухоровський зробив Швачку, одного з тих вигаданих гайдамаків, що планували спалити Львів. Швачка, видаючи себе за сина Потоцького, переконує воєводу Яблонського, що на Львів готується напад, та намовляє багатих мешканців міста сховати свої скарби в каплиці св. Софії, таким чином маючи намір не лише спалити місто, але й заволодіти його скарбами. Плани Швачки зруйнувала дівчина, яка насправді виявилася дочкою Потоцького, Вандою, чийого брата вбив Швачка, після чого починається запекла боротьба, в якій перемагають мешканці міста, а Ванда зникає. Як доводить автор монографії на підставі Святоюрської хроніки за 1763-1771 роки, яка на той час знаходилась в бібліотеці Оссолінських, чутка про плани спалення Львова була зумисне пущена комендантом львівської залоги полковником Коритовським, щоб не дати змоги мешканцям міста порозумітися з повстанцями. На думку вченого, ці чутки не знайшли широкого розповсюдження, проте проіснували настільки довго, що їх міг почути М. Сухоровський.

Хоча цей історичний факт є досить цікавим, проте вчений приділяє лише незначну увагу його поясненню, значно більше в творі його зацікавив діалог між Швачкою і новобранцями загону гайдамаків. Серед цих людей є русин, котрого нещадно, кожного дня бив пан, аж той не стерпів, убив пана і тепер утікає; є гураль, чию наречену пан зганьбив, дівчина з сорому наклала на себе руки, а її колишній наречений шукає помсти; є навіть мазур, котрому пан украв землю його родини, після програного суду селянин підпалив панський маєток і вті. Таким чином, М. Сухоровський одним із перших показав інший бік гайдамаччини, про яку у вступній статті мелодрами не йдеться. Але є й інший цікавий момент – промова Швачки перед побратимами:

Słuchajcie mnie bracia! Oto zbliża się nareszcie chwila tak długo oczekiwana, wkrótce przestaniemy być wyrzutkami tego świata! lepsza nam przyszłość zaświta... Kogo pozbawiono lubej narzeczonej, wydarto wolność, znaczenie, jestestwo, kto tylko mołojca duszę, ten idzie ze mną! ... Mamyż długo jeszcze w ciemnej pogrążeni doli o głodzie i chłodzie pracować jak niewolnicy i krwią rozplływać się nad nieswoim snopem, a potem płakać i narzekać pod skopconą strzechą, że się ciało nędzne od skwaru lub mrozu do krwi popadało? Nie! przenigdy! dosyć tej niewoli!⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁵ Ibidem, c. 49-50.

Таким чином, М. Сухоровському вдалося показати більше, ніж планував у передмові: гайдамацький рух мав соціальне підґрунтя і його причини не мали нічого спільного зі зрадженою любов'ю його ватажків, як би це могло виникати з попередніх творів. Сам В. Щурат вважає головним в цьому творі те, що гайдамаччина – це «вибух пімсти покривджених за свою і своїх кривду. Навіть національної закраси гайдамаччина не має. Вона горне до себе всіх покривджених без ріжниць національного походження»⁴⁰⁶. Іншим визначним моментом, на думку вченого, є те, що авторові вдалося показати Коліївщину, котра не була суто українським явищем, оскільки до неї у творі приєднуються й поляки, котрі разом з русинами співають польські і українські пісні, грають коломийки, полонез, краков'як. Навіть говорять герої раз по-польськи, а раз по-українськи. «Скрізь національні ріжниць позатирани; понад ними стоїть соціяльна кривда, що всіх з'єдинює, а з ініціаторів гайдамачини робить героїв»⁴⁰⁷.

Ми не можемо до кінця погодитись з останнім твердженням вченого, бо крім вищезгаданих гасел, Швачка закликає до кривавої помсти на мешканцях Львова, а його постать у творі важко назвати героїчною, але решту висновків прийняти можна, проте з'являється інше питання: звідки взялася така зміна у ставленні до Коліївщини? В. Щурат пояснює це тим історичним періодом, у якому з'явився твір, – через рік після невдалого польського повстання 1830-1831 років, «злуку українського простонародя з польським, котру перед повстанем пропагував Падура ... спробувано ще раз досягнути пропагандою в імя соціяльної революції»⁴⁰⁸. Наврядчи М. Сухоровський при написанні свого твору мав такі далекоглядні плани, швидше за все, це було лише відлуння тих літературних тенденцій, про які говорить В. Щурат, своєрідна данина моді, як і у випадку використання Коліївщини як тла у попередніх творах.

Наступним твором, який, за задумом його автора, мав би служити поєднанню польського та українського селянства, на думку В. Щурата, є оповідання Люціана Семінського *Wieś Serby*, що вийшло у Львові в 1835 році.

---

⁴⁰⁶ В. Щурат, *Коліївщина в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910, с. 12.

⁴⁰⁷ Ibidem.

⁴⁰⁸ Ibidem.

Це твір, у сюжеті якого використано факт захоплення польськими військами Гонти, одного з ватажків повстання, в селі Серби. Гонта та один з польських хорунжих закохані в ту саму жінку, дружину мельника з цього села, і саме цей хорунжий згодом приводить війська, щоб схопити Гонту, котрого в кайданах забирають до Кодні. В своїй розвідці вчений звертає увагу на те, що автор оповідання словами Гонти створює «мару нової коліївщини» з метою налякати та «врозумити» шляхту, котра була для нього головною причиною непорозумінь між польським та українським селянством. Про страх нового українського повстання серед польської шляхти, як вказує вчений, йдеться у вірші Михайла Єзерського *Ukraina*, що ввійшов до збірки *Poezje* (Вільно, 1837). В даному випадку своє твердження В. Щурат базує на розвідці В. Антоновича *Вольнская тревога 1789 года* (Київ, 1902), в котрій згадувалося існування легенди, яку селяни переказували один одному, про сина Гонти, котрий мав повернутися і помститися за смерть батька.

Найцікавішим польським твором про Коліївщину В. Щурат вважає поему Александра Грози *Pierwsza pokuta Żeleźniaka*⁴⁰⁹, перша частина якої з'явилася на початку 1841 року у Вільні на сторінках «Русалки», а повна версія вийшла лише в 1843 році разом з іншими творами поета. Як і у випадку мелодрами М. Сухоровського, поема А. Грози має передмову, в якій автор переповідає історію, почуту від пасічника з хутора Вербовецького, про жакливу страту батьків Максима Залізняка польською владою, обвинувачених у святокрадстві, за що той присягнув помсту. Провівши деякий час на Запоріжжі, Залізняк вирушив до Печерської Лаври на покаєння, де один з монахів намовив його очолити повстання.

Цікавим фактом є те, що у виданні 1843 року до передмови в кінці додано пояснення, що причиною написання поеми стала «nie sympatia do przedmiotu, lecz żywe opowiadanie starca, pasiecznika z Wierzbowieckiego futora, naoczego świadka wielu i bardzo wielu wypadków»⁴¹⁰, що вчений слушно називає виправданням. Причиною цього В. Щурат вважає опис загибелі батьків Залізняка: «на спокійних, чесних людей нападає банда драбів, устроює різню і пропадає не знаць куди так, як не знаць відки появилась. З нотки до поеми

---

⁴⁰⁹ A. Groza, *Pierwsza pokuta Żeleźniaka*, [w:] A. Groza, *Poezije w 2 tomach*, t. II, Wilno 1843, s. 21-48.

⁴¹⁰ Ibidem, s. 22.

знаємо, що тою бандою драбів були польські судії і виконавці справедливості»⁴¹¹. Крім опису жахливих тортур і вбивства, не менш шокуюче описана сцена повернення Максима додому:

W chacie pan ojciec w ostatniej męce
Poopalone wyciągał ręce:
«Dobijcie!» – wołał – «kto w Boga wierzy!»
Na ziemi matka w skonaniu leży,
A z niej krew rzeką do progu bieży⁴¹².

Цілком логічним на фоні цього виглядає припущення В. Щурата, що саме це могло викликати незадоволення польського суспільства, оскільки в очах читача помста Залізняка виглядала цілком обгрунтованою, а той факт, що А. Гроза представляє монаха у вигляді чорного крука, частково перекладає вину з Максима на плечі ченця, що уособлює собою релігійний фанатизм.

Дійсно, можна сказати, що поема А. Грози була спробою подивитись на саму Коліївщину та її причини більш критично: «Тим робом він підносить ся до того погляду на коліївщину, що був поглядом і Шевченка і Куліша. Єсть се вже результат новіших освітлювань таких історичних подій, як Хмельниччина і коліївщина»⁴¹³. Завершує вчений свою монографію короткою оцінкою твору С. Гоцинського, котрий у ній не розглядав: «Гоцинський, наймогутніший артист між тими писателями, що доторкали ся коліївщини, займив між ними виїмкове становище – найбільш поетичне. Його поема є в найбільшій мірі плодом романтично-артистичної інспірації»⁴¹⁴.

У наш час тема Коліївщини в польській літературі залишається актуальною як для польських, так і для українських учених, хоча акцент робиться на представниках романтичного напрямку (Михайлі Грабовському, Броніславі Залеському та Северині Гоцинському), а також пізніших творих. На думку Надії Наумової, важливим є те, що В. Щурат одним із перших «вказав на необхідність познайомити українців з польським трактуванням подій

---

⁴¹¹ В. Щурат, *Коліївщина в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910, с. 20.

⁴¹² A. Groza, *Pierwsza pokuta ...*, s. 27.

⁴¹³ В. Щурат, *Коліївщина ...*, с. 20.

⁴¹⁴ Ibidem, с. 21.

Коліївщини»⁴⁴⁵. Вона повністю підтримує погляд вченого на перші польські твори про гайдамаччину. З іншого боку, польський учений, Марек Кwapешевський, у своєму дослідженні також вказує на факт, що після поразки польського повстання питання козацько-селянських бунтів дуже активно піднімається в публіцистиці та літературі, зокрема Коліївщини, при чому головний акцент робиться на класових, соціальних та релігійних непорозуміннях:

W zależności od orientacji ideologicznej bądź to obarczano się współodpowiedzialnością za «winy ojców», na idei zmiany stosunku szlachty do ludu opierając nadzieje odrodzenia państwowości, bądź też ukraińskie zrywy wyzwolenie traktowano jako czynnik destrukcyjny dziejów, przyśpieszający rozkład i nieodwołalny upadek, a nawet – śmierć narodu polskiego⁴⁴⁶.

Тим, що авторові монографії вдалося показати, на нашу думку, є процес входження теми Коліївщини в польську літературу в історичному та суспільному аспектах: від популярного мотиву до спроби пояснити справжні причини її появи, від відокремлення.

Як бачимо, філологічні розвідки В. Щурата були досить різноманітними. Серед причин такого розмаїття можемо назвати не лише особисті зацікавлення вченого, але й постійні соціальні та політичні зміни того часу. Хоча деякі висновки, що їх робить у своїх роботах В. Щурат, сучасні вчені називають хибними, проте значна їх кількість залишається актуальними й досі. Деякі роботи стосуються питань, не до кінця вивчених сучасним літературознавством, навіть дискусійних до сьогоднішнього дня. Наскільки історичне тло досліджуваних В. Щуратом творів стане предметом зацікавлення дослідників – важко сказати сьогодні, адже модерне літературознавство зорієнтоване більше на теоретичні дискурси, ніж на дослідження власне історії літератури, яка стає, кажучи словами німецького теоретика Ганса Роберта Яуса, тільки провокацією.

---

⁴⁴⁵ Н. Наумова, *Візія Коліївщини в польській літературі та поема Тараса Шевченка «Гайдамаки»*, «Вітчизна», № 9/10, Київ 2008, с. 151-155 або http://museumshevchenko.org.ua/flash-point/files/web-site/publication/483_Vzja_Kollivschini_v_poem_T.doc (доступ від 29.09.2013).

⁴⁴⁶ М. Kwapiszewski, *Wizja koliszczyzny ...*, s. 3.

▪ Розділ IV ▪

Польська класика у перекладах Василя Щурата: структурно-семантичний аналіз

Як ми вже неодноразово підкресливали, творчі зацікавлення Василя Щурата були дуже різноманітні. Художня творчість письменника розвивалась на часовій межі переходу європейського позитивізму у модернізм, тому зрозуміло, що ці тенденції різноманітно відобразились у спадщині В. Щурата і вони можуть стати предметом окремого дослідження. Ми ж спробуємо у найважливіших жанрових та ідейно-стилістичних рисах описати художню та перекладацьку спадщину В. Щурата, що краще дозволить оцінити вартість його перекладів з польської літератури.

У галицьких наукових та літературних колах В. Щурат був відомий як поет, перекладач, літературознавець, історик, педагог, публіцист, етнограф та активний суспільний діяч, проте більшість його праць давно вже стали бібліографічною рідкістю, оскільки практично не перевидавалися. Сам В. Щурат про свою діяльність говорить в автобіографії так: «В літературних писаннях моїх досі переважають переклади – головню поетичні, в оригінальних більше теж поезії. Поезії (в перекладі і оригінальна) се моя ціль. Переклади прозою средство зарібкове. Праці наукові се конечний результат фільологічних студій».⁴⁷⁷ Тема нашої праці не передбачає докладного дослідження усіх аспектів багатогранної творчості Василя Щурата. Тут розглянемо лише деякі з них, котрі якоюсь мірою пов'язані з польською культурою та літературою, а саме поетичну та перекладацьку діяльність.

Поетична діяльність Василя Щурата має досить опосередкований зв'язок з польським питанням, оскільки польською мовою з'явилися лише

---

⁴⁷⁷ В. Щурат, *Автобіографічна записка...*, с. 9.

деякі авторські переклади власних творів. Проте, вона є ключовою для розуміння його перекладацької діяльності. Причиною нашого звертання до цього аспекту діяльності В. Щурата є також очевидний вплив польських поетів на його творчість, який простежується попри великий вплив творчості Івана Франка. Як ми згадували раніше, після перших невдалих поетичних спроб, за порадою І. Франка, В. Щурат звернувся до перекладацької діяльності, особливу увагу приділивши творчості найяскравіших представників польської лірики, зокрема модерністів, перейнявши в них не лише мотиви, але й, у дечому, досконалий стиль любовної лірики. Розвиток поетичної творчості В. Щурата йшов від переважання інтимної поезії до історичних та громадянських творів. Лірика В. Щурата сповнена яскравими, хоча у більшості своїй традиційними, алегоричними образами, основними мотивами є щирі людські почуття – вірне кохання, віддана дружба, любов до природи, якою поет щиро захоплювався.

Перша збірка поета *Lux in tenebris*⁴¹⁸, що з'явилась в 1895 році, сповнена оптимістичних інтонацій (що сигналізувалось вже самою назвою – *світло у темряві*), тут легко простежується Франкова лірична школа. В. Щурат об'єднав поезії з трьох окремих циклів: *Нічні міні* (1894), *3 пісень про любов* (1894) та *3 весняних днів* (1894). Як вважає Степан Трофимук, «поет виявляє глибоке відчуття слова, досконалу обізнаність з класичними формами вірша, а в кращих творах відчувається щирий струмінь настроїв і уявлень, викликаних оточуючим життям»⁴¹⁹. Хоча збірка об'єднала вірші з трьох різних циклів, проте усіх їх поєднує спільний мотив «світла в п'ятмі». Попри загальний спокійний тон інтимної лірики, іноді можна зустріти і соціальні мотиви, як у вірші «Весняні обнови» (Гори, снігами сповиті):

Весно, ти всім шлеш обнови
Любії... Ти й мужикові
З ласки своєї змінила зими мороз-холод
На голод⁴²⁰.

---

⁴¹⁸ В. Щурат, *Lux in tenebris*, Львів 1895.

⁴¹⁹ С. Трофимук, *Поетична творчість Василя Щурата*, [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 8.

⁴²⁰ В. Щурат, «Весняні обнови», «Зеркало». ч. 8, Львів 1893, с. 2.

До збірки увійшли такі ліричні мініатюри, як «Зів'яле листя навесні», «Хоч би слово на відхіднім», «Не бачити тебе одну годину» тощо, а також три поеми – *Казка про задоволеного чоловіка*, *Повість про царя Аггея* та *Перший музика*. У сюжетах до перших двох автор використав середньовічні легенди та притчі, які поет вивчав під час праці з книжковими джерелами давньої письменності.

В 1898 році у Львові була надрукована друга збірка поета під назвою *Мої листи*⁴²¹, до якої цього разу увійшли не лише оригінальні твори поета, але й переклади з інших поетів. Хоча тематика збірки в основному залишалась такою, як і в першій, проте, за оцінками літературознавців, вона значно багатша мотивами та формами, що їх використав автор. У збірці можна зустріти як пейзажні замальовки («Вийду я в поле», «По заході сонця пожаром», «Пливла по небу хмаронька», «Дощу краплина впала» тощо), так і улюблену автором інтимну лірику («Землі не вбирають так трави», «Бувають хвилі», «Сонній душі моїй», «Щоб хоч портрет» та деякі інші). Особливістю цієї збірки є те, що інтимна лірика В. Шурата набуває відтінків суму та зневіри, чим перегукується з перекладною лірикою, що увійшла до збірки, оскільки в цей час поет захоплювався творчістю М. Конопницької, Ш. Петефі, К. Тетмаєра, Г. Гейне, К. Бальмонта, чії переклади увійшли до збірки. Перейняті в них мотиви Шурат використовував і в своїй пізнішій творчості. Завдяки перекладній ліриці Шурат мав можливість працювати із класичними зразками поетичної форми, через що його лірика «відрізняється багатством ритміки, різноманітністю строфічної будови вірша»⁴²².

Сучасники поета найвище оцінили його твори на історичні теми: поеми *Пам'яті Тараса Шевченка* (1899), *Олекса Довбуш* (1904), *На синій Чорногорі* (1904), *Отаман Сірко* (1906) та драматичну думу *Наше відродження* (1898). Дві поеми, *Олекса Довбуш* та *На синій Чорногорі*, увійшли до збірки *На трембіті*⁴²³, що була тематично присвячена гуцульському герою. Протягом кількох років перед її написанням В. Шурат бував на Гуцульщині, де його дуже зацікавили легенди та перекази про місцевого ватажка. Поет не лише

---

⁴²¹ В. Шурат, *Мої листи*, Львів 1898.

⁴²² С. Трофимук, *Поетична творчість...*, с. 10.

⁴²³ В. Шурат, *На трембіт*, Львів 1904.

використав народні джерела для створення власного яскравого образу безстрашного народного месника, але й переклав польською поему Ю. Федьковича *Довбуш*. У своїх поемах він не лише передає карпатські легенди, але й майстерно вимальовує образи карпатської природи.

Історична тематика взагалі була дуже близькою поетові, і кількома роками пізніше він видав свою наступну збірку *Історичні пісні* (1907), про яку ми вже згадували раніше. Збірка починається поетичним переспівом вступної частини *Слова о полку Ігоревим*. Сама збірка тематично охоплює три великі періоди історії України. Добі Київської Русі та Галицько-Волинської держави присвячено найбільше творів: *Данило в Чехії*, *Данило Мних*, *Ярослав Осмомисл*, *Антоній Печерський*, *Боян*, *Слово Іларіона*, *Святослав*, *Св. Андрій на Київських горах*; поеми *Свидригайло* та *Грюнвальд* показують польсько-українські відносини, а період козаччини представлений у поемах *Похід на Жовті Води*, *Отаман Сірко*, *Іван Підкова*, *Посів пана Чарнецького*. Збірку завершує вірш «У волинській тихій стороні», що за формою нагадує народну пісню:

У волинській тихій стороні
В церкві кобза висить на стіні;
Сотню літ вже висить сумно
Мов не кобза, але трумно.
Встаньте з трумна, давнії пісні!⁴²⁴

Хоча Іван Франко дуже високо оцінив цю збірку, проте сам В. Шурат поступово починав відходити від поезії, все більше присвячуючи свою увагу науковій діяльності. В 1909 році він видав ще одну збірку ліричних віршів *Вибір пісень*, яка фактично стала завершальною, найкращою у його ліричній творчості. Вона переносить читача у світ української природи та світлих почуттів, хоча в радянській критиці ця збірка не дістала високої оцінки, оскільки особисті почуття поета не вважались рівновартими соціальної тематиці, доказом цього є вислів С. Трофимука, що інтимно-лірична тематика віршів В. Шурата «відводила поета на манівці вузько особистих мотивів,

---

⁴²⁴ В. Шурат, «У волинській тихій стороні», [в:] В. Шурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 56.

а нерідко і в світ смутку та містики»⁴²⁵. Проте ця збірка насправді відрізняється витонченістю та легкістю форми, образністю мислення та силою уяви автора:

Вечірній час – чудовий час.
Рожевий світ на небі згас,
А таємничій присмерк-птах –
Сіда по борах і полях.
Скрипить останній віз снопів.
З садків летить дівочий спів.
По сутінках самотніх піль
Розлука сіє легкий біль.

(з «Вечірній час-чудовий час»)⁴²⁶

До збірки увійшли вірші «Вечірній час – чудовий час», «У поранній росі, у весняній красі», «Це мрія. Сутінь падав на покій», «Дозволь мені при тобі сісти», «Полинули за ластівками мрії», «Я сам-самотній. Вечір тихі тіні» тощо.

На окрему увагу заслуговує релігійна лірика В. Шурата, яка повністю замовчувалася в радянські часи. Вже в 1902 році автор видав збірку поетично оброблених легенд про ікону Зарваницької Божої Матері, під назвою *Зарваниця*. В 1905 році з'явилася збірка *Із глибини воззвях*, до якої увійшли як вірші церковнослов'янською, так українською мовою. Збірка містить поетичні переспіви псалмів та уривків із Святого Письма, а також оригінальну поезію, серед якої є поетичні молитви: «Ранні молитви», «Вечірні молитви», «Молитви до Ісуса Христа» та «Молитви до Пресвятої Богородиці», крім того у деяких віршах, як «Молитва за Вітчизну», увага автора сконцентрована на патріотичних почуттях. В одних віршах, як «З Ізекеїла» чи «Молитва до Цариці Мая», поет наче безпосередньо спілкується з Богом, в інших, як «На хрест погляну» чи «Притча», він старається донести до читача своє філософське розуміння речей. Крім того збірка містить 16 переспівів псалмів та пророків, що проникнуті релігійним духом та вирізняються оригінальністю будови:

---

⁴²⁵ С. Трофимук, *Поетична творчість ...*, с. 15.

⁴²⁶ В. Шурат, «Вечірній час – чудовий час», [в:] В. Шурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 58.

Душе християнська!
Коли над тобою
Шалітиме буря,
Останся в спокою,
Жени зі свого серця
Сумнів і розпуку:
Христос є з тобою, –
Подасть тобі руку.
(з «На озері») ⁴²⁷

Як пише Оксана Веретка, релігійна поезія В. Щурата є «гармонією форми, зрозумілого змісту і ліричності» ⁴²⁸.

На схилі життя В. Щурат полишає поезію. Останні його твори, про які вже згадувалось, були реакцією на події Першої світової війни. Ці вірші увійшли до повторно виданої у 1937 році збірки *Історичні пісні*, після чого В. Щурат остаточно полишив лірику. Польською мовою вийшли лише власні переклади віршованої *Байки про задоволеного чоловіка* та збірки віршів *На трембіті*.

Перекладацькою діяльністю В. Щурат почав займатися ще будучи учнем гімназії. До його перших перекладів належать новела О. Мірабо *Щастю назустріч*, *Тангейзер* Г. Гейне, *Легенда про Юліана Милосердного* Г. Флобера та повість Ю. Крашевського (Józef Kraszewski) *Уляна*. Після цього частину свого творчого таланту він присвятив перекладам, якими займався майже все життя. За його словами, переклади дали йому змогу вдосконалювати власну майстерність, збагачувати мову оригінальних творів та допомагали перейняти класичні принципи світової літератури.

Якщо говорити про перекладацьку діяльність В. Щурата, то увагу привертає не лише його обізнаність у світовій літературі, але й той мовний діапазон, у якому працював автор: В. Щурат перекладав з французької,

---

⁴²⁷ В. Щурат, «На озері», цитата за: О. Веретка, *Молитовник «Із глибини воззвях» Василя Щурата – оригінальна збірка релігійної поезії початку ХХ ст.*, «Вісник Національного Університету ім. І. Франка», вип. 35, Львів 2004, с. 245.

⁴²⁸ О. Веретка, *Молитовник «Із глибини воззвях» Василя Щурата – оригінальна збірка релігійної поезії початку ХХ ст.*, «Вісник Національного Університету ім. І. Франка», вип. 35, Львів 2004, с. 245.

польської, німецької, російської, румунської, угорської, англійської, італійської, чеської, болгарської, білоруської, словенської, сербської та данської літератур. Крім того, були переклади із старослов'янської та античних мов, переспіви *Святого писма* та з церковнослов'янської. До сьогодні невідома точна кількість перекладів, зроблених В. Щуратом, деякі з них так і не дочекались свого видання, проте більшість друкувалась у галицьких журналах та часописах, виходила в окремих виданнях та збірках.

Два найбільші поетичні переклади Василя Щурата – це *Пісня про Роланда*, яка є єдиним перекладом цього твору по-українськи, та *Слово о полку Ігоревім*. Сучасні літературознавці вважають, що ця версія перекладу *Слова* не лише дорівнює за рівнем майстерності більш відомим версіям Михайла Максимовича, Степана Руданського, Панаса Мирного, Наталі Забіли та Максима Рильського, але й вирізняється розумінням оригіналу, оскільки, працюючи над перекладом як поет та літературознавець В. Щурат одночасно досліджував так звані «темні місця» твору, на базі чого написав і опублікував декілька наукових розвідок.

Нагадаємо, що на початку ХХ століття В. Щурат відгукнувся на пропозицію Кирила Студинського підготувати антологію перекладів світової поезії, над якою почав працювати ще в Перемишлі. На жаль, з'явився лише перший випуск з серії *Поезія ХІХ віку*, що була надрукована у 10-ти номерах «Руслана». У короткій передмові К. Студинський подає уривок з листа В. Щурата, у якому не лише йдеться про саму антологію, але й видно основні перекладацькі принципи поета:

Я перекладав весь час, що мені під руки попало і мому настроєві – в різних часах різному – відповідало. А тут – повне видання перекладів з європейської поезії ХІХ в. повинно бути бодай сяк-так повне. Значить на мене паде обов'язок дати вповні не лиш те, що вже переклав, а й те, що належало б перекласти, аби образ поезії ХІХ в. бодай в приближенню вийшов повний. Ба заки читач зміркує, що я навіть в перекладах хочу бути собою, хочу дати йому передовсім себе з своїми настроями і поетичними уподобаннями, - він перед глядати буде в моїх перекладах за своїми улюбленими думками, спитає: а чому нема сего? А чому

пропущено те! Воно б мені більше було по душі!!! Ось причини, для яких я не квапився з повним виданням своїх перекладних поезій⁴²⁹.

Серед світової літератури В. Щурат найохочіше перекладав з французької: В. Гюго, Е. Верхарна, з німецької: Г. Гейне, Й. Гете, з польської: М. Конопницьку, Я. Каспровича, А. Асника (Adam Asnyk), з білоруської: Я. Коласа, В. Дуніна-Марцінкевича, з угорської: Ш. Петефі, з російської: О. Пушкіна, М. Гоголя, К. Бальмонта. Якщо ж говорити суто про польську літературу, то найбільше перекладів у Щурата було з К. Тетмаєра. В особистому архіві поета в ЛНБ зберігається 14 рукописних перекладів віршів поета, серед яких такі поезії, як «Вечір, Де твій сон?», «Мов ще до мене», «Пливе човен», «Серце моє», «Шумить глибокий темний бір» тощо. На другому місці за кількістю – переклади з М. Конопницької (10): «Із-за моря», «Думка», «До жінки», «Ніч і день», «Ти сильним будеш» тощо. Крім того, є переклади з А. Асника – «Сонце і сирітка», «Лікофрон», «Спомин колиски», «Я думав що то сон»; Ю. Словацького – «Мій заповіт», *Чума в Ель-Аріш*; Я. Каспрович – «Скільки цвіту осінь рання косить», «Ходять шуми»; Л. Рудель – «За поцілунок твій», «Скоро мене огорне сум рак ночі»; М. Бартус «Квилить у січні вихор», К. Буковський «Після битви», В. Загурський «Розмова п'ятниці з місяцем», Е. Слонський «Чари – не чари», Л. Совінський «Сльоза Магдалини».

Окремим цікавим фактом є те, що після перекладу українською сатиричної казки М. Горького *Про чиж-бrehуна і про дятла-правдолюба* (1902), в 1903 році В. Щурат переклав польською мовою драму письменника *На дні*, до якої додав велику вступну статтю. Польською був перекладений В. Щуратом і його власний твір *Казка про задоволеного чоловіка*, що був надрукований в «*Słowie polskim*» ще в 1898 році. Як пише С. Трофимук, «досконале знання іноземних мов та відчуття ритмомелодійних нюансів лірики перекладуваних поетів було запорукою того, що кращі його переклади відразу ставали популярними далеко за межами Галичини»⁴³⁰. Можемо

---

⁴²⁹ В. Щурат, *Поезія XIX віка*, Львів 1903. Цитата за: В. Щурат-Глуха, *Василь Щурат – перекладач*, «Вісник Національного Університету ім. І. Франка», вип. 35, Львів 2004, с. 249.

⁴³⁰ С. Трофимук, *Поетична...*, с. 18.

додати, що польські переклади Василя Щурата вважаються одними з кращих перекладів українською мовою.

Взагалі, тема перекладів була особливо близькою для творчості Василя Щурата, мабуть тому, що сам він протягом майже усього свого життя займався перекладами поезій, іноді прози. Тож не дивно, що тема перекладів з'явилася і у його літературознавчих роботах. Найцікавішою для нас, з точки зору польської тематики, можна вважати монографію *Ю. Словацький в українським письменстві та перекладі* (Львів, 1909), котра вийшла з нагоди святкування сторіччя від дня народження відомого польського поета. Робота складається з двох частин, перша з яких є розвідкою на вищезгадану тему, другу частину становлять два власні переклади В. Щурата поезій Юліуша Словацького *Мій заповіт (Testament mój)* та *Чума в Ель-Аріш (Ojciec zadżumionych)*⁴³¹.

Як видно з назви розвідки, вченого цікавлять два аспекти: можливі впливи творів Ю. Словацького на українську літературу та україномовні переклади творів славетного польського поета. На думку В. Щурата, серед української літератури XIX століття місця для творів Ю. Словацького «не багато знайшлось». Причиною цього він вважає саму українську літературу, «наскрізь демократичну, все вражливу на голоси життєвих потреб, завжди актуальну, навіть у добі романтизму, реалістичну ...», яка просто не могла піти шляхом «батька польського модернізму. Навіть українізовані поеми Словацького в романтичній стилі не були принадою для неї. В них український світ вийшов скривлений таксамо, як, приміром, українська мова хлопів у «Śnie srebrnym Salomei»⁴³². Сучасні дослідники, зокрема Ольга Цівкач, вказують на те, що популярність творів Ю. Словацького серед українських читачів в кінці XIX – на початку XX століть була значно меншою, ніж, скажімо, творів Адама Міцкевича, оскільки в тогочасних часописах переклади творів відомого польського поета практично не з'являлися. Дослідниця вбачає дві основні причини цього явища: з одного боку, на Західній Україні (а саме через неї польські твори потрапляли до наддніпрянської України) більшість читачів (та

---

⁴³¹ Також про це див.: Н. Санжаревська-Хмель, *Васи́лий Щура́т об українських переводах поэзии Юлиуша Словацкого*, [в:] *Przestrzenie przekładu 2*, red. J. Lubochy-Kruglik, O. Małusy, Katowice 2017, с. 401-411.

⁴³² В. Щурат, *Ю. Словацький в українським письменстві та перекладі*, Львів 1909, с. 1.

літераторів зокрема), добре володіла польською мовою, «czytali oni literaturę polska w oryginale, co nie sprzyjało popularyzowaniu poszczególnych utworów w tłumaczeniach ukraińskich», з другого боку, на заваді стояла цензура австрійського уряду, котра «walczyła z przemysaną do Polski literaturą emigracyjną, do której zaliczano także dzieła Juliusza Słowackiego»⁴³³.

Єдиним твором, який сприйняв дещо із творчості Ю. Словацького, автор вважає *Марусю Богуславку* Пантелеймона Куліша, а саме представлення Османа II та Кантиміра своєрідними добродіями українського народу, як Попель в *Królu Duchu*. Як Король-Дух, пануючи над Попелем, має вести польський народ до його вдосконалення шляхом страждань, так сила, якій служать Кантимир і Осман, скеровують український народ до культури вогнем і мечем. Якщо в Ю. Словацького Дух по черзі обирає собі різні постаті, то в Куліша правда вибирає собі одночасно декілька слуг. В обох поетів ці герої виступають жорстоким знаряддям в руках долі. Автор не має на увазі пряме запозичення, український поет модифікує концепцію Ю. Словацького, створивши своє поняття правди:

Добачуючи карикатурність навіть в українським світі Миколи Гоголя, Куліш не міг і в Словацького позичати красок для мальованя України. Але ставши в своїх суспільницьких поглядах речником індивідуалізму, а в релігійних опершись на етику Спіноци, він у Словацького міг взяти деяку позичку⁴³⁴.

Як і в деяких своїх інших роботах, учений вживає слово «запозичення», тоді як мова йде, швидше, про «перегук». На думку В. Шурата, вищезгаданий перегук єдиний з творами Ю. Словацького в українській літературі. Сучасні дослідники, наприклад, Ростислав Радішевський, вказують на існування спільних типологічних рис між творами Ю. Словацького та його українських сучасників і на чималу кількість «ідентичних літературних розв'язань» у творах українських романтиків Є. Гребінки та М. Костомарова, а також співзвучність ідей та поглядів, що їх висловлював у своїй поезії Т. Шевченко, а «незгасний інтерес Лесі Українки до спадщини Ю. Словацького, духовна

---

⁴³³ O. Ciwka, *Twórczość Juliusza Słowackiego w ukraińskich czasopismach i drukach zwartych końca XIX i początku XX wieku (1876-1910)*, «Acta Universitatis Lodzianensis», № 15, Łódź 2009, s. 50.

⁴³⁴ Ibidem.

близькість митців, звернення до одних і тих же тем і образів, спільність художніх смаків призвели до того, що українська письменниця виступила до певної міри спадкоємицею традицій польського романтика»⁴³⁵. Не говорить В. Шурат і про перегуки з творами І. Франка, про які згадують сучасні літературознавці, хоча в даному випадку можемо припустити, що причиною могла бути прикра історія *Зів'ялого листя*. Не вказує він також на аналогії у творах польського поета М. Старицького і С. Твердохліба, про які говорить Р. Радішевський. Це можна спробувати пояснити тим, що автора статті проблема перегуків цікавила значно менше, ніж питання українських перекладів Ю. Словацького, що доводить вищезгаданий факт передування цієї розвідки власним перекладам галицького літературознавця.

Повертаючись до роботи В. Шурата, зауважимо: вчений продовжує підкреслювати, що П. Кулішеві близька філософія Спінози, а саме розуміння «любові» як творчої сили, проявами якої є лад і гармонія, а руйнівною силою автор називає «ненависть»: «ненавидячи ненависть, він ненавидів її у всіх формах – як в національній і політичній так і в релігійній»⁴³⁶. З іншого боку, близькість релігійних поглядів учений вважає випадковістю і швидше запозиченням від Фрідріха Шіллера або Джорджа Байрона. Завершуючи своє порівняння творів П. Куліша і Ю. Словацького, В. Шурат говорить:

До всего сказаного належить додати, що як «Бунт Ісляму» Шеллея, як «Król Duch» Словацького, так і «Маруся Богуславка» Куліша не є історичною поемою, яка підлягала-б якій-не-будь історичній провірці. Історичний матеріал, яким вона оперує - се тільки її поетична шата. Її історія зачерта не з історичних книг і документів, але з поетового духа⁴³⁷.

Мабуть, найцікавішим історичним фактом у роботі вченого є інформація про те, що П. Куліш знав *Короля Духа* Ю. Словацького, про що авторові повідомив знайомий П. Куліша Теофіл Шумський. За його словами,

---

⁴³⁵ Р. Радішевський, *Словацький в Україні*, Тернопіль 2013, <http://www.mjst.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/101-slovatskij-v-ukrayini> (ресурс від 25.01.2019).

⁴³⁶ В. Шурат, *Ю. Словацький в українському письменстві та перекладі*, Львів 1909, с. 3.

⁴³⁷ *Ibidem*, с. 3.

вони дискутували на тему цього твору під час перебування П. Куліша у Львові перед початком писання *Марусі Богуславки*.

Другу частину дослідження складає аналіз вже існуючих на той час перекладів поезій Ю. Словацького українською мовою. Перші переклади, які розглядає літературознавець, – з 1876 року, належать Івану Верхратському (*Зачумлених батько* та *В Швейцарії*). В. Шурат дуже негативно оцінив ці переклади, вказуючи на те, що ні ритм, ні мелодика не були збережені, проте найгіршим є добір слів (йдеться про велику кількість діалектизмів), що їх використовував перекладач (на доказ чого вчений наводить достатню кількість сумлінно підібраних прикладів), через що пересічний читач не міг зрозуміти чи оцінити краси цих творів:

котрих значення [слів – Н.С.-Х.] мало-хто і зрозумівби, не заглянувши до польського тексту. Такими «раритасами» перекладник у цілім перекладі прямо пописуєть ся. І читач, замість дивувати ся красі поезії, мимохіть дивуєть ся що-раз більше диялектологічним інвенціям перекладчика, а інколи так таки й остовпіє⁴³⁸.

Думку автора про недоладність перекладів поділяють і літературознавці. Наприклад, Г. Вервес говорить про важку і незграбну мову, засмічену діалектизмами, та слабе передання ритмомелодики та стилістично-художніх особливостей⁴³⁹. Інші, як Тамара Сеніна, вважають, що слід відзначити історичну цінність цих перекладів, як таких де, «почала писатися історія перекладів творів Словацького в Україні»⁴⁴⁰. В своїй оцінці цього перекладу О. Цівкач приєднується до першої вищезгаданої групи та називає перші переклади Ю. Словацького українською «nie najlepszymi próbami translatorskimi». На її думку, «ich język można uznać za swoistą kontaminację polonizmów z leksyką dialektów halickich. Trudnością nie do pokonania stał się dla tłumacza jambiczny rytm ... który został zastąpiony przez I. Werchratskiego wierszem białym»⁴⁴¹.

---

⁴³⁸ Ibidem, c. 8.

⁴³⁹ Г. Вервес, *Юліуш Словацький і Україна*, Київ 1959.

⁴⁴⁰ Т. Сеніна, *Юліуш Словацький у колі українських перекладачів*, 2013, <http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/85-yliush-slovackui-u-koli-ukrainskuh> (печурс від 26.02.2019).

⁴⁴¹ О. Цівкач, *Twórczość Juliusza Słowackiego...*, s. 51.

Наступний переклад, що з'явився через чотирнадцять років, належить Володимирові Кальбі (*В Швейцарії*). Його вчений також вважає не дуже вдалим, оскільки в мові повно «полонізмів», «галицьких провінціалізмів», «дяківщини» та «синтаксичного неладу». В результаті чого «при таких перекладаню ... музикальність польського стиха перемінюєть ся в немилосердне таракхане»⁴⁴². Крім того, вчений вважає, що В. Кальба міг брати до уваги переклад І. Верхратського, оскільки в обох версіях трапляється слово «бурти», як переклад польського слова «głazy», що, як доводить учений, надто рідко вживаний вираз, щоб свідчити про звичайну випадковість. Єдиною позитивною рисою цього перекладу В. Шурат вважає позбавлення віршованої мови комічності. Сучасна дослідниця О. Цівкач частково підтверджує його думку: «Włodzimierz Kalba starał się jak najdokładniej przetłumaczyć tekst poematu Słowackiego, zachował mieszane metrum wiersza, jednak ... duża liczba polon izmów i prowincjonalizmów znacznie obniżyła jakość przekładu»⁴⁴³.

Досить високо вчений оцінив переклади тих самих творів Сидором Твердохлібом, котрий значно перевищив своїх попередників у майстерності. Щоправда, вчений і тут знаходить поодинокі рідковживані слова з перекладів обох попередників С. Твердохліба, а ритміку окреслює виразом: «як вдасться». Дослідник ХХ століття Г. Версес, навпаки, ставить переклади С. Твердохліба вище від перекладів самого В. Шурата, говорячи, що С. Твердохлібу вдалося відтворити ритмомелодійну красу поеми. О. Цівкач, з іншого боку, вважає переклади С. Твердохліба «najbardziej 'ukrainizowanymi'», оскільки «tłumacz starał się możliwie najlepiej oddać przesłanie poematu Słowackiego, tworząc w tym celu liczne neologizmy słowotwórcze i semantyczne»⁴⁴⁴. Окремо В. Шурат підкреслює значно кращу мову перекладу, хоча і називає це «переспівами»: «В оригіналі сила полету в словах і в стихах; навіть у римах велич. В переспіві – розміняне на дрібну монету»⁴⁴⁵, проте саме ці переклади визначили коло тих творів Ю. Словацького, що ними цікавилися в Україні.

---

⁴⁴² В. Шурат, *Ю. Словацький в українськiм письменствi та перекладi*, Львів 1909, с. 13.

⁴⁴³ О. Цiвкacз, *Twórczość Juliusza Słowackiego...*, s. 52.

⁴⁴⁴ Ibidem, s. 53.

⁴⁴⁵ В. Шурат, *Ю. Словацький в українськiм письменствi та перекладi*, Львів 1909, с. 18.

Переклади самого В. Щурата вважаються досить якісними. Г. Вервес зазначає, що перекладач уміло передав багатство барв, звуків, зміну почуттів та настроїв. За В. Щуратом промовляє і той факт, що свої переклади він постійно вдосконалював, тому різні редакції одного вірша часто відрізнялися. Дуже високо оцінила його переклади О. Цівкач: «Tłumaczenie W. Szczurata różni się od wcześniejszych przede wszystkim doskonałą ukraińszczyzną, a także zachowaniem identycznej niemal wersyfikacji oraz perfekcyjnym oddaniem przesłania, które przyświecało oryginałowi»⁴⁴⁶.

Ще одна дослідниця творчості В. Щурата, Лариса Козак говорить про нього як про «одного з покликаних». Вказує вона й на те, чому оцінка перекладів, що її робив В. Щурат у своїх розвідках та статтях, часто відрізняється від сучасної: «За часів В. Щурата ще не була розроблена методологія перекладу й такі проблеми як точність, адекватність, межі свободи перекладача у поводженні з іншомовним текстом не ставилися взагалі. В. Щурат діяв інтуїтивно та керувався власним поетичним талантом»⁴⁴⁷.

Зауваження дослідниці є якнайбільш слушним, проте розбіжності у оцінках літературних творів В. Щурата із сучасними вченими, швидше, стосується його досліджень прозових творів, а не поетичних. Як бачимо на прикладі аналізу поезій Ю. Словацького, дослідники багато в чому підтримують думки, що її висловлював галицький учений понад сто років тому. Непересічний талант перекладача, який визнають і сучасні дослідники, та досконале знання кількох мов, у тому числі польської, дозволило В. Щуратові, хай і «інтуїтивно» (за словами Л. Козак), проте досить влучно оцінити тогочасні українські переклади творів відомого польського поета.

Взагалі, переклади В. Щурата з польської мови можна по-різному оцінювати. З перспективи сьогодення деякі тексти перекладів видаються вдалим, інші – не зовсім. Спонуємо на двох класичних прикладах показати особливості перекладацької манери письменника. Перший приклад – перша строфа загальновідомого тексту Ю. Словацького *Мій заповіт*:

---

⁴⁴⁶ О. Ciwkaacz, *Twórczość Juliusza Słowackiego...*, s. 52.

⁴⁴⁷ Л. Козак, *Перекладацька діяльність Василя Щурата*, [в:] «Парадигма», вип. 7, Львів 2013, с. 348.

Żyłem z wami, cierpiałem i płakałem z wami,
Nigdy mi, kto szlachetny, nie był obojętny,
Dziś was rzucam i dalej idę w cień - z duchami -
A jak gdyby tu szczęście było - idę smętny.

Я з вами жив, страждав і плакав не годину.
Був благородний хто – не був мені байдужний.
Лишаю нині вас – в тінь з духами вже лину;
І наче б щастя тут було – я лину тужний⁴⁴⁸.

Якщо будемо порівнювати оригінал з текстом, то зауважимо досить майстерний підхід В. Шурата: у перекладі збережено загальний ритм оригіналу, ідейно-образний світ передано майже без втрат. Єдиним винятком є неологізм – тужний (від традиційного поетичного образу туги), котрий В. Шурат використав замість оригінального образу смутку. При цьому римуються байдужний/тужний (так, як і в оригіналі obojętny/smętny), і додано для рими дві образні лексеми «годину» і «лину», що їх нема в оригіналі.

На відміну від такого вдалого перекладу з Ю. Словацького, переклад вірша Марії Конопницької *Nocą mi w piersiach serce drży* є набагато складнішим у плані порівняння з оригіналом. Звернемось до першої строфи тексту:

Nocą mi w piersiach serce drży,
Nieukojonem biciem,
I wołam dnia, co płoszy sny,
Swem trzeźwem, jasnem życiem.

Вночі у грудях серця дзвін
Тремтить, як лист берези;
Жду дня, щоб заспокоїв він
Мене життям тверезим⁴⁴⁹.

Як бачимо, у М. Конопницької образний світ поезії побудований на протиставленні ночі та дня (В. Шурат, власне цей мотив відобразив у назві перекладу *Ніч і день*, такої назви нема в оригіналі): неспокійне биття серця,

---

⁴⁴⁸ В. Шурат, *Поезії*, Київ 1962, с. 274.

⁴⁴⁹ Ibidem, с. 270.

благання про прийдешній день, що він прожене сни своїм тверезим життям. У своєму перекладі В. Щурат натомість впроваджує ряд нових образів, що відсутні в оригіналі (дзвін, лист берези), але резигнує з передачі ідейно-образного світу снів, ясного життя тощо. Зрозуміло, що слов'янська традиція знає тремтяче листя тополі, а не берези, і образ берези поет впровадив ради рими (тверезий/берези). Очевидно, що і *дзвін* серця не є традиційним образом для поезії, котра скоріше звертається до образу *биття* серця.

Переклади Щурата можна оцінювати сьогодні по-різному, але варто пам'ятати, що на той час це була надзвичайно важлива літературна діяльність, котра не тільки уможливлювала знайомство українського читача з польською класикою, але й сприяла розвитку українського перекладознавства, його традицій, стратегій та методів. Щоб продемонструвати характеристики перекладацького методу самого Василя Щурата, звернемось до статистично-семантичного аналізу декількох прикладів з його найбільш улюблених польських поетів.

Перший вірш, це *Oj, nie ta jest...* Марії Конопницької:

Думка⁴⁵⁰

Ой, не та важка дорога,
Що веде в чужі країни,
Тільки та важка дорога,
Що птах нею з гнізда лине.

Ой, не та важка година,
В якій сходиш до могили,
Тільки та важка година,
В якій тратиш все, що миле.

Oj, nie ta jest...⁴⁵¹

Oj, nie ta jest ciężka droga,
Co prowadzi na wskrós świata;
Ale ta jest ciężka droga,
Którą z gniazda ptak odlata!

Oj, nie ta jest ciężka chwila,
Kiedy sypią ci mogiłę;
Ale ta jest ciężka chwila,
Kiedy rzucasz, co ci mile!

В. Щурат додав назву, котрої нема в оригіналі; додатково змінено графічну форму. Досить цікавим виглядає статистичний аналіз семантики основних частин мови, при порівнянні оригіналу та перекладу цього вірша.

---

⁴⁵⁰ Ibidem.

⁴⁵¹ M. Konopnicka, *Oj, nie ta jest...*, *Poezye wydanie zupełne, krytyczne – Pieśni bez echa/całość*, t. 3, Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków, 1915, s. 5-6.

Таб. 2. Статистично-семантична характеристика перекладу основних частин мови

Частина мови	Оригінал	Переклад	Різниця
Іменник	8	8	0
Прикметник	5	6	+1
Дієслово	8	4	-4

Як бачимо, при перекладі вдалося зберегти усі іменники, попри те кількість прикметників збільшилась, а кількість дієслів впала на половину. Щоб зрозуміти причину такої розбіжності, наведемо семантично-статистичну характеристику окремих частин мови:

Таб. 3. Семантично-статистична характеристика іменників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	droga	дорога	співпадає	5 іменників повністю співпадають
2	świata	країни (чужі)	частково співпадає	
3	droga	дорога	співпадає	2 іменники майже співпадають
4	gniazda	гнізда	Співпадає	
5	ptak	птаха	співпадає	1 іменник частково співпадає
6	chwila	година	майже співпадає	
7	mogilę	могила	співпадає	
8	chwila	година	майже співпадає	

Таб. 4. Семантично-статистична характеристика прикметників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	ciężka	важка	співпадає	5 прикметників повністю співпадають
2	-	чужі	відсутній в оригіналі	
3	ciężka	важка	співпадає	1 прикметник відсутній в оригіналі
4	ciężka	важка	співпадає	
5	ciężka	важка	співпадає	
6	miłe	миле	співпадає	

Таб. 5. Семантично-статистична характеристика дієслів

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	jest	-	переклад відсутній	1 дієслово повністю співпадає
2	prowadzi	веде	Співпадає	1 дієслово майже співпадає
3	jest	-	переклад відсутній	співпадає
4	odlata	лине	майже співпадає	1 дієслово частково співпадає
5	jest	-	переклад відсутній	
6	syrią	сходиш	не співпадає	1 дієслово не співпадає
7	jest	-	переклад відсутній	4 дієслова не перекладено
8	rzucasz	тратиш	частково співпадає	

Як бачимо, з точки зору передачі змісту, переклад можна вважати за досить вдалий. Понад 60% іменників перекладено точно. Окрім того, іменник *chwila* (хвилина) перекладено як *година*, оскільки в українській мові словосполучення *важка година* є більш вживаним, ніж *важка хвилина*. Найменш вдалим може здаватися передача іменника *świat* (світ) через український іменник у множині *країни*, проте в такому випадку варто взяти до уваги контекст: *droga, co prowadzi na wskrós świata* і *дорога, що веде в чужі країни* не є дуже віддаленими за семантикою. Переклад прикметників є надзвичай точний, якщо не приймати до уваги доданий Шуратом прикметник *чужі*, котрий автор використав, як згадано вище, до утворення близького по значенню словосполучення. Що ж стосується дієслів, то єдиним перекладеним виразом, який повністю співпадає з оригіналом, є поняття *prowadzi/веде*. Слово *тратиш* лише частково передає семантику слова *rzucasz* (кидаєш), оскільки кидати щось ми можемо з власної волі, а втрачаємо, переважно, під впливом обставин. У випадку дієслова у словосполученні *z gniazda ptak odlata* (з гнізда птах відлітає), то автор перекладу використав зворот *птах ... з гнізда лине*. Дієслово *линнути* означає плавно, легко летіти або пересуватися, як от хмари линуць, лине пісня чи лине човник, а також пориватися, прагнути до чогось, як серце лине чи думка лине. Тому, обране слово *лине* не до кінця передає втрату батьківського гнізда та виходу в доросле життя, який закладено в оригіналі.

Щодо того, чому автор перекладу опустив в усіх чотирьох випадках дієслово *jest* (є), то тут варто лише нагадати, що в українській мові дієслівна форма є, як частина складного іменного присудка, зазвичай, опускається.

Поглянемо ще на один приклад, цього разу переклад іншого улюбленого поета Василя Шурата, Казимира Пшерва-Тетмаєра, йдеться про вірш *В лісі*:

В лісі⁴⁵²

Свобідно й сонно ходять
По яснім тлі блакиті
Хмарки рожево-білі
У блисках оксамиту.

Лиш ластівочка чорна,
Буває, сріблом кине
Під сонячним промінням
І далі небом лине.

По тихім, ясім лузі,
Закутім в срібні рами,
Опаловим ручаєм
Кладуться золоті плями.

Смарагдом сонце сяє
На тлі дерев зелених,
Купаються їх віти
В промінні дня вогненнім.

По небі і по лісі
Зеленим жита ланом
Прозора і блакитна
Задума йде туманом

W lesie⁴⁵³

Wolno i sennie chodzą
po jasnym tle błękitu
złocistobiałe chmurki
z połyskiem aksamitu.

Niekiedy się zasrebrzy
pod słońca blask z ukosa
jaskółka śmigła, czarna,
sunąca przez niebiosą.

Po łące cichej, jasnej,
w srebrne objętej ramy,
przez opalowy strumień
złote się kładą plamy.

Szmaragdem słońce błyska
na ciemnej drzew zieleni,
lub przez konary rzuca
ognistych pęk promieni.

Po niebie i po lesie,
po łąk zielonych łanie,
przejrzyste, zwiewne idzie
błękitne zadumanie.

Як бачимо, автор вірно передав назву вірша та зберіг оригінальну графічну форму. Отже, звернемося до семантико-статистичної характеристики перекладу:

⁴⁵² В. Шурат, *Поезії*, Київ 1962, с. 280.

⁴⁵³ К. Tetmajer, *Poezje wybrane*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1986, s. 130-131.

Таб. 6. Статистично-семантична характеристика перекладу основних частин мови

Частина мови	Оригінал	Переклад	Різниця
Іменник	25	26	+1
Прикметник	14	14	0
Дієслово	6	7	+1

Як видно з таблиці вище, Шуратові вдалося зберегти основні частини мови, а саме їх кількість, без змін. Проте, на скільки йому вдалося передати семантику слів, побачимо в таблицях нижче.

Таб. 7. Семантично-статистична характеристика прикметників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	jasnym	яснім	співпадає	11 прикметників повністю співпадають 1 прикметник частково співпадає 1 прикметник не перекладено 1 прикметник відсутній в оригіналі
2	zlocistobiałe	рожево-білі	частково співпадає	
3	-	сонячним	відсутній в оригіналі	
4	czarna	чорна	співпадає	
5	cichej	тихим	співпадає	
6	jasnej	яснім	співпадає	
7	srebrne	срібні	співпадає	
8	opalowy	опаловим	співпадає	
9	złote	золоті	співпадає	
10	ciemnej	зелених	не співпадає	
11	ognisty	вогненнім	співпадає	
12	zielonych	зеленим	співпадає	
13	przejrzyste	прозора	співпадає	
14	zwiewne	-	переклад відсутній	
15	błękitne	блакитна	співпадає	

Таб. 8. Семантично-статистична характеристика іменників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	tle	тлі	співпадає	16 іменників повністю співпадають
2	błękitu	блакиті	співпадає	
3	chmurki	хмарки	співпадає	4 іменники майже співпадають
4	potyskiem	блисках	майже співпадає	
5	aksamitu	оксамиту	співпадає	2 іменники не співпадають
6	-	сріблом	відсутній в оригіналі	
7	słońca	-	переклад відсутній	3 іменники не перекладено
8	blask	промінням	не співпадає	
9	jaskółka	ластівочка	майже співпадає	4 іменника відсутні в оригіналі
10	niebiosa	небом	майже співпадає	
11	łące	лузі	співпадає	
12	ramy	рами	співпадає	
13	strumień	ручаєм	майже співпадає	
14	plamy	плями	співпадає	
15	szmaragdem	смарагдом	співпадає	
16	słońce	сонце	співпадає	
17	drzew	дерев	співпадає	
18	zieleni	-	переклад відсутній	
19	-	тлі	відсутній в оригіналі	
20	konary	віти	співпадає	
21	pęk	-	переклад відсутній	
22	promieni	промінні	співпадає	
23	-	дня	відсутній в оригіналі	
24	niebie	небі	співпадає	
25	lesie	лісі	співпадає	
26	łąk	жита	не співпадає	
27	łanie	лані	співпадає	
28	zadumanie	задум	співпадає	
29	-	туманом	відсутній в оригіналі	

Таб. 9. Семантично-статистична характеристика дієслів

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	chodzą	ходять	співпадає	3 дієслово повністю співпадають
2	zasrebrzy	кине (сріблом)	частково співпадає	1 дієслово майже співпадає
3	-	лине	відсутнє в оригіналі	співпадає
4	kładą	кладуть	співпадає	1 дієслово частково співпадає
5	błyska	сяє	майже співпадає	співпадає
6	rzuca	купаються	не співпадає	1 дієслово не співпадає
7	idzie	йде	співпадає	1 дієслово відсутнє в оригіналі

Перекладачеві, як видно, досить добре вдалось передати семантичне значення іменників: 16 з 25 іменників в перекладі повністю співпадають, а 4 передано майже вірно. Розбіжність є лишу у граматичній формі (*блиски* замість *блиск* та *ластівочка* замість *ластівка*), а також вжито слово більш піднеслу форму *небеса* замінено на *небо*, та слово *струмінь/потік* замінено на дещо zdeформоване слово *ручай*. Можемо лише здогадуватися, що таким чином автор намагався отримати якомога більш ефектне словосполучення з прикметником *опаловий*, яке вжите в оригіналі (*przez opalowy strumień – opalowym ручаем*) та зберегти кількість складів у рядку. У випадку двох іменників, автор замінив їх на вирази, які викликають подібні асоціації: *блиск* на *проміння* та *луг* на *жито*. Іменники *сонця* та *зелені* передано прикметниками, а словосполучення *пук проміння* замінено на *проміння дня*. Також автор був змушений замінити іменником дієслово *zasrebrzy*.

Що стосується прикметників, то попри збережену кількість (14/14), в семантичному аспекті є деякі розбіжності. *Золотисто-білі* хмари замінено на *рожево-білі*, а *темної* на *зелених*, оскільки в оригіналі зелений колір є субстантивований. Не знайшов Шурат можливості використати в перекладі польське слово *zwięzpe* (легке, безтілесне), що описує задуму, додавши натомість, вона *йде туманом*.

Як і в попередньому випадку, найпроблематичнішим для Шурата був переклад дієслів. Лише три дієслова перекладено цілковито вірно. Майже вірно

автор передає слово *виблискує* через *сяє*, натомість труднощі викликав польський вираз *zasrebrzy* (засеребриться), тому використав зворот *кине сріблом*. Загалом, таку заміну можна вважати досить вдалою, оскільки *засеребриться* може місяць чи вода в місячному промінні; хоча це поняття означає, що певний предмет починає виблискувати сріблястим сяйвом, але цей процес може бути іноді досить тривалим. В оригіналі *zasrebrzy* описує ластівку, крила якої під час стрімкого польоту відблискують на якусь мить відбитим соняшним світлом. Мабуть, саме тому автор перекладу обрав таке не зовсім типове словосполучення. З іншого боку, образ *сонця*, що *przez kopary rzusa ognistych ręk promieni* замінено на *віти*, що *купаються в промінні дня вогненнім*: хоча загальний образ передано, проте дію перенесено з сонця на віти. Крім того, в перекладі додано дієслово *лине* (ластівка), яке певною мірою мало замінити польський дієприкметник *sunąca*.

Отже, як і в попередньому прикладі, семантику вірша при перекладі автором вдалося передати майже досконало, проте не всі переклади є на стільки вдалими. Іноді Шурат також дозволяв собі вільну інтерпретацію віршованого твору і наступний приклад досконало це ілюструє. Нижче подано переклад іще одного вірша Казимира Пшерва-Тетмаєра:

Пливе човен...⁴⁵⁴

Пливе човен, без якоря мчить ся
По широкім розбурханім морі,
Чимраз далі жене його вітер
В олов'яні, похмурі простори.

По широкім розбурханім морі
Не до берега, човне, ти линеш,
Об підводну ударишся скелю
І безслідно у хвилях загинеш.

Ponure widmo...⁴⁵⁵

Ponure widmo, co nad wodne głębie
płyniesz w obłoków zawichrzonych kłębie,
niesione wichrem rozszalałym halnym,
straszne, że smreki drżą na brzegu skalnym:

mnie nie przerażisz... Gdyby wyszła ze mnie
mara mej duszy na te wodne ciemnie,
to przed jej smutkiem ty, górskie widziadło,
cofnęłobyś się i w turniach przepadło.

Як бачимо, вже переклад самої назви не співпадає: оригінальна назва є більш понурою, навіть зловіщою, в той час, як у перекладі вона несе спокій.

⁴⁵⁴ В. Шурат, *Поезії*, Київ 1962, с. 280.

⁴⁵⁵ К. Tetmajer, *Poezje wybrane*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1986, s. 73.

Проте, на скільки Шурат відійшов від оригінального тексту, можемо побачити з семантично-статистичного аналізу вірша та його перекладу:

Таб. 10. Статистично-семантична характеристика перекладу основних частин мови

Частина мови	Оригінал	Переклад	Різниця
Іменник	13	10	- 3
Прикметник	9	7	- 2
Дієслово	6	6	0

Отже, як видно з наведеної таблиці, кількісна різниця основних частин мови не є значною, понадто, кількість вжитих дієслів співпадає, а це ще не доводить якості перекладу.

Таб. 11. Семантично-статистична характеристика іменників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	widmo	човен	не співпадає	1 іменник майже співпадає
2	-	якоря	відсутній в оригіналі	
3	głębie	морі	частково співпадає	3 іменники частково співпадають
4	obłoków	простори	частково співпадає	
5	klębie	-	переклад відсутній	2 іменники не співпадають
6	wichrem	вітер	майже співпадає	
7	smreki	-	переклад відсутній	7 іменників не перекладено
8	brzegu	-	переклад відсутній	
9	mara	-	переклад відсутній	4 іменники відсутні в оригіналі
10	duszy	-	переклад відсутній	
11	ciemnie	-	переклад відсутній	
12	-	морі	відсутній в оригіналі	
13	-	берега	відсутній в оригіналі	
14	smutkiem	-	переклад відсутній	
15	widziadło	човне	не співпадає	
16	-	скелю	відсутній в оригіналі	
17	turniach	хвилях	частково співпадає	

Таб. 12. Семантично-статистична характеристика прикметників

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	ponure	-	переклад відсутній	1 прикметник
2	wodne (głębie)	широкім (морі)	не співпадає	частково співпадає
3	-	розбурханім	відсутній в оригіналі	2 прикметники
4	-	олов'яні	відсутній в оригіналі	не співпадають
5	zawichrzonych	похмурі	частково співпадає	6 прикметників
6	rozszalałym	-	переклад відсутній	не перекладено
7	halnym	-	переклад відсутній	4 прикметники
8	straszne	-	переклад відсутній	відсутні
9	skalnym	-	переклад відсутній	в оригіналі
10	-	широкім	відсутній в оригіналі	
11	Wodne (ciemnie)	розбурханім (морі)	не співпадає	
12	górskie	-	переклад відсутній	
13	-	підводну	відсутній в оригіналі	

Таб. 13. Семантично-статистична характеристика дієслів

№	Оригінал	Переклад	Рівень співпадіння	Сумарний результат
1	płyniesz	пливе	Співпадає	1 дієслово повністю співпадає
2	(płyniesz)	мчитьсся	частково співпадає, але відсутнє в оригіналі	1 дієслово майже співпадає
3	drżą	-	переклад відсутній	1 дієслово частково співпадає (як
4	-	жене	відсутнє в оригіналі	однорідне означення до попереднього прикметника)
5	przerazisz	-	переклад відсутній	
6	wyszła	-	переклад відсутній	1 дієслово не співпадає
7	-	линеш	Відсутнє в оригіналі	2 дієслова відсутні в оригіналі
8	cofnełobyś się	ударисься	не співпадає	3 дієслова не перекладено
9	przepadło	загинеш	майже співпадає	

При докладнішому аналізі рівня збереження семантики іменників можемо побачити, що автор перекладу мало-що залишив від оригіналу: найближче між собою споріднені іменники *вихор* та *вітер*, слабшим є передача *głębie* через *море*, *obłoków* через *простори* та *turniach* через *хвилях*. Залишається питання, чому автор вирішив передати слова *widmo* та *widziadło* як *човен*, хоча найближчими за значенням є *примара* та *видіння*. Сім іменників (*klebie, smreki, brzegu, mara, duszy, ciemnie, smutkiem*) автор залишає без перекладу, проте додає чотири цілком інші (*якоря, морі, берега, скелю*). Практично, Шурат вибудовує інший образ, ніж той що був створений польським поетом.

Подібна ситуація складається у випадку прикметників. Лише один прикметник у перекладі частково співпадає (*zawichrzonych* – *похмурі*); переклад іменниково-прикметникових словосполучень *wodne głębie* як *широкім морі* та *wodne ciemnie* через *розбурханім морі* не можна вважати надто вдалим. Шість прикметників (*ponure, rozszalałym, halnym, straszne, skalnym*) взагалі не перекладено, хоча іменники другого чотиривірша *скеля* та *берег*, співвідносяться з іменниково-прикметниковим словосполученням *na brzegu skalnym* з першого чотиривірша оригіналу. Крім того, Шурат додає чотири прикметники (*розбурханім, олов'яні, широкім, підводну*), що відсутні в оригіналі.

Як статистично, так і семантично найвдаліше передано дієслова. Хоч і зі зміною граматичної форми, але дієслово *plyniesz* вдало передано через *пливе*, понадто Шурат додає до нього синонім *мчить*, хоча в оригіналі слово використано лише один раз. Так само, зі зміною граматичної форми передано дієслово *przepadło* – *загинеш*, що також є близьким до оригіналу. На жаль, переклад решти дієслів не співпадає за семантикою: не можна назвати вдалим передачу дієслова *cofnelobyś się* через *ударився*; слова *drżą, przerazisz* та *wyszła* в перекладі відсутні, натомість додано *жене* та *линеш*.

Фактично, останній приклад важко назвати перекладом. Беручи до уваги докладність, з якою виконано перші два проаналізовані приклади, складається враження, що метою Шурата не був переклад поезії. Скоріше за все це був переспів, або ж взагалі імпресія, передача тої частини образу, що вразила

його поетичну душу. Отже, віднесення його твору *Пливе човен...* до категорії перекладів, як це зробив С. Трофимук, на нашу думку, є хибним.

Незаперечним лишається той факт, що переклади, що залишив по собі галицький поет-перекладач, хоч і не є ідеальними, проте залишаються досить якісними, а у контексті наведених роздумів насувається внесок, що перекладацька майстерність В. Шурата теж може бути темою окремого дослідження.

▪ ВИСНОВКИ ▪

Питання польської проблематики у багатогранній спадщині Василя Щурата пов'язане із цілим рядом обставин, котрі до сьогодення не прояснені повністю. З одного боку, йдеться про складні історичні, культурні та особистісні відносини на той час між двома спільнотами, польською та українською, з другого боку, такі ж складні відносини були і між конкретними людьми – представниками цих спільнот. У цій монографії розглянуто тільки частину матеріалу, що стосується постаті Василя Щурата у руслі зазначених проблем. Перш за все ми намагалися показати той культурний контекст, в якому протікало життя видатного вченого. Хоча історичний період кінця XIX – першої половини XX століття є досить добре дослідженим сучасними українськими та польськими літературознавцями, цілий ряд проблем залишається ще не проаналізованим. Особливо це стосується окремих значних постатей, як з українського боку, так і з польського, ролі цих людей у контексті еволюції українсько-польських культурних відносин в Галичині в цей період. Якщо говорити про вже опубліковані наукові дослідження літературних та культурних відносин, то більшість їх присвячена розгляду окремих питань: особистих контактів між представниками обох літератур, української тематики в польській літературі та польської – в українській, перекладів, критичних публікацій, діяльності часописів та наукових і літературних товариств тощо. У нашому дослідженні ми намагалися, спираючись на вищезгадані роботи і генезу українсько-польських літературних відносин, проаналізувати та описати життя і спадщину Василя Щурата у контексті українсько-польських взаємин.

Вже у психологічному аспекті постать Василя Щурата є надзвичайно складною, саме тому ми присвятили частину монографії біографії письменника. У публікації проаналізована також приватна кореспонденція знайомих вченого та архівні матеріали, завдяки яким представлені деякі маловідомі моменти з життя вченого, як-от період перебування в Перемишлі,

життя у Львові після Першої світової війни, перебування в арешті тощо. Особливу увагу ми звернули також на стосунки між В. Щуратом та його близьким другом – Іваном Франком, на той величезний вплив І. Франка, який відчував протягом усього життя В. Щурат у його суспільно-політичних поглядах та творчості. Хоча цей матеріал вже досліджувався, він все ж таки є необхідним для нашого контексту. У монографії звернено увагу також і на історію їх суперечки: її справжні причини, перебіг та наслідки. У цьому біографічному контексті слід визнати, що залишається ще багато недосліджених моментів, як, наприклад, невідповідність імені та прізвища матері Василя Щурата, поданого ним в автобіографії, із тим, що стоїть у свідоцтві про шлюб. Не вповні зрозумілими залишаються також і причини, що змусили поважного вченого раптом вигадати факт зустрічі Івана Франка із Теодором Герцлем. Ці та інші факти з життя вченого вимагають додаткового дослідження, і очевидно, інших методологічних стратегій – психоаналітичних, інтертекстуальних, а можливо і постколоніальних.

Саме тому проаналізований матеріал показує велику перспективу дослідження творчості Василя Щурата та його постаті. На окрему увагу заслуговує його робота як фольклориста. Вчений залишив по собі велику кількість фольклорних досліджень, котрі складають значну частину його наукової спадщини. Окрім надрукованих у тогочасних часописах робіт з фольклористики, більшість з яких ніколи не передруковувалась, частина досліджень до сьогодні залишається в архіві вченого у вигляді нотаток. Зрозуміло, що його фольклористична спадщина повинна стати джерелом інформації для сучасних дослідників-фольклористів, і, очевидно, матеріалом для нових наукових досліджень. Йдеться не про традиційну фольклористику (котра, ймовірно, вже вичерпує свій потенціал у сьогоднішніх дослідженнях), а про різноманітні соціологічно-психологічні аспекти фольклористичних дискурсів у Галичині у їх порівняльному плані.

Якщо говорити про польську тематику в роботах Василя Щурата, то, зрозуміло, вона не обмежується суто літературознавчою сферою. Зацікавлення вченого були дуже багатогранні. Важливу частину його спадщини становлять історичні дослідження. У нашій монографії ми зосередилися лише на тих текстах, що так чи інакше стосувалися літератури, мови та польської теми, хоча

вченого цікавили й інші різноманітні історичні моменти. Очевидним є той факт, що найважливішою для В. Щурата була історія рідного краю, тому багато праць так чи інакше розкривають невідомі аспекти історії Галичини. Серед розглянутих нами досліджень, що пов'язані з історією Польщі, мабуть, найцікавішою є розвідка щодо походження Тадеуша Костюшка, оскільки стосується маловідомої версії про його український чи білоруський родовід. Вчений докладно аналізував усі існуючі на той час припущення з цього приводу та зробив висновок, що, швидше за все, Т. Костюшко походив з греко-католицької родини, де батьки належали до різних віровизнань: римо-католицького та греко-католицького. Розмаїття тематики історичних досліджень: від історії будинків, організацій до біографій та просто важливих історичних подій пояснюється тим, що вчений значну частину часу проводив в архівах, і причиною появи тих чи інших розвідок ставали випадково знайдені в архіві документи та рукописи. Вражаючою є та сумлінність та прискіпливість, з якою В. Щурат підходив до досліджуваних матеріалів. Це стосується також і його суто літературознавчих робіт. У своїх літературознавчих дослідженнях вчений дуже часто використовував формально-компаративний метод, котрого часто було замало для всесторонніх висновків. Говорячи про неслухняність висновків, маємо на увазі впливи та запозичення, на які часто вказував вчений, тоді як насправді йшлося про типологічні перегуки. Проте такий метод дозволяв вченому, наприклад, встановити багато цікавих фактів щодо появи творів.

У випадку польської тематики, як бачимо, дослідника дуже цікавив спосіб зображення в польській літературі важливих історичних подій, що стосувались спільної історії поляків та українців. Дуже цікавим, з нашої точки зору, є підхід до питання висвітлення подій Коліївщини в польській літературі. В. Щурат не звернувся до популярних на той час творів, таких, як *Канівський замок*, а вдався до аналізу перших творів про Коліївщину, що передували більш відомим творам. Таким чином, вчений дослідив сам процес входження цієї тематики до польської літератури. Ця та інші розглянуті нами роботи становлять лише незначну частину величезної наукової спадщини галицького вченого.

Окрему, а водночас важливу частину монографії присвячено поетичній та перекладацькій спадщині, що залишив по собі Щурат. Головною метою було не лише показати силуетку галицького поета, як одного з засновників теорії літературного перекладу Галичини, але й зрозуміти його власний підхід до створення перекладів. Останнє вдалося показати не лише виходячи з його власних аналізів перекладів українською віршів Словацького, що було на той час однією з перших перекладознавчих розвідок в Галичині й тому автор був змушений спиратися лише на власний перекладацький досвід та внутрішні відчуття, але й на статистично-семантичний аналіз деяких перекладів самого Щурата, котрі по сей день залишаються недослідженими.

Зазначимо, що окрім спеціально проаналізованих у роботі архівних матеріалів (автобіографія, тюремні записки та акт про шлюб), у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника зберігається велика кількість рукописів із приватного архіву вченого, значна частина яких залишається ще недослідженою. У публікації ми не мали можливості навіть дуже побіжно зупинитися на усіх ще не надрукованих текстах В. Щурата. Поза нашою увагою залишилися також педагогічна робота та статті, присвячені шкільництву: В. Щурат не лише багато років працював на педагогічній посаді, але йому належать педагогічні статті, переклади підручників, лекції та розвідки про проблеми шкільництва, збірка шкільних анекдотів тощо. Не торкнулися ми також роботи В. Щурата як видавця, обмежившись згадкою про часописи, які він редагував. Ці аспекти його діяльності залишаються перспективними для подальшого дослідження, як і постать самого Василя Щурата у контексті не тільки польсько-українських, але й українсько-європейських взаємин загалом, у налаштуванні на різноманітні сучасні методології – від психоаналітичних студій – через інтертекстуальні до різновекторних постколоніальних.

▪ Бібліографія ▪

Akt Małżeński, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів, фонд 206.

Bilczewski T., *Komparatystyka i interpretacja. Nowoczesne badania porównawcze wobec translatoologii*, Kraków 2010.

Bliziński J., *Historia literatury polskiej*, Warszawa 1955.

Bracka M., *Реалістична картина руйнації польсько-української пограничної спільноти у драмі Леонарда Совінського «На Україні»*, «Acta Polono-Ruthenica», VOL. XIII, 2008, s. 19-27.

Chróscielewski T., *Kazimierz Gliński – bard «Królewskiej pieśni»*, «Rocznik Mińsko-Mazowiecki 1995/96», 1996, s. 250-256.

Ciwkacz O., *Twórczość Juliusza Słowackiego w ukraińskich czasopismach i drukach zwartych końca XIX i początku XX wieku (1876-1910)*, «Acta Universitatis Lodzianensis», № 15, Łódź 2009, s. 49-57.

Falkenstein K., *Tadeusz Kościuszko – to jest biografia tego bohatera*, Wrocław 1831.

Feldman W., *Współczesna literatura polska*, Warszawa 1908.

Franko Iw., Ščurat W., *Geheime Sprachweisen. Eine Umfrage von Krauss*, «Am Ur-Quell», IV Band, №3, 1983, S. 76-78.

Fundaja im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie http://www.fundajakosciuszki.pl/pdf/spis_biblioteki_kosciuszkowskiej.pdf.

Gliński K., *Kniahini Anna. Powieść ukraińska z pierwszej połowy XVIII wiek*, Warszawa 1911, http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=31616.

Grabowicz G., *The History of Polish-Ukrainian Literary Relations: A Literary and Cultural Perspective*, [in:] *Poland and Ukraine. Past and Present*, Toronto 1980, p. 107-131.

Groza A., *Pierwsza pokuta Żeleźniaka*, [w:] A. Groza, *Poezije w 2 tomach*, t. II, Wilno 1843, s. 21-48.

Howarth D., *Dyskurs*, Warszawa 2008.

Jackiw M., *Wieczorne psoty*, Warszawa 1909.

Janion M., *Gorączka romantyczna*, Gdańsk 2007.

Janion M., Żmigrodzka M., *Romantyzm i historia*, Gdańsk 2001.

Kolasa W., Jarowiecki J., *The major Polish newspapers published until the beginning of the First World War in context of heritage preservation (characteristics, research, resources)*. http://eprints.rclis.org/16342/1/gazety_eng.pdf.

Konopnicka M., *Oj, nie ta jest...*, *Poezye wydanie zupełne, krytyczne – Pieśni bez echa/całość*, t. 3, Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków, 1915, s. 5-6.

Korzon T., *Kościuszko – biografia z dokumentów wysnuta*, Kraków 1906.

Kwapiszewski M., *Wizja koliszczyzny w prozie romantycznej (Czajkowski – Grabowski – Fisz)*, «Annales UMCS 2002/2003», Sectio FF, Vol. XX/XXI, 2003, s. 413-427.

Mickiewicz A., *Dzieła wszystkie*, t. VI, Warszawa 1983.

Młoda Ukraina. Wybór z nowel. Zebrał, tłumaczył Wł. Orkan, Warszawa 1908.

Monro J., *Granice i marginesy nowoczesności. Wokół teorii badań nad romantyzmem*, [w:] *Romantyzm i nowoczesność*, Kraków 2009, s. 15-21.

Pączowski T., *Władysław Syrokomla jako tłumacz Szewczenki*. «POLONIA», VOL. XVIII, 1963, s. 149-166.

Radik W., *Włodzimierz Wysocki (1846–1894) – polski poeta i kijowski fotograf. Z okazji 165 rocznicy urodzin*, «Mozaika Berdyczowska», 2012, <http://mozberd.com.ua/?page=article&article=101>.

Sanżarewska-Chmiel N., *Wasył Shchurat about Koliyushyna in Polish Literature before 1841*, [w:] *Prawda i kłamstwo w literaturze, kulturze i sztuce*, Siedlce – Banská Bystrica 2016, s. 363-374.

Ščurat W., *Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied*, «Am Ur-Quell», IV Band, №1, 1983, S. 249-250.

Ščurat W., *Ein polnisches Rekrutenlied*, «Am Ur-Quell», V Band, №1, 1894, S. 26-27.

Ščurat W., *Woher kommen die Kinder?* «Am Ur-Quell», V Band, №11, 1894, S. 266-267.

Ščurat W., *Zaubergeld*, «Am Ur-Quell», IV Band, №5, Wien 1893, S. 135-141.

Smolka S. v., *Die russische Welt: Historisch-politische Stunden*, Wien 1916, S. 103-120. http://archive.org/stream/diereussischeweloosmol/diereussischeweloosmol_djvu.txt.

Struk D., *A Study of Vasył's Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence*, Toronto 1973.

Suchorowski M., *Wanda Potocka czyli schronienie w lasku ś. Zofii, wielkie melodrama wojenne ze śpiewkami i tańcami*, Lwów 1832.

Święcki T., *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. 1, Warszawa 1858.

Szczurat W., *Bajka o zadowolonym człowieku*, «Słowo Polskie», №1, 1898, s. 10.

Szczurat W., *Iwan Franko*, «Monitor» №13, 1895, s. 6.

Szczurat W., *Michał Petrowicz Dragomanow*, «Monitor», №13, 1895, s. 5.

Szczurat W., *Mickiewicz w piśmiennictwie ukraińsko-ruskim*, «Słowo Polskie», № 109, 1898, s. 4; № 115, 1898, s. 4.

Szczurat W., *Prasa ruska o gabinecie hr. Thuna*, «Słowo Polskie», № 63, 1898, s. 1.

Szczurat W., *Przed Świtem [Рецензія]*, «Tydzień. Dodatek literacki Kurjera Lwowskiego», № 24, 1897, s. 191-192.

Szczurat W., *Wówczas było to jeszcze mrzonką*, «Chwila», № 6601, 1937, s. 5.

Szczurat W., *Ze spraw ruskich*, «Słowo Polskie», № 36, 1898, s. 1.

Szczurat W., *Michał Petrowicz Dragomanow*, №13, «Monitor», 1895, c. 5.

Szymonik D., *Iwan Franko i Józef Rogosz: dwie formy dyskursu literackiego na temat zbrodni*, «Conversatoria Literaria», Nr 3, 2010, s. 239-245.

Tetmajer K., *Poezje wybrane*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1986.

W., *Иосифъ-Игнатій Крашевски.*, «Кіевская старина», №4, 1887, с. 800.

Walicki A., *Filozofia polskiego Romantyzmu*, Kraków 2009.

Wilczyński W., *Leksykon kultury ukraińskiej*, Kraków 2004.

Ziaja A., *Wybrane przejawy aktywności społeczno-kulturalnej na Ukrainie Naddnieprzańskiej w okresie rządów Ukraińskiej Rady Centralnej (marzec 1917-kwiecień 1918)*, <http://www.irekw.internetdsl.pl/aktywucr.html>.

Б. (підпис), *Józef Włost. Opowiadania historyczne z dziejów okolicy Stuczy i jej dopływów. Краков. 1897 г.*, «Кіевская старина», № 9, 1897 р, с. 77-78.

Баган О., *Іван Франко і Василь Щурат як інтерпретатори модернізму (До історії відомої дискусії)*, «Франкознавчі студії», Дрогобич, №1,2001, с. 148-171.

Баран Є., *Краківський контекст Василя Стефаника. (На матеріалі листів Василя Стефаника до Левка Бачинського, 2011, <http://pokyrys.livejournal.com/44832.html> (доступ від 29.06.2019).*

Білик С., *Перекладацька спадщина Михайла Старицького в літературній критиці XIX – поч. XX ст. (тези до постановки проблеми)*, «Вісник Черкаського університету», № 40, 2012, с. 132-134.

В.А. (підпис), *D-r Antoni I. Z przeszłości Polesia kijowskiego. Warszawa, 1882*, «Кієвская старина», №10, 1882, с. 149-154.

Вербицький П., *Болеслав Прус: творчість*, Харків 1967.

Вервес Г., *Довгий, смутний дзвін кіс українських*, Київ 1968.

Вервес Г., *Польська література і Україна*, Київ 1985.

Вервес Г., Ведіна В., Булаховська Ю., *Українсько-польські літературні взаємини в XX ст. І міжнародний з'їзд славісти*, Київ 1963.

Вервес Г., *Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIX ст.*, Київ 1958.

Вервес Г., *Еліза Ожешко*, [в:] *Еліза Ожешко. Над Німаном*, Київ 1981, с. 5-20.

Вервес Г., *Польська література і Україна. На зламі сторіч*, Київ 1985.

Вервес Г., *Тарас Шевченко серед польських друзів*, Київ 1964.

Вервес Г., *Юліуш Словацький і Україна*, Київ 1959.

Вервес Г., *Іван Франко і питання українсько-польських літературно – громадських взаємин*, Київ 1957.

Веретка О., *Молитовник «Із глибини воззвях» Василя Щурата – оригінальна збірка релігійної поезії початку XX ст.*, «Вісник Національного Університету ім. І. Франка». вип. 35, Львів 2004, с. 241-247.

Возняк М., *Еліза Ожешко і Іван Франко у взаємному листуванні*, Київ 1955.

Гнатюк М., *Польська література другої половини XIX – початку XX ст. в літературно-естетичній концепції Івана Франка*, *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 23-24: spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France, Warszawa 2007, с. 74-76.

Гоголь М., *Тарас Бульба, з великоруської мови переклав В. Щурат*, Львів 1900.

Грабович Г., *До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка*, Київ 2003.

Грицак Я., *Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століть*, Київ 1996.

Грицак Я., *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота*, Київ 2006.

Грушевський М., *Україна і Галичина*, «Літературно-науковий вісник», т. 36, 1906, с. 489-496.

Гундорова Т., *Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму* (Вид. 2, перероблене і доповнене), Київ 2009.

Драгоманов М., *Австрійсько-руські спомини*, <http://www.ukrstor.com/ukrstor/dragomanov-ars.html>.

Драгоманов М., *Историческая Польша и великорусская демократия*, Київ 1917.

Драгоманов М., *Літературно-публіцистичні праці в 2 т.*, Київ 1970.

Дьяков В., *Шевченко и польское национально-освободительное движение*, [в:] *Тарас Шевченко*, Москва 1962, с. 188-217.

Ємець-Доброносова Ю., *Нищівність історії літератури*, [в:] *Історія літератури: збірник статей*, Київ-Львів 2010, с. 2-8.

Жулинський М., *Україна і Польща міжвоєнного двадцятиліття: пошуки шляхів порозуміння*. «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність», вип. 21, Львів 2012, с. 308-318.

Зайцева З., «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка»: *Започаткування та шлях до академічного стандарту (1892-1914 рр.)*, «Український історичний журнал», № 5, 2004, с. 122-134.

Заник Л., Савчук Б., *Проблема москвофільської організації за доби «Галицької весни народів» 1848 року в українській історіографії*, «Схід», 2006, <http://ukrlife.org/main/cxid/8moskvofilia.doc> (доступ від 20.04.2013).

Зашкільняк Л., *Українсько-польські стосунки ХХ ст. у суспільній свідомості українців і поляків*, «Вісник Львівського Університету», вип. 2, 2008, с. 127-137.

Здинюк М., *Леся Українка та польська література: рецепційний і перекладацький аспекти*, «Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство», № 13, 2011, с. 50-54.

Іван Франко у спогадах сучасників, (упоряд.) О.І. Дей та Н.П. Корнієнко, Львів 1956.

Історія української літератури ХХ століття, Книга перша (1910-1930-ті роки), (ред.) В.Г. Дончик, Київ 1993.

Карманський П., *Українська богема: З нагоди тридцятиліття молоді музи*, Львів 1936.

Козак Л., *Василь Щурат та Іван Франко: з історії особистих і творчих взаємин*, «Українське літературознавство», Вип. 74, 2011, с. 199-209.

Козак Л., *Перекладацька діяльність Василя Щурата*, [в:] «Парадигма», вип. 7, Львів 2013, с. 346-354.

Козак Л., *Тарас Шевченко в рецепції Василя Щурата*, «Українське літературознавство», Вип. 73, 2011, с. 212-219.

Козак Л., *Філософські, культурологічні та поетичні студії Василя Щурата як діалог української та французької культур*. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=129>.

Козак Л., *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади*, Львів 2013.

Козак С., *Типологія українсько-польських літературних взаємин першої половини XIX ст.*, Київ 1967.

Корбич Г., *Журнал «Літературно-науковий вісник» львівського періоду (1898-1906)*, Київ 1999.

Корнійчук В., *Excelsior Івана Франка і Яна Каспровича*, *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* 23-24: spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France, Warszawa 2007, с. 135-145.

Корнійчук В., *Перехресні стежки Івана Франка і Яна Каспровича (типологія творчості)*, «Українсько-польський інтернет-журнал», 2001.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник http://www.korsun.ic.ck.ua/?page=lit_museum.

Кривенко М., *Бібліофільсько-меценатська діяльність Василя Щурата (на основі науково-довідкового апарату відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника)*, <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2018/JRN/PDF/21.pdf>.

Купчинський О., *Передмова*, [в:] Бібліографія «Записок Наукового товариства ім. Шевченка». Томи I-CCXL. 1892-2000, Львів 2003, с. 3-30.

Лебідь Є., *Василь Щурат*, [в:] *Шевченківській Енциклопедії в 6 томах*, М. Жултнський (гол. ред.), Київ 2015, с. 1033-1034.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 20/V.1899 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 20/IX.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Бережани, дня 8.VII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Коломия, дня 5.VIII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Краків, дня 12/XII.1899 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Лист до В. Щурата. Цигани, дня 18/VII.1896 р.*, ЛНБ АН України, відділ рукописів, ф. 206, автограф.

Лепкий Б., *Три портрет: Франко, Стефаник, Оркан*, Львів 1937.

Лесная Г., *Литературное объединение «Молодая Муза» у истоков украинского символизма*, «Вестник МГУ. Филология», Серия 9, №3, 2003, с. 129-134.

Лисяк-Рудницький І., *Українці в Галичині під австрійським пануванням*, [в:] І. Лисяк-Рудницький, *Історичні есе у 2 т*, т. 1, Київ 1994, с. 413-451.

Магочій П., *Мовне питання як фактор національного руху у Галичині*, [в:] П. Магочій, *Галичина (історичне есе)*, Львів 1994, с. 131-155.

Мних Р., *Іван Франко і єврейство у Айстро-Угорщині кінця 19 – початку 20 століття*, «Франкознавчі студії», №5, 2012, с. 147-176.

Мороз М., *Василь Щурат (до 100-річчя від дня народження)*, «Народна творчість та етнографія», № 5, 1971, с. 82-86.

Наумова Н., *Візія Коліївчини в польській літературі та поема Тараса Шевченка «Гайдамаки»*, «Вітчизна», № 9/10, Київ 2008, с. 151-155.

Нахлік Є., *Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики*, Львів 2003.

Нахлік Є., *Творчість Юліуша Словацького й Україна. Проблеми українсько-польської літературної компаративістики*, Львів 2010.

Орлевич І., *Товариство імені Михайла Качковського в національно-політичному русі галицьких українців (1874-1914)*, «Наука. Релігія. Суспільство», № 4, 2009, с. 101-109.

Павлик М., *Про русько-українські народні читальні*, [в:] М. Павлик, *Твори*, Київ 1985, с. 159-283.

Павличко С., *Дискурс модернізму в українській літературі: монографія*, Київ 1999.

Павличко С., *Теорія літератури*, Київ 2002.

Пастух Т., *Поетичні знахідки у «Зів'ялому листі» Івана Франка*, «Франкознавчі студії», №3, 2005, с. 211-217.

Перетц В., *Українське питання в освітленню польського поета XVII ст.*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 71, Львів 1906, с. 5-12.

Пісня про Роланда, [Старофранцузький епос в перекладі, з передмовою і поясненням В. Щурата], Друге оновлене видання, Львів 1918.

Радзикович В., *Павлин Свенціцький, наукова та педагогічна його діяльність*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, Львів 1911, т. 101 с. 109-129, т. 102, с. 127-147.

Радишевський Р., *Володимир Гнатюк – дослідник українсько-польської правобережної романтичної літератури*, [в:] Makowiecki S. (red.) «*Szkoła ukraińska*» w roman-*tyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie*, Warszawa 2012, с. 581-582.

Радишевський Р., *Словацький в Україні*, Тернопіль 2013.

Рихлік Є., *Українські мотиви в поезії Юлія Словацького*, [в:] «Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. Україна-Польща: діалог упродовж тисячоліть», Вип. 80, Київ 2009, с. 257-352.

Ромашенко Л., *Польські орбіти І.С. Нечуя-Левицького*, «Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л.Українки», № 11, 2010, с. 212-218.

Рудницький М., *Бібліофіл*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизька*, Кн. 3, Львів 1966, с. 89-92.

Рудницький М., *Василь Щурат. Підпільний ректор*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизька*. кн. третя, Львів 1964, с. 85-88.

Рудницький М., *Василь Щурат. Потрібні вірші*, [в:] М. Рудницький, *Письменники зблизька*, кн. третя, Львів 1964, с. 76-80.

Рудянчук І., *Тема художніх перекладів у письменницьких епістоляріях кінця XIX століття (на матеріалі листів Михайла Старицького)*, «Вісник Черкаського університету», № 40, 2012, с. 127-132.

Савчук І., *Михайло Грушевський та журнал «Україна». (Проблемно-тематичний аналіз публікацій)*, [в:] *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, вип. 14-15, Дрогобич 2011, с. 274-285.

Санжаревська-Хмель Н., *Василий Щурат об українських перекладах поези Юліуса Словацького*, [в:] *Przestrzenie przekładu 2*, J. Lubocha-Kruglik, O. Małysa (red.), Katowice 2017, с. 401-411.

Сарбей В., *Національне відродження України*, т. 9, *Україна крізь віки*, Київ 1999.

Семевський В., *Кирилло-Мефодиевское общество 1846-1847 гг.*, «Голос минувшого», № 10, 1918, с. 101-158.

Сеніна Т., *Юліуш Словацький у колі українських перекладачів*, 2013, <http://mjksk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/85-yliush-slovackui-u-koli-ukrainskuh>.

Сообщ, А.М., *Николай Иванович Савичь*, «Кієвская старина», №2, 1904, с. 229-238.

Спатар І., «Слово про Елізу Ожешко», або до проблеми взаємозв'язків Елізи Ожешко з українськими письменниками, «Вісник Прикарпатського університету. Філологія (літературознавство)», вип. XVII-XVIII, 2008, с. 182-187.

Спогади про Тараса Шевченка, (упоряд. і приміт.) В.С. Бородіна і М.М. Павлюка, Київ 1982.

Стефанік В., *Твори*, т. 2, Київ 1953.

Ткачук Т., *Станіслав Пишибишевський і українська література кінця XIX – початку XX століття: рецепція і типологія*, Автореф дис. канд. філ. наук, Тернопіль 2011.

Трофимук С., *Поетична творчість Василя Щурата*, [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 3-20.

Українка Л., *Зібрання творів у 12 томах*, т. 8, Київ 1977.

Уривок із тематичного огляду С. Томашівського, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 170-171.

Франко І., *Дещо про себе самого*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у 50 томах*, т. 31, Київ 1976, с. 28-32.

Франко І., *Українсько-руська література і наука в 1899 році*, [в:] І. Франко, *Мозаїка із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50-ти томах*, Львів 2001, с. 155-159.

Франко І., «Король балагурів» Антін Шашкевич і його українські вірш, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 57, Львів 1904, с. 1-34.

Франко І., *В. Щурат «Історичні пісні»*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 383-386.

Франко І., *В. Щурат «Історичні пісні»*, «Літературно-науковий вісник», т. XL, кн. 11, 1907, с. 364-367.

Франко І., *Д-р В. Щурат Грунвальдська пісня (Wogurodzicza Dziewicza)*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 37, Київ 1976, с. 150.

Франко І., *Із чужих літератур*, «Літературно-науковий вісник», т. 1, 1898, с. 61.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата*, Львів, 10 квітня 1894 р., [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 490-491.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 11 листопада 1893р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 433.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 13 вересня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 513.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 13 лютого 1896 року*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 72.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 26 жовтня 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 428.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 29 грудня 1893*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 443.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 4 серпня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 508.

Франко І., *Лист до В.Г. Щурата, Львів, 9 січня 1894*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 446.

Франко І., *Лист до Василя Лукича, Львів, 27 серпня 1896 року*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 79-80.

Франко І., *Лист до М.І. Павлика, Львів, 13 листопада 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 434.

Франко І., *Лист до М.П. Драгоманова, Відень, 20 червня 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 409.

Франко І., *Лист до М.П. Драгоманова, Львів, 25 лютого 1892 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти тома.*, т. 49, Київ, 1976, с. 370-372.

Франко І., *Лист до М.С. Грушевського, Львів, 30 вересня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 330-331.

Франко І., *Лист до М.С. Грушевського, Львів, 7 жовтня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 333.

Франко І., *Лист до О.Ф. Франко, Відень, 12-13 червня 1893 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 49, Київ 1976, с. 405.

Франко І., *Лист до Ю.А. Яворського, Львів, 9 січня 1907 р.*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 50, Київ 1976, с. 309.

Франко І., *Листи Шевченка до Бр. Залеського*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 28, Київ 1976, с. 64.

Франко І., *Павло Ліндау. Мелійська Венера, поетична драма о одній дії, з німецької мови переклав В. Щурат*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 32, Київ 1976, с. 36.

Франко І., *Підручна історія руської літератури від найдавніших до найновіших часів*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 33, Київ 1976, с. 223.

Франко І., *Рецензія. В. Щурат. Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець», «Життя і слово»*, т. II, кн. 6, 1894, с. 482 або [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 29, Київ 1976, с. 271-272.

Франко І., *Сучасні польські поети*, «Літературно-науковий вісник», т. 5, Львів 1899, с. 176-200.

Франко І., *Темне царство*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 26, Київ 1976, с. 137.

Франко І., *Шевченко і Єремія*, [в:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 35, Київ 1976, с. 185-188.

Хмелюк М., *Польська література в рецепції Лесі Українки. Діалог культур у творчості Лесі Українки*, [в:] *Леся Українка і сучасність*, т. 4, кн. 1, Луцьк 2007, с. 491-498.

Царик О., *Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог*, Тернопіль 2000.

Царик О., *Творчість Богдана Лепкого в українсько-польських літературних взаєминах 1899-1941 рр.*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Тернопіль 2001.

Шевченко Т., *Повне зібрання творів в десяти томах*, т. 6, Київ 1957.

Шевченко Т., *Повне зібрання творів у 6 т.*, т. 6, Київ 1964.

Шологон Л., «Літературно-науковий вісник» (1898-1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини кінця XIX – початку XX ст., «Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія Історія», вип. 14, 2008, с. 93-101.

Шологон Л., *Літературне та наукове життя Галичини на сторінках часопису «Житє і слово» (1894-1897 рр.)*, www.vesna.org.ua/txt/sxid/hist_2006.doc.

Щурат В., «*Zemsta Ostapa*» чи «*Месть верховинця*»? [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 152-153.

Щурат В., «Вечірній час – чудовий час», [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 58.

Щурат В., «*У волинській тихій стороні*», [в:] В. Щурат, *Поезії*, Львів 1962, с. 56.

Щурат В., *Fr. Rawita Gawroński. Henryka Pustowojtówna. Sylwetka biograficzna*, «Неділя», ч. 1, 1911, с. 7.

Щурат В., *Lux in tenebris*, Львів 1895.

Щурат В., *Автобіографічна записк*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаніка, відділ рукописів ф. 206.

Щурат В., *Бувають хвилі, мов спросоння*, «Зоря», ч. 8, 1896, с. 150.

Щурат В., *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963.

Щурат В., *Голеччина*, «Радикал», ч. 4, 1895, с. 44-45.

Щурат В., *Грунвальдська пісня (Bogurodzicza dziewicza)*, Жовква 1906.

Щурат В., *Дві статті про Грунвальдську пісню*, Жовква 1906.

Щурат В., *До історії Коліївщини*, «ЗНТШ», т. LXXXVI, кн. 6, 1908, с. 143-146.

Щурат В., *Д-р Іван Франко*, «Франкознавчі студії», №1, 2001, с. 173-180.

Щурат В., *Іван Франко у моїх споминах*, [в:] *Іван Франко у споминах сучасників*, Львів 1956, с. 190-202.

Щурат В., *Історичні пісні*, Львів 1907.

Щурат В., *Коліївщина в польській літературі до 1841 р*, Львів 1910.

Щурат В., *Літературні портрети. I. Д-р Іван Франко*, «Зоря», ч. 1, 1896, с. 16-17; ч. 2, 1896, с. 36-37.

Щурат В., *Львів, 27 червня 1914*, «Діло», ч. 141, 1914, с. 1.

Щурат В., *На синій Чорногорі*, «Зоря», ч. 4, 1904, с. 51-53.

Щурат В., *На трембіт*, Львів 1904.

Щурат В., *Повість про царя Аггея*, «Діло», ч. 204, 206-207, 1894, всюди с. 1-2.

Щурат В., *Поезії*, Львів 1957.

Щурат В., *Поклін. Торжественна кантата*, Львів 1905.

Щурат В., *Просьба*, «Зоря», ч. 11, 1896, с. 207.

Щурат В., *Раз до мене молодість прийшла*, Перемишль 1904.

Щурат В., *Христос Пасхоп. Львівські віршовані діалоги з 1630 р*, Львів 1914.

Щурат В., *Шашкевичева «Олена»*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 138-143.

Щурат В., *Шевченко – Желізовський – Чечот*, «Діло», ч. 117, 1910, с. 1-2; ч. 118, 1910, с. 1-2.

Щурат В., *Шевченко в польській революційній притчі*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 57-68.

Щурат В., *Шевченко в світлі критики Скабичевського*, «Зоря», ч. 5, 1895, с. 95-97.

Щурат В., *Шевченко і Поляки. Основа взаємних зв'язків*, Львів 1917.

Щурат В., *Ю. Словацький в українськiм письменництві і перекладі*, Львів 1909.

Щурат В., *Якби ви вчилися, так як треба*, «Діло», ч. 153, 1896, с. 1; ч. 154, 1896, с. 1-2; ч. 155, 1896, с. 1-3.

Щурат В., *Ян Каспрович*, «Діло», ч. 172, 1926, с. 3.

Щурат В., *«Zemsta Ostapa» чи «Месть верховинця»?*, «Неділя», ч. 4, 1911, с. 7.

Щурат В., *«Весняні обнови»*, «Зеркало». ч. 8, Львів 1893, с. 2.

Щурат В., *Prometoria*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

Щурат В., *Вертеп села Кобиловолоку у Тереховлі*, «Неділя», ч. 1, 1930, с. 8-7.

Щурат В., *Вечір в пам'ять тридцять дев'ятих роковин смерті Тараса Шевченка в Бродах*, «Руслан», ч. 107, 1900, с. 2 [підпис: Учасник].

Щурат В., *Взаємини Франка з Каспровичем*, [в:] *Спогади про Івана Франка*, Львів 1997, с. 275.

Щурат В., *Віденське «Общество св. Кирила і Методія»*, Львів 1919.

Щурат В., *Вірш на смерть д-ра Ю. Целевича*, «Діло», ч. 283, 1892, с. 4.

Щурат В., *Газілки і ринд зівки*, «Діло», ч. 95, 1910, с. 6-7.

Щурат В., *Грунвальдська пісня (Bogurodzicza Dziewicza)*, Жовква 1906.

Щурат В., *Грунвальдська пісня в світлі її мелодії*, [в:] *Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1907*, Львів 1907, с. 39-49.

Щурат В., *Думка*, «Зоря», ч. 24, 1892, с. 465.

Щурат В., *З літературних базарів*, «Буковина», ч. 53, 1896, с. 1-2; ч. 54, 1896, с. 1-3; ч. 55, 1896, с. 1-3; ч. 68, 1896, с. 1-2.

Щурат В., *З неznаної польської рукописи XVII в.*, Львів 1906.

Щурат В., *З чуржини*, «Буковина», ч. 177, 1896, с. 1.

Щурат В., *Замітки до поеми Т. Шевченка «Чернець»*, «Діло», ч. 143-147, 149, 1894, всюди с. 1.

Щурат В., *Іван Франко в моїх споминах (1886 – 1900)*, «Шляхи», 1917, с. 291-295.

Щурат В., *Іван Франко й тайні кружки в Академічній гімназії у Львові*, «Українська школа», № 13-14, 1926, с. 6-12.

Щурат В., *Із студій над Почаївським «Богослужником». Квестії авторства і часу повстання деяких пісень*, Львів 1908; Рецензія: І. Франко, *Др. В. Щурат «Із студій над Почаївським «Богослужником». Квестії авторства і часу повстання деяких пісень»*, «ЗНТШ», т. LXXXV, кн. 5, 1908, с. 214-219.

Щурат В., *Історичні пісні*, Львів 1907.

Щурат В., *Казка про задоволеного чоловіка*, «Життя і слово», т. 2, кн. 6, 1894, с. 361-364.

Щурат В., *Колівниця в польській літературі до 1841 р.*, Львів 1910, с. 20.

Щурат В., *Людські фігурки з воску*, «ЗНТШ», т. CXXVIII, 1919, с. 217-219.

Щурат В., *Маніфест польськості Львова*, «Діло», ч. 243, 1918, с. 3.

Щурат В., *Марійський культ на українських землях давньої польської держави*, Львів 1910.

Щурат В., *Мої листи*, Львів 1898.

Щурат В., *Мому критикові. Гл. Ів. Франко. «Шевченко і Єремія» в Л.Н. Віснику, 1904, кн. VI*, «Руслан», ч. 151, 1904, с. 2.

Щурат В., *На досвітку нової доби.*, Львів 1919.

Щурат В., *Наукова рецепта проф. Брікнера*, «Діло», ч. 202, 1906, с. 1-2; ч. 203, 1906, с. 1-2.

Щурат В., *Начерк історії нашої літератури [Рецензія]*, «Діло», ч. 29, 1902, с. 1; ч. 30, 1902, с. 1-2; ч. 31, 1902, с. 1-2.

Щурат В., *Нові голоси критики про Грунвальдську пісню*, «Діло», ч. 92, 1907, с. 1-2.

Щурат В., *Обжинки (Грибовичи під Львовом)*, «Народ», ч. 6, 1890, с. 82-84, ч. 17, 1890, с. 261-263.

Щурат В., *Осінні Думки*, «Діло», ч. 251, 253, 1895, всюди с. 1.

Щурат В., *Основи Шевченкових зв'язків з поляками*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 248-249.

Щурат В., *Перші польські голоси про Шевченка (1842-1844 рр.)*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 220.

Щурат В., *Пісня*, «Зоря», ч. 21, 1892, с. 406.

Щурат В., *Повість про царя Аггея*, «Діло», ч. 204,206-207, 1894, всюди с. 1-2.

Щурат В., *Поезія XIX віка*, Львів 1903.

Щурат В., *Поезія зів'ялого листя в виду суспільних завдач штуки. (Прочитавши ліричну драму І. Франка «Зів'яле листя»)*, «Зоря», ч. 5, 1897, с. 97-98; ч. 6, 1897, с. 118-119; ч. 7, 1897, с. 135-137.

Щурат В., *Пригадка в 100-ті роковини смерті С. Сташійца*, «Рада», ч. 6, 1926, с. 4.

Щурат В., *Промова на жалібному засіданні Наукового товариства ім. Шевченка, присвячена пам'яті І. Франка*, «Діло», ч. 135, 1916, с. 2.

Щурат В., *Рецензія: Пісні про Канаду і Австрію, зібрав Теодор Федик*, «Неділя», ч. 10, 1911, с. 8.

Щурат В., *Різне*, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

Щурат В., *Свійські ліки народні*, «Зоря», ч. 4, 1890, с. 63-64.

Щурат В., *Світла й тіні*, «Зоря», ч. 2 1896, с. 38-38; ч. 3, 1896, с. 57-58; ч. 4, 1896, с. 78-79; ч. 5, 1896, с. 98-100; ч. 6, 1896, с. 118-119

Щурат В., *Святе письмо в Шевченковій поезії*, Львів 1904.

Щурат В., *Святий вечір в Грибовичах під Львовом*, «Народ», ч. 6, 1890, с. 82-84, ч. 17, 1890, с. 261-263.

Щурат В., *Свято молодіжі (Фольклорний начерк)*, «Діло», ч. 268, 1907, с. 1-2.

Щурат В., *Се не декадент*, «Зоря», ч. 5, 1897, с. 95.

Щурат В., *Секрет проф. Брікнера*, «Діло», ч. 118, 1907, с. 2.

Щурат В., *Сонети*, «Зоря», ч. 6, 1896, с. 109.

Щурат В., *Тарасова ніч в польськiм оповiданнi з 1841 р.*, «Неділя», ч. 4, 1911, с. 7.

Щурат В., *Тюремні днєвники*. рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

Щурат В., *Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р.*, «ЗНТШ», т. LXXV, 1907, с. 8.

Щурат В., *Українські джерела до історії філософії*, Львів 1908.

Щурат В., *Українські народні пісні в городських актах*, «Неділя», ч. 7, 1911, с. 2-3.

Щурат В., *Українські традиції про походження Костюшка*, Львів 1921.

Щурат В., *Філософські основи творчості Куліша*, Львів 1922.

Щурат В., *Французький декадентизм в польській і великоруській літературі*, «Зоря», ч. 9, 1896, с. 179-180; ч. 10, 1896, с. 197-198; ч. 11, 1896, с. 216-217.

Щурат В., *Шевченко – Желіговський – Чечот*, [в:] В. Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 235-241.

Щурат В., *Шевченко в польській революційній притчі*, [в:] В. Щурат, *З життя і творчості Тараса Шевченка*. Львів 1914, с. 57-68ю.

Щурат В., *Шевченко й поляки. Основи взаємних зв'язків*, [в:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, т. 119-120, Львів 1917, с. 217-347.

Щурат В., *Ще в справі руської «Wogurodzicza»*, «Діло», ч. 230, 1906, с. 3.

Щурат С., *Василь Щурат (життя і науково-літературна діяльність)*, [в:] Василь Щурат, *Вибрані праці з історії літератури*, Київ 1963, с. 3-22.

Щурат-Глуха В., *Василь Щурат – перекладач*, «Вісник Національного Університету ім. І. Франка», вип. 35, Львів 2004, с. 248-251.

Щурат-Глуха В., *Василь Щурат і «Просвіта»*, «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність», № 19, 2010, с. 427-429.

Яковенко С., *Романтики, естети, ніцшеанці. Українська та польська літературна критика раннього модернізму*, Київ 2006.

▪ АНЕКС 1 ▪

Polonica Василя Щурата

1890

Поляк про Федьковича, «Діло», 291, 1890, 1.

1893

Зачаровані гроші. Фольклористична студія, «Діло», 53, 55, 56, 57, 1893, 1-2.

Das Soldatenmädchen. Ein polnisches Volkslied, «Am Ur-Quell», IV/1, 1893, 2449-250.

Zaubergeld, «Am Ur-Quell», IV/3, 1893, 105-110.

1894

Woher kommen die Kinder?, «Am Ur-Quell», V/11, 1894, 266-267.

Ein polnisches Rekrutenlied, «Am Ur-Quell», V/1, 1894, 26-27.

1895

Iwan Franko, «Monitor», 13, 1895, 6.

Michał Petrowicz Dragomanow, «Monitor», 13, 1895, 5.

Шевченко в світлі критики Скабичевського, «Зоря», 5, 1895, 95-97.

1896

Ada Negri, «Monitor», 41, 1896, 4-5; 42, 1896, 5-6; 43, 1896, 5-6.

Z pola walki dla idei, «Monitor», 47, 1896, 1-2.

Prawo polowania, «Monitor», 31, 1896, 5-6; 32, 1896, 4-5.

З театру до театру. (Ж. Кишвдзіца «Кров не вода»), «Діло», 278, 1896, 2-3.

Народне шкільництво в Галичині в світлі розвідок Меч. Барановського, «Діло», 243, 1896, 1-2; 245, 1896, 1-2.

Світла і тіні II. «Pester Lloyd» і польські газети дбають про нас, «Зоря», 3, 1896, 57-58.

Світла і тіні III. Письма «do Sasa», діла «do lasa», «Зоря», 4, 1896, 78-79.

Sławne bębny za górami, «Monitor», 44, 1896, 1-2.

Французький декадентизм в польській і великоруській літературі, «Зоря», 9, 1896, 179-180; 10, 1896, 197-198; 11, 1896, 216-217; 15, 1896, 197-198.

1897

Przed Świtem [Рецензія], «Tydzień. Dodatek literacki Kurjera Lwowskiego», 24, 1897, 191-192.

Alumnus. Obrazek z życia księży ruskich w Galicji, «Monitor», 6, 1897, 4-5; 8, 1897, 5; 9, 1897, 5; 11, 1897, 6; 13, 1897, 4-5; 14, 1897, 4-5; 15, 1897, 4-5; 16, 1897, 4-5; 17, 1897, 5; 18, 1897, 5-6.

1898

Bajka o zadowolonym człowieku, «Słowo Polskie», 1, 1898, 10.

Ze spraw ruskich, «Słowo Polskie», 36, 1898, 1.

Mickiewicz w piśmiennictwie ukraińsko-ruskim, «Słowo Polskie», 109, 1898, 4; 115, 1898, 4.

Prasa ruska o gabinecie hr. Thuna, «Słowo Polskie», 63, 1898, 1.

1906

Bogurodzicza dziewicza, «Руслан», 236, 1906, 4.

Грунвальдська пісня (Bogurodzicza Dziewicza), Жовква 1906.

Дві статті про Грунвальдську пісню, Жовква 1906.

З незнаної польської рукописи XVIIIв., Львів 1906.

Наукова рецепта проф. Брікнера, «Діло», 202, 1906, 1-2; ч. 203, 1906, 1-2.

Sprostowanie na podstawie § 19 ustawy prasowej, «Przegląd», 234, 1906.

Ще в справі руської «Bogurodzicza», «Діло», 230, 1906, 3.

1907

Arcydzieła polskich i obcych pisarzy (Рецензія), «Діло», 21, 1907, 3.

Грунвальдська пісня в світлі її мелодії, [в:] *Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1907*, Львів 1907, 39-49.

М. Kociubiński. (Рецензія), «Діло», 21, 1907, 3.

Нові голоси критики про Грунвальдську пісню, «Діло», 92, 1907, 1-2.

Розширення етнографічної Польщі при помочі «польської науки», «Діло», 15, 1907, 1-2.

Секрет проф. Брікнера, «Діло», 118, 1907, 2.

Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р., «ЗНТШ», Львів 1907, т. LXXV/1, 8.

Franciszek Jaworski. (Рецензія), «ЗНТШ», Львів 1907, т. LXXVII/3, 210-212.

1908

До історії Коліївщини, «ЗНТШ», Львів 1908, т. LXXXVI/6, 143-146.

Із старої галицької літератури. Дві пісні А. Якубинського про Самбірську Богородицю з 1770р., «ЗНТШ», Львів 1908, т. LXXXVII/2, 181-184.

Із старої галицької літератури. Загадкова польська пісня в українському перекладі, «ЗНТШ», Львів 1908, т. LXXXVII/2, 185-188.

Mikołaj Niedźwiecki. (Рецензія), «ЗНТШ», Львів 1908, т. LXXXI/1, 188-190.

Народне учительство в польській повісті. (Рецензія), «Учитель», 20, 1908, 309-311.

1909

Ю. Словацький в українському письменництві і перекладі, Львів 1909.

1910

Найближчі джерела творчості М. Шашкевича. Передювілейні замітки, «Учитель», 24, 1909, 362-368; 1-2, 1910, 1-2; 3-4, 1910, 41-52.

Коліївщина в польській літературі до 1841 р., Львів 1910.

Марійський культ на українських землях давньої польської держави, Львів, 1910.

Шевченко – Желізовський – Чечот, «Діло», 117, 1910, 1-2; 118, 1910, 1-2.

1911

Dr. Aleksander Czołowski. Wysoki zamek, «Неділя», 1, 1911, 7.

Варшавський учитель Шевченка, «Неділя», 11-12, 1911, 11-12.

Гайдамаки у Львові, «Неділя», 5, 1911, 1-2.

В. Дунін-Марцінкевич. (З нагоди 25-х роковин), «Неділя», 2, 1911, 5-6.

В. Дунін-Марцінкевич. «Пісня» [переклад], «Неділя», 3, 1911, 7.

З часописів та журналів «Czas», «Nowa reforma», «Неділя», 14, 1911, 7-8.

«Zemsta Ostara» чи «Месть верховинця»?», «Неділя», 4, 1911, 7.

Інсігнії наших князів», «Неділя», 6, 1911, 1-2.

Карикатурний Кривоніс», «Неділя», 2, 1911, 7-8.

Львів за Ягайла», «Неділя», 5, 1911, 2-3.

K. Ostaszewski-Barański. (Рецензія), «Неділя», 13, 1911, 8.

Fr. Rawita-Gawroński. (Рецензія), «Неділя», 1, 1911, 7.

Тарасова ніч в польськiм оповiданню з 1841 р., «Неділя», 4, 1911, 7.

Шашкевичева «Олена», «Неділя», 15, 1911, 7-8.

Ще про гайдамаків у Львові», «Неділя», 6, 1911, 5.

Як творено один польський університет», «Неділя», 6, 1911, 5.

Fr. Rawita Gawroński. Henryka Pustowojtówna. Sylwetka biograficzna, «Неділя», 1, 1911, 7.

1912

Єпископ Шимборський про польське повстання з 1831 р., «Діло», 82, 1912, 1-2.

Перші польські голоси про Шевченка (1842 – 1844 рр.), «Діло», 286, 1912, 1-2; 288, 1912, 1-2; 289, 1912, 1-2; 290, 1912, 1-2.

У Захара Авдиковського», «Неділя», 17, 1912, 2-3.

1913

Золота грамота», «Діло», 14, 1913, 9-10.

Клопіт з поясненням польського перекладу з Шесченка», «Діло», 6, 1913, 2.

Оборона вшехніци Яна Казімежа і проект цісарського письма до українців», «Діло», 8, 1913, 6-7.

Горілка «Jeszcze Polska nie zginęła», «Діло», 8, 1913, 7.

Шевченков польським хутрі», «Діло», 44, 1913, 7.

1914

З життя і творчості Тараса Шевченка, Львів 1914.

Львів, 27 червня 1914, «Діло», 141, 1914, 1.

Шевченко в польській революційній притчі, [в:] В. Щурат, *З життя і творчості Тараса Шевченка*, Львів 1914, 57-68.

1917

Основи Шевченкових зв'язків з поляками, «ЗНТШ», Львів 1917, т. СХІХ-СХХ, 217-347.

Ossolineum. Z okazji setnik rokowin zasnuwania, «Світ», 1, 1917, 5-7.

1918

В. Копітар і єп. І. Снігурський, «ЗНТШ», Львів 1918, т. 125, 165-200.

Маніфест польськості Львова, «Діло», 243, 1918, 3.

1919

Ossolineum, [в:] *На досвітку нової доби*, Львів 1919, 56-61.

Золота грамота з 1863 і незолота з 1830 р., [в:] *На досвітку нової доби*, Львів 1919, 68-73.

Єпископ Ф. Шумборський про польське повстання з 1831 р., [в:] *На досвітку нової доби*, Львів 1919, 74-82.

1921

Двоязычні тексти українських пісень XVIII ст., «ЗНТШ», Львів 1921, т. СХХХІ, 249-254.

Українські традиції про походження Костюшка, Львів 1921.

1926

Пригадка в 100-ті роковини смерті С. Сташица, «Рада», 6, 1926, 4.

Ян Каспрович. Взаємини Франка з Каспровичем. Згадка, «Діло», 172, 1926, 3.

1937

Wówczas było to jeszcze mrzonką, «Chwila», 6601, 1937, 5.

Hey Emanuel. Żółkiew. Przewodnik dla zwiedzających. Rzut oka na dzieje grodu Żółkiewskich i Sobieskich. (Рецензія), «Наша батьківщина», 10, 1937, 231.

1938

А може це й наші роковини? «Діло», 16, 1938, 4.

Niezaropłianu, «Chwila», 6816, 1938.

1946

Za radosne życie, «Czerwony sztandar», 1946.

Ненадруковане

Матеріали до історії масонства в Польщі і Росії та інших країнах Європи, рукопис, архів В. Щурата у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, відділ рукописів ф. 206.

▪ Анекс 2 ▪

**Вибрані переклади та переспіви Василя Щурата
з польської поезії**

Марія Конопницька

ДУМКА

Ой, не та важка дорога,
Що веде в чужі країни,
Тільки та важка дорога,
Що птах нею з гнізда лине

Ой, не та важка година,
В якій сходиш до могили,
Тільки та важка година,
В якій тратиш все, що миле.

НІЧ І ДЕНЬ

Вночі у грудях серця дзвін
Тремтить, як лист берези;
Жду дня, щоб заспокоїв він
Мене життям тверезим.

Приходить ніч, як срібний дух,
Що вмився тіні млою,
Кладе на очі чорний пух,
Та не дає спокою.

Приходить день, як злотий дух,
Що світла вмивсь рососою,
Приводить дію, справу, рух,
Та не дає спокою.

Так день і ніч в потоці діб
Я за спокоєм гину;
Чи дасть мені хоч темний гріб
Спокою одробину?

І знову серце затремтить,
Як каганець нікчемний;
Жду ночі я, щоб хоч на мить
Вікрила світ свій темний.

Чи серце вирветься, чи ні,
З бажань тремтячих власті
Там, де щезають вічні дні,
Щоб в ночах мли пропасти?

БЕЗ ЛЮБОВІ, БЕЗ ЗАПАЛУ І БЕЗ ІДЕАЛУ...

Повростаєте в землю всіми
Силами своїми;
Майте за поживні соки
Всіх дощів потоки,—
Ви не зніметься угору,
Під весняну пору,
З душ не видасте ви цвіту
Ні сбії, ні світу
Без любові, без запалу
І без ідеалу!

Перегляньте в кожному морі
Синіх вод простори;
Гори поперевертайте,
Скарбу скрізь шукайте,—
Ви з порожніми руками,
З праці жебраками
Вернетесь на розпуку,
На голодну муку —
Без любові, без запалу
І без ідеалу!

З громом на чолі йдіть в поле,
Бийтесь, як соколи;
Хай зі сталі будуть вої,
З блискавиці — зброї,—
Всяк в полон піде з дружини,
Всяк під плотом згине,
Боем лиш погром здобуде,
Мерти в ганьбі буде —
Без любові, без запалу
І без ідеалу!

Можуть труби вам трубіти
Днів нових привіти;
Може цілий світ з могили
Встати повен сили,—
Ви не встанете вже в пісні
З гнилі трупів, з плісні,
Ви не встанете вже з гробу
В воскресіння добу —
Без любові, без запалу
І без ідеалу!

ПІСНЯ

І чого ж ви впали, роси
холодні?
Ми ж і так вже голі босі,
й голодні.
Мало сліз нам тисне горе
на очі?
Так пощо ж нам ще тих срібних
сліз ночі?
Коб мені лиш вийти в поле
широке,
Зрахував би я сліз хлопських
потоки;

Ой страшне, страшне було би
там жниво,
Бо снопи були б криваві
на диво.
Встане сонце, як не раз вже
вставало,
Вип'є з поля буйні роси
помалу;
Та щоб наші сльози висхли,
то, може,
Тобі світ весь підпалити б,
мій боже!

Юліуш Словацький

МІЙ ЗАПОВІТ

Я з вами жив, страждав і плакав не годину.
Був благородний хто — не був мені байдужний.
Лишаю нині вас — в тінь з духами вже лину;
І наче б щастя тут було — я лину тужний.

Не залишив я тут наслідником нікого
Ні імені моєму, ні початій пісні.
Ім'я так перейшло, як блискавка в тривогу,
І, як порожній звук, над родами повисне.

Та ви, хто знав мене, перекажіть правдиво,
Що для вітчизни я потратив юні годи.
Плив корабель у бій — до щогли біг я живо,
Він потопав — над нами разом сплесли води.

Колись задуманий над прикрими шляхами
Вітчизни нашої призна, хто благородний,
Що плащ невижебраний мав мій дух між вами,
А ясний блиском преднів, як їх стяг народний.

Нехай вночі зйдуться друзі після втрати
Й моє скорботне серце спопелять в алої.
Нехай його тій звернуть, від якої взяте
Це матерям від світу плата.— Досить тої.

Нехай засядуть друзі при бокалах в мирі,
Хай, похорон запивши, втоплять власне горе.
Коли я духом буду, появлюсь на пирі;
Не звільнить бог від кари — не прийду на збори.

Та пробі! Хто живий, не кидайте надії!
Несіть перед народом світоч якомога.
Йдіть чергою й на смерть, коли наш час наспіє,
Як камінь, кинутий на вал рукою бога.

А я — малу дружину тут лишити можу,
Отих, що полюбили горде серце в мене.
Важку й тверду здійснив я, видно, службу божу;
Спочити згоду дав в труні, плачем не ткеній.

Хто згодиться йти так, без оплесків, безславно,
І так, як я, з байдужністю цей світ покине?
Хто, човном, духів повним, керувавши справно,
Так тихо відлетів би геть, як дух, що лине?

Та лишиться від мене міць непоборима,
Тепер вона нійщо — лише чола оздоба;
По смерті ж вас давити буде невидима,
Аж з вас, ви, хлібоїди, ангелів поробить!

Адам Асник

СОНЦЕ І СИРИТКА

Пливло сонечко горою
З ясным усміхом, як рідко,
Ишло над гаєм, над лукою,
Аж побачило сирітку.

Плаче бідна: «Всім у світі
Світиш, сонечко, ти, гарно,
Усміхаєшся з блакиті,
А я в смутку в'яну марно.

Хоч комусь і в серці тужно,
Хтось все мучиться журбою,
Всіх освітлюєш байдужно
Променистою дугою».

Сонце каже: «Гей, дитятко!
Сумно йти й мені по небу,
Коли світ візьму на гадку,
Людське горе і потреби.

Та спинятися не можу,
Щоб раз в раз над всім боліти,
Тож у золоті я ходжу,
Вищі здійснюю завіти.

Що жалі ці! Власне горе
Доручивши ласці неба,
Мушу йти вперед, в простори,
І світити там — де треба».

Ян Каспрович

СКІЛЬКИ ЦВІТУ ОСІНЬ РАННЯ КОСИТЬ...

Скільки цвіту осінь рання косить –
Скільки цвіту — ах!
Скільки ж то людей терпить, голосить
Із слізьми в очах!
Осені рука, тверда, згрубла,
Студить все і всіх;
Від людей і квітів відлетіла
Пам'ять щастя, втіх.
І тобі грозить вже горя туча;
Ти, як мармур, будь,
То ж бо з нього ніжні і пекучі
Сльози не течуть.

ХОДЯТЬ ШУМИ...

Ходять шуми, ходять	
Ген по чорних борах,	
Вітер листям котить	По весні минулій
По полях, по горах.	Сліз зроню я пару,
	Хоч у серці в мене
Котить листям, котить	Все ще повно жару.
І квилить по літі,	
По теплі минулім,	
По зів'ялім цвіті.	Бій веде таємний,
	Бо не бачить неба,
Повно жару, повно,	А йому блакиті
Ще й вогню святого,	Волі йому треба.
Що його у серці	
Хтось заляв надовг	Бій веде таємний,
	А чи хто догляне,
Хтось його заляв там,	Як у темній тиші
Мов ключ вод підземний,	Хмарою він стане.
Що з скалою вічно	
Бій веде таємний.	

Казімеж Тетмаєр

ПЛИВЕ ЧОВЕН...

Пливе човен, без якоря мчить ся
По широких розбурханих морі,
Чимраз далі жене його вітер
В олов'яні, похмури простори.

По широких розбурханих морі
Не до берега, човне, ти линеш,
Об підводну ударишся скелю
І безслідно у хвилях загинеш.

В ЛІСІ

Свобідно й сонно ходять
По яснім тлі блакиті
Хмарки рожево-білі
У блисках оксамиту.

По тихім, ясім лузі,
Закутім в срібні рами,
Опаловим ручаєм
Кладуться золоті плями.

Лиш ластівочка чорна,
Буває, сріблом кине
Під сонячним промінням
І далі небом лине.

Смарагдом сонце сяє
На тлі дерев зелених,
Купаються їх віти
В промінні дня вогненнім.

По небі і по лісі
Зеленим жита ланом
Прозора і блакитна
Задума йде туманом.

Влодзімеж Загурський

РОЗМОВА П'ЯНИЦІ З МІСЯЦЕМ

«Яка ж у тебе ціль життя?!» -
Так з місяцем нечемно
Свою розмову раз почав
П'яниця в нічку темну.

«Все за землею ти біжиш,
Держишся запасчини,
А через тебе клопіт лиш,
Журба у старовині.

То сонця вид затьмивши їй,
Тривожити нас мусиш,
То, безсоромний, нею ти,
Як грушею, потрусиш.

Страшний циклон на неї шлеш
Та всякїї прокази:
Вночі до тебе виють пси
І линуть — віршوماзи.

По небу крутишся, як джміль,
Де кат тебе не сіє,
Поллється блиск мертвецький твій,
Поллється, та не гріє.

Полуду маєш на очах
І пику все залиту,
Хоч п'єш ... ха, ха!.. лиш мряку п'єш,
Безглуздий волокито!

В дружині зір — ти джура лиш
І вічно губи душ!
Гадаєш, блиском краденим
Мені заімпоуєш?

Ти, ідіоте! Ліхтарем
Дарма заклично сяєш, -
Таж астроном сказав, що там
Шинку ніде немає!

І нащо бог створив тебе,
Таке ледащо срібне,
Що з нього користі нема,
Що зовсім непотрібне?!»

А місяць, глипнувши з-за хмар,
Озвавсь: «Плетеш дурниці!
А хто б додому проводжав
У темну ніч п'яницю?!..»⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁶ Усі вірші подано за збіркою В. Щурат, Поезії, ред. С. Трофимук, Львів 1962, с. 270-283.

